

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

UTGIVEN AV

LAURITZ WEIBULL

BAND 4.

HÄFTE 7—9.
(Årg. 1912).

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1913

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

UTGIVEN AV

LAURITZ WEIBULL

FJERDE BANDET

LUND

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

1910—1913

Innehåll.

<i>Lauritz Weibull</i> , Staden Lunds ålder.....	S. 1
<i>V. A. Secher</i> , Røverliv i Skåne i midten af 17. århundrede.....	» 13
<i>Lauritz Weibull</i> , Dråpen i Roskilde i Knut den stores och Sven Estridsens tid.....	» 24
<i>Lauritz Weibull</i> , Knut den stores skånska krig.....	» 40
Några bidrag till Sven LagerBrings biografi. Meddelade af <i>Gunnar Carlquist</i>	» 53
En resa i Blekinge och Skåne 1817. Brev från C. H. Anckarsvärd. Meddelade av <i>Sam. Clason</i>	» 68
<i>Fredrik Hjelmqvist</i> , Några originalmanuskript av Sven LagerBring	» 84
<i>Gustaf Clemensson</i> , Antikvarisk-topografiska undersökningar i Skåne 1908—1910.....	» 90
<i>Carl Gustaf Weibull</i> , Bidrag till Lunds domkapitels och dess arkivs historia efter reformationen.....	» 119
I. Lunds domkapitels organisation och funktioner 1536—1658.....	» 128
II. Lunds domkapitel under den första svenska tiden 1658—1679.....	» 145
III. Lunds domkapitels arkiv 1536—1679.....	» 160
IV. Lunds domkapitels organisation och funktioner efter 1680.....	» 177
V. Lunds domkapitels arkiv efter 1680.....	» 181
Bilagor.....	» 191
<i>Lauritz Weibull</i> , Rollo och Gånge-Rolf. En sägenhistorisk undersökning.....	» 205
<i>Johs. Lindbæk</i> , Helligaandsklostret i Malmø.....	» 222
<i>Nils Lithberg</i> , Glimmingehus.....	» 236
<i>Lauritz Weibull</i> , Undersökning angående äganderätten till Halands Väderö.....	» 254
<i>Lauritz Weibull</i> , Necrologium Lundense.....	» 259
Midsommargäldslistan.....	» 262
Knut den heliges gåvobrev.....	» 265
Prebendelistan.....	» 271
Dödsanteckningarne för den 10 juli.....	» 276

Konungalistan..... S. 277
 Memoriale fratrum..... » 279
 Ärkebiskops-, Biskops-, Kanik- och Brödraskapslistorna m. m. » 284
 Carl Hallenborgs Anmärkningar till Carl von Linnés Skånska resa,
 utgivna av *Carl Gustaf Weibull*..... » 293
Lauritz Weibull, Gottfreds och Thyre Danebods Danevirke..... » 374
 Historisk litteratur..... » 389

Innehåll

1. Inledning..... 277
 2. Konungalistan..... 277
 3. Memoriale fratrum..... 279
 4. Ärkebiskops-, Biskops-, Kanik- och Brödraskapslistorna m. m..... 284
 5. Carl Hallenborgs Anmärkningar till Carl von Linnés Skånska resa, utgivna av Carl Gustaf Weibull..... 293
 6. Lauritz Weibull, Gottfreds och Thyre Danebods Danevirke..... 374
 7. Historisk litteratur..... 389

iusiicia ex quacumq; causa fiat de prenommata q̄a. in po
testate sit prepositi & ceterorū fr̄um in hoc loco deo seruien
cum. Si ex q̄a pace postulat fuerit. quis
ut emendet. solum eius tollat prepositus & fratres. Si expe
uacionē neglexerit. erga p̄ot emendet. ———— 3

Actum lunde. xii. kl. Junij. Indictione nona. Incarnat
dñice. anno. millo. octogesimo. q̄nto. Regni autē dñi
christianis. anno q̄nto. predicti ep̄s. presentib; & cōsis
manibus. auctore dño n̄ro ihu x̄po. qui est benedi
ctus in secula seculorum. a. m. r. n.

Ex his redditib; gl'os ac dō dilectus beate memorie
ser. kar. r. vs. consilio fidelitū ep̄oz. y maxime domp
ni. hiedvali lundenis ep̄i. x. p̄bendas. y beneficiū pre
positi. y cōstituit. hec autē sunt q̄ ad p̄positurā p̄tinent.
Terra in curia. r. soluens. vi. libras. hoc loco p̄bende.
In ulla v̄pacie maiorē. iiii. mansi. y dimidi. In au
strali v̄pacie similiter. iiii. mansi. y dimidi. Singli sol
uemes singlas libras denarioy.

Nomina canonicorū nrorū diaconorum
 qui obierunt in xp̄o. de monasterio
 beati Lavacensis. tam novo q̄ veteri.
 a t̄p̄e sc̄i kanuti regis. qui prim⁹
 hanc fundavit ecclesiam.

Sueno.	Diacon⁹.
Bero. q̄r. Ulf.	Diacon⁹.
Azerius. P̄posit⁹.	Diacon⁹.
Benedictus	Diacon⁹.
Esberus.	Diacon⁹.
Petrus	Diaconus
Esbermus	Diaconus
Sueno	Archidiacon⁹.
Azerus P̄posit⁹.	Diaconus.
Salomon	P̄posit⁹.
Bero	Diaconus
Jacob⁹	Diaconus
Uaḡr. scolar⁹ hugo.	Diaconus.
Sueno Uaḡr. scolar⁹	Diaconus.
Regnaldus	diaconus

Necrologium Lundense.

Necrologium Lundense är det äldsta, i Norden avfattade historiska dokument, vars original bevarats. Det har från sin första tillkomst och så länge S:t Laurentii kloster i Lund och dess närmaste arvtagare, det gamla domkapitlet där, existerade, varit i dessas ego. Vid kapitlets upplösning övergick det till Lunds universitet och har därefter förvarats i dess bibliotek. Formatet är stor oktav ($23\frac{1}{2} \times 16$ cm.) om 183 blad av finast förarbetade pergament med en i regel likartad upplinjering av sidorna¹⁾ och med alltigenom omsorgsfullt utformade skriftdrag. Överskrifter och initialer äro i färg.

Nekrologiet utgör ett samlingsband, i vilket förenats skriftstycken och uppteckningar av skilda slag. Det består till avsevärd del av avskrifter ur medeltida författares arbeten och klosterregler: Admonitio ad filium spiritualem, här angiven vara av Basilius den store (21 blad med början å 1 v och med en rad skjutande över å den sida, där följande traktat börjar), Epistola Hieronimi ad Nepotianum de institutione clericatus (23 blad), Epitaphium Nepotiani presbiteri editum a beato Jeronimo ad Heliodorum episcopum (9 blad med början å föregående blad 23 v), Aachenerkonstitutionerna (25 blad med ett lägg utfallet), Augustinus De virtute ymnorum et psalmorum (7 blad), Epistola Ysidori episcopi ad Liutfridum Cordubensem episcopum directa (2 blad med början å föregående blad 7 v) samt Consuetudines canonice

¹⁾ Undantag utgöra i detta avseende endast handskriftens första lägg och de vilka innehålla Aachenerkonstitutionerna.

(32 blad), de senare skrivna med utgångspunkt från Marbachskonstitutionerna¹⁾. Men jemte dessa avskrifter, vilka i första hand torde ega värde såsom prov på den litteratur, vilken varit tillgänglig för bröderna i S:t Laurentii kloster i Lund under dettas älsta tid, rymmer Nekrologiet också en serie uppteckningar, vilka tillkommit inom själva klosterstiftelsen och direkt belysa närmast dennas älsta historia, men samtidigt även förhållanden långt utanför densamma. Dessa uppteckningar äro i den ordning de förekomma i kodexen följande: Midsommargäldslistan, en avskrift av Knut den heliges gåvobrev till S:t Laurentii kyrka i Lund den 21 maj 1085, Prebendelistan med dess tillägg, några dödsanteckningar för den 10 juli, Konungalistan, det egentliga nekrologiet eller Memoriale fratrum, Ärkebiskops-, Biskops-, Presbyter-, Diakon- och Subdiakonlistorna samt Brödraskapslistan med allegater.

Nekrologiet är inom den historiska litteraturen tidigast begagnat av Mogens Madsen († 1611), vilken i den utförligare avfattningen av sin *Episcoporum ecclesiae Lundensis series* meddelar några notiser ur Memoriale fratrum²⁾. I *De antiqua urbe Lund* (1708) lemnade därefter Andreas Stobæus några uppgifter ur och om Nekrologiet³⁾, men först Kilian Stobæus i sina *Tria monumenta Lundensia* (1734) publicerade en större del av handskriften och gav en utförligare, för vissa delar och för sin tid anmärkningsvärd värdesättning av densamma⁴⁾. Den första fullständigare upplagan, innehåll-

¹⁾ *Consuetudines canonice* äro tryckta i *Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning 1868—1869*, s. 1. Jmfr Ellen Jörgensen, *Fremmed Indflydelse under den danske Kirkes tidligste Udvikling*, 26, 60.

²⁾ Magnus Matthiae, *Episcoporum ecclesiae Lundensis series*, 21, 23, 25, 27.

³⁾ Andreas Stobæus, *De antiqua urbe Lund* cap. I § VII; cap. II § VII. Det heter på senare stället om Nekrologiet: *Quod manuscriptum majorem meretur fidem, eò quod non ab uno aliquo, qui facile memoria labi potuit, compilatum sit, sed successive a prima Christianismi his in terris introductione ad tempora Svenonis Grathe, alius scriptor in alius defuncti locum succedens, in manuscripto dicto ætates annotaverit, quod ex diverso literarum ductu manifestum evadit.*

⁴⁾ I *Tria Monumenta Lundensia* har Kilian Stobæus tryckt Konunga-

lande samtliga de ställen, som beröra nordisk historia, utgavs av Sven LagerBring i *Monumenta Scanensia* (1750—1751)¹⁾. Denna i flera avseenden bristfälliga upplaga avlöstes 1774 av en ny, vilken Jacob Langebek efter originalet utgav i *Scriptores rerum Danicarum*²⁾. Redaktionen är här utförd med

listan (12), Ärkebiskops- (13) och Biskopslistorna (14), Knut den heliges gåvobrev 1085 (20), anteckningen om Erik Ejegods gåvor i Prebendelistan (22), invigningsnotitien 1145—1146 i utdrag (25) — senare fullständigt utgiven av Zacharias A. Kihlgren i den under Kilian Stobæi præsidium 1741 ventilerade avhandlingen *De numis et sigillis Lundensibus*, 67 — samt ett flertal excerpter ur *Memoriale fratrum*. Stobæi kritiska blick visar sig klarast vid behandlingen av Konungalistan (4). Hans allmänna beskrivning av handskriften, ur vilken reminiscenser ständigt möta i den följande litteraturen, lyder (10): »Præter diversa patrum de moribus clericorum scripta, Regulas canonicorum à Lodovico, imperatore Romanorum, Caroli Magni filio, Aquisgrani ordinatas, nec non Consuetudines canonicas, varia continet ad historiam ecclesiasticam horum locorum pertinentia, inter quæ maxime memorabiles videntur jam memorati Indices et fasti Necrologici, sive Calendarium antiquum, cui præcipue defunctorum anniversaria sunt inscripta. Non autem hi fasti, excepta una alterave annotatione recentiori manu facta, extenduntur ultra archiepiscopi Eschilli tempora. Antiquior itaque est et sine dubio idem liber, qui dictus fuit *Memoriale fratrum*, cujus mentio fit in constitutione quadam circa fraternitatem, quæ nostris olim fuit cum aliorum collegiorum monachis hisce verbis: *Nomen ejus in memoriale fratrum scribatur et missa in ipsius anniversario nunquam prætermittatur.*

¹⁾ *Monumenta Scanensia* II, 193. — Sven LagerBring hänvisar i företalet här till sina föregångare Andreas och Kilian Stobæus samt fortsätter: *Styli elegantia. et literarum nitor efficit, ut seculo XI. vel XII. tuto vindicari possit. Sunt quidem in nonnullis locis recentiora additamenta, sed eadem longis sæpius intervallis adjecta, ostendit manifesta characterum diversitas. Formam codicis, si requiras, parum ab illa, quam quartam vulgo dicimus, recedere videtur. Nitor membranarum, in quibus monumenta hæc exarata sunt, elegantie literarum non cedit, adeo ut conspirent singula indicia, ad XII. seculum ætatem libelli retrahendam esse.*

²⁾ S. R. D. III, 422. — Langebek skriver: *Mihi benignius fortuna concessit bis utrumque codicem [Necr. et Libr. dat.] autenticum, benevolo superiorum consensu, non tam inspicere, quam totum perlustrare, ac ad omnem usum, quantum libuit, mecum habere. Prima vice, cum anno 1753. per aliquot hebdomadas svavissimo literarum Lundensium contubernio fruebar, alterum, videlicet *Necrologium* propria manu verbotenus exscripsi, alterum nempe *Librum daticum*, adjuvante sæpius laudato Brocmano meo, ad literam contuli. Ut autem toti huic negotio nihil curæ desset, et ut specimina scripturæ veteris eorumdem*

Langebeks vanliga omsorg, men tillfredsställer icke längre de krav, vilka måste ställas på en upplaga av Nekrologiet, och utan vilkas förverkligande detta icke låter sig vetenskapligt utnyttjas.

Den hittills grundläggande historisk-kritiska värdesättningen av Nekrologiet föreligger i Caspar Paludan-Müllers skrift: »Hvad var Saxo Grammaticus? och hvor er hans Grav? Et historisk-kritisk Stridsskrift» (1861)¹⁾. Denna kritiska undersökning med sina stänkar av en genial uppfattning måste till resultatet anses förfelad. Grunden är lätt funnen: Paludan-Müller har endast egt flyktig kännedom om själva handskriften och saknat nog skarp blick för dess olika handstilar. På Paludan-Müller vilar helt A. D. Jörgensens framställning i Den historiske Literatur i Danmark før Saxe (1871)²⁾. Den ende, som senare lemnat några antydningar i riktning av en säkrare värdesättning av handskriften — tyvärr blott i några rader på skilda ställen — är C. Weeke, utgivaren av Lunde Domkapitels Gavebøger³⁾.

Midsommargäldslistan.

Den lista, som numera inleder Necrologium Lundense och upptager första sidan i detsamma⁴⁾, har av Paludan-Müller kallats Midsommargäldslistan, enär den innehåller en förteckning på den till kanikerna i Lund anslagna delen av konungens och ärkebiskopens midsommargäld av Lund med uppgift om dennas fördelning på de olika prebendena. Därutöver innehåller den emellertid också en motsvarande för-

exactissime delineata obtinerem, uterqve codex secunda vice anno 1772. divertente apud nos Illustri Lagerbringio, mihi ad usum, qvod gratus agnosco, benevole concessus est. Qva occasione Necrologii collationem iterum institui, Librum vero daticum manu mea integrum transscripsi, et cum codice nostro Hafniensi contuli.

¹⁾ Paludan-Müller, Hvad var Saxo Grammaticus? etc., 54.

²⁾ A. D. Jörgensen, Bidrag til Nordens Historie i Middelalderen, 194, 209.

³⁾ Lunde Domkapitals Gavebøger, VIII, 28; Palæografisk Atlas. Dansk Afdeling. Texten till skriftprovet n:o 1; Arkiv för nordisk filologi XXI, 196.

⁴⁾ S. R. D. III, 424.

teckning på kanikernas andel i skatten av Bornholm och dennas fördelning på prebendena samt en anteckning om prebendet Hessleberga.

Kanikernas i Lund andel i konungens midsommargäld baserar sig på Knut den heliges gåvobrev 1085, vari S:t Laurentii kyrka tillerkännes 3 mark av den årliga penningavgäld, som gives av tomterna i Lomma by, 3 mark av samma penningavgäld i Helsingborg, 21 mark av tomterna i Lund ¹⁾. Denna tomtskatt om sammanlagt 27 mark uttogs enligt Knut VI:s privilegiebrev 1186 av Lund ensamt, vad redan länge varit fallet, ty denna anordning med skatten, vilken enligt gammal hävd säges givas för tomterna i staden, tillskrives då Knut den helige ²⁾.

Den del av ärkebiskopens midsommargäld av Lund, som enligt Midsommargäldslistan var anslagen till de olika prebendena, utgjorde 11 mark. Från denna skattetitel hade ärkebiskop Asker tidigast gjort en donation till kaniksamfundet i Lund: vid kryptkyrkans invigning den 30 juni 1123 hade han tillagt det andra av de av honom upprättade prebendena 3 mark av stads- och öskatten (3 marche de debito ciuitatis et insule) ³⁾. I en den 1 september 1145 utfärdad notitia stadfäste Eskil denna donation (ad prebendam sacerdotalem prius constitutam duas marcas addidit de debito ciuitatis et terciam[m] de jnsula) och tillade därjemte ett subdiakonprebende samma summa (ad prebendam subdiaconi duas marcas de debito ciuitatis et terciam de insula) ⁴⁾. Vid tiden för Eskils senare donationsnotitia, vilken härrör från slutet av hans ärkebiskopstid (1137—1177), hade de bortgivna andelarne av ärkebiskopens midsommargäld av Lund vuxit till sammanlagt 12 mark (ad prebendas prius constitutas de debito ciuitatis 12 marcas adiecit) ⁵⁾. Summan 12 i denna

¹⁾ D. S. I, 43.

²⁾ D. S. I, 122. Jmfr. D. S. I, 149, II, 42, och Kong Valdemar den andens Jordebog, udg. af O. Nielsen, 40.

³⁾ D. S. I, 45.

⁴⁾ D. S. I, 52.

⁵⁾ D. S. I, 51.

uppgift förklaras därav, att Askers prebende (cripta prebenda presbiteralis) vid denna tid jemlikt en tillskrift på rasur med andra handen i Prebendelistan var tillagt, icke som i Midsommargäldslistan 2, utan 3 mark ¹⁾.

I Eskils senare donationsnotitia nämnes, att han till de förut upprättade prebendena lade 14 mark från ön (Born-)holm (ad prebendas prius constitutas . . . adiecit . . . 14 [marcas] de insula Holm) ²⁾. Samtliga dessa 14 mark, av vilka 1 ursprungligen donerats av Asker den 30 juni 1123 ³⁾, 8 av Eskil den 1 september 1145 ⁴⁾, återfinnas fördelade på olika prebenden i Midsommargäldslistan. Men därjemte upptages i denna ännu 10 mark av skatten från Bornholm, vilka tillagts dekanatet i Lund. Om dessa 10 mark mera nedan.

Paludan-Müller sätter Midsommargäldslistan till tiden kort efter den 1 september 1145. Såsom skäl anger han, att den andel av midsommargälden och av skatten från Bornholm, vilken var tillagd kapitlet, i listan är fördelad å prebendena på sådant sätt, som det vid domkyrkans i Lund invigning denna dag bestämdes av ärkebiskop Eskil ⁵⁾. Denna bevisgrund är gripen ur luften. I Eskils notitia den 1 september 1145 finnes intet om kanikernas andel av konungens midsommargäld, och det låter sig icke heller på annan väg konstatera, att en fördelning av denna redan då egt rum. De respektive 2, 3 och 2 mark av ärkebiskopens midsommargäld, som i Midsommargäldslistan tilläggas prebendena S:ta Maria minor, Herrestad och Uppåkra, hade 1145 ännu icke kommit dessa till del; lika litet var detta i fråga om skatten från Bornholm fallet med de 10 mark, som enligt listan tillkommo dekanatet, och de respektive 1, 3 och 1, som tilläggas prebendena S:ta Maria minor, Uppåkra och Herrestad.

Tiden för Midsommargäldslistans uppsättande är en helt

¹⁾ S. R. D. III, 429. Jmfr nedan s. 275.

²⁾ D. S. I, 51.

³⁾ D. S. I, 45.

⁴⁾ D. S. I, 52.

⁵⁾ Paludan-Müller, Hvad var Saxo Grammaticus? etc., 61.

annan än den av Paludan-Müller angivna. Om de i denna lista upptagna 10 mark av skatten från Bornholm, vilka tillkommo dekanatet i Lund, heter det i Liber daticus, att Andreas Sunesen med dem ökade dettas inkomster (decaniam quoque Lundensem de debito insulari in 10 marcis denariorum ampliavit)¹). Äldre än Andreas Sunesens ärkebiskopstid (1201—1222) kan således listan, vilken alltigenom skrivits med en hand, icke vara. Till samma tid hänvisar också ett brev av Valdemar Sejr den 25 december 1207, enligt vilket borgaren Henrik i Lund gav och skötte Hesseberga till S:t Laurentii kyrka och stiftade därav ett prebende²). Denne Henrik dog enligt Liber daticus den 8 april 1238³). Å andra sidan torde handstilen i Midsommargäldslistan utvisa, att denna icke gärna kan vara yngre än mitten av det trettonde århundradet.

Knut den heliges gåvobrev.

Från sidan 2 överst till något över mitten av sidan 4 är i Necrologium Lundense införd en avskrift av Laurentii-brödernas grunddokument, Knut den heliges gåvobrev till S:t Laurentii kyrka i Lund den 21 maj 1085⁴). Denna avskrift är verkställd tidigare än den å sidan 4 ävenledes införda Prebendelistans älsta del och, efter vad i nästa avdelning skall klarläggas, sålunda äldre än den 30 juni 1123⁵).

Avskriften i Nekrologiet har i sin ursprungliga gestalt i allt väsentligt överensstämt med de båda andra avskrifter, som föreligga av gåvobrevet⁶); endast har ett bol i Venestad

¹) Lunde Domkapitels Gavebøger, 144.

²) Holger Rørdam, Arild Hvitfeld. Tillæg, 79.

³) Lunde Domkapitels Gavebøger, 83.

⁴) S. R. D. III, 425.

⁵) Jmfr nedan s. 274.

⁶) Avskrifterna i Boethii Johannis 1494 färdigskrivna Registrum ecclesie Lundensis och i Oluf Baggers under hans generalprokuratorstid, enligt vad det ursprungliga bandet gav tillkänna, år 1662 (jmfr Wilh. Faxé, Privilegia capituli Lundensis, 3) tillkomna Lunde kapitels och hospitals privilegiebok (Landsark. i Lund). Den första av dessa avskrifter är tagen efter originalet, den andra kollationerad med detta. För avtrycken jmfr Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, I, 1, och Wilh. Faxé, Privilegia capituli Lundensis, 9.

i Gärs härad och ett halft i Sövestad icke kommit med bland de donerade godsens. Men avskriften föreligger icke längre i ursprunglig gestalt. Mot dess slut äro starka rasurer och ändringar vidtagna. Dessa rasurer och ändringar skola här nedan insättas i sitt hittills okända sammanhang.

Knut den heliges gåvobrev stadgar, att all konungens rätt av en av honom donerad jord i Lund skall tillfalla prosten och bröderna där, dock med undantag för fredköp, ledingsvite och hästar i redskud, för den händelse konungen sjelv kommer (*quod autem ad regiam pertinet iusticiam ex quacunque causa fiat de prenominata terra [c: terra illa, quam Æpe filius Thorbiorn in Lunde pro pace sua emendavit] in potestate sit prepositi et ceterorum fratrum in hoc loco deo seruiencium tribus culpis exceptis. Si extra pacem positus fuerit, emat pacem a rege, substanciam illius tollat prepositus et fratres. Si expedicionem neglexerit, erga regem emendet. Reddarios equos non dent, nisi cum rex ipse venerit*). Den kungliga rätten av godsens i övrigt doneras däremot icke. När emellertid gåvobrevet första gång omnämnes, i Erik Emunes brev den 6 januari 1135, uppges donationen gälla den kungliga rätten även av dessa. Konung Erik stadgar, att de av honom till ett prebende givna godsens skola vara immuna och fullständigt fria för uttagande av konungen tillkommande rätt i likhet med de gods, vilka våra företrädare, saliga i åminnelse, Sven Magnus och Knut, de rätttrogna konungarne, givit (*terras has a iusticia regali immunes et omnino liberas esse uolumus ad imitacionem earum, quas dederunt filicis memorie predecessores nostri Sveno Magnus et Canutus, reges catholici*)¹⁾.

Motsägelsen mellan de båda breven är flagrant. Erik Emune har tydligen saknat kännedom om Knuts gåvobrev

¹⁾ Aarb. f. nord. Oldkyndighed 1882, s. 224. — Det torde här böra anmärkas, att alla historiska författare, som hittills egnat gåvobrevet uppmärksamhet, från Mogens Madsen till Johannes Steenstrup, ansett Knut den heliges donation omfatta den kungliga rätten med de angivna undantagen av samtliga donerade gods.

i dess originala avfattning. På ett eller annat sätt har han blivit förd bakom ljuset ¹⁾.

Den uppfattning man lyckades bibringa Erik Emune angående gåvobrevets beskaffenhet i en av dess viktigaste punkter skulle för framtiden bliva bestående och, vad mer är, sanktioneras. I det stadfästelsebrev, som Knut VI 1186 utfärdade, uttogs ur referatet av företrädarens privilegium jorden i Lund (quod autem ad regiam pertinet iusticiam ex quacunq̄ue causa fiat de prenomina terra in potestate sit prepositi et ceterorum fratrum in hoc loco deo seruiencium tribus culp̄is exceptis) och insattes i stället samtliga jordar (de omnibus terris, quas deo et glorioso martiri Laurentio dedit, omnem regiam iusticiam fratribus inibi pro tempore famulantibus perpetim annuit, jta vt in potestate sit prepositi ceterorumque fratrum quidquid cause emerit, tribus exceptis) ²⁾, en ändring, som oförändrad fick kvarstå i Valdemar Sejrs på det föregående skrivna stadfästelsebrev 1203 ³⁾. I båda breven utsträcktes samtidigt prostens och

¹⁾ Mogens Madsen skriver i *Episcoporum ecclesiæ Lundensis series*, 28 (jmf. Huitfeld, *Bispekrøniken*), om Erik Emunes brev: *Literæ quidem ejusmodi hodie etiamnum apud ecclesiam servantur Lundensem. Verum nihil præstitisse regem eorum, quæ tam sanctè legitur promisisse, vel ex eo liquere videtur, quoniam eorum honorum omnium, quorum in literis sit mentio, ne minimam quidem portiunculam, nostrâ aut majorum memoria, tenuit, aut nunc etiam tenet quisquam canonicorum Lundensium, cujus rei hodie extet documentum, ut non ab re Emund huic factum videatur cognomentum, quod ore et verbis promiserit plurima, quorum nihil re ipsa aut opere præstitit, aut præstare in animo habuerit.* Enligt Mogens Madsen skulle alltså Erik Emune sjelv hava återtagit sin prebendestiftelse, en uppfattning, som biträdes av Hammar, *Kyrkan i Skåne*, 55. Förhållandet motsäges emellertid av dödsanteckningen i *Memoriale fratrum* under den 18 september (S. R. D. III, 457), däri det, med anslutning till 1135 års brev, utan restriktion säges, att Erik pro *graciarum accione* [i brevet: *jn reddenda igitur graciarum accione*] stiftade åt Gud och S:t Laurentius ett prebende. Prebendet är icke upptaget i *Prebendelistan*; möjligen har det alltså efter Eriks död, såsom Langebek antagit, bortskiftats eller på annat sätt frångått kyrkan (Suhm, *Historie af Danmark* V, 479; S. R. D. III, 457).

²⁾ D. S. I, 122.

³⁾ D. S. I, 149.

brödernas privilegium å den kungliga rätten att gälla också alla de gods, som senare donerats till kanikerna.

En förfalskning av Knut den heliges gåvobrev föreligger tydligen, och givetvis är det av de två vid utfärdandet av stadfästelsebrevet 1186 intresserade parterna brevmottagarne, de andlige i Lund, som på ett eller annat sätt givit upphov till densamma. Ett förhållande är därvid särskilt upplysande. Stadfästelsebrevet är huvudsakligen baserat på gåvobrevet, men därjemte har även yngre historiskt material kommit till begagnande. Proveniensen för detta yngre historiska material låter sig i en punkt fastslå. Det visar sig nämligen, att det stycke i stadfästelsebrevet, vilket handlar om användningen av det donerade godset till preposituran och nio prebenden, varom intet förekommer i gåvobrevet (*sancte igitur memorie rex Kanutus . . . ex donatis preposituram et nouem sacerdotales prebendas cum scholarum beneficio constituit*), hemtats från Prebendelistan i kanikernas huvudkodex *Necrologium Lundense (ex his redditibus . . . beate memorie rex Kanvtvs . . . 10 prebendas et beneficium prepositure constituit)* ¹⁾. Att utpeka någon bestämd person bakom förfalskningen är omöjligt, men onekligen är det i detta sammanhang påfallande, att de andlige utverkat stadfästelsebrevet först ett hundratal år efter gåvobrevet, vid en tidpunkt, då deras ärkebiskop Absalon, vars namn läses under dokumentet, med Valdemar I:s död och de vendiska krigens avslutning nått höjden av makt och inflytande.

Sådant sakläget blivit genom utfärdandet av Knut VI:s stadfästelsebrev, måste givetvis originalet till Knut den heliges gåvobrev strängt hemlighållas, och till grund för Saxos framställning lades heller icke detta, utan det ena eller andra av stadfästelsebreven. Saxo följer emellertid icke helt och uteslutande det föreliggande dokumentet. Utom att han sin vana trogen omplacerar, omskriver och gör tillägg, har han även, med uteslutande av redskudet, i stället såsom det tredje undantaget från den kanikerna tillstådda kungliga rätten å

¹⁾ S. R. D. III, 428.

de donerade godsen fått in rätten till danaarv (cæterum de-tractæ expeditionis pœnas ac violatæ pacis vindictam eorum-que, qui vacui decessissent, hæreditates regii duntaxat juris esse voluit)¹⁾. Att med Johannes Steenstrup här ge Saxo vitsord med underkännande av gåvobrevet²⁾, är givetvis lika oriktigt som att med Hammar utan vidare göra stipulationen om danaarvet till ett fjerde undantag; det kan icke ens med den senare dragas slutsatsen, att Saxos undantag för danaarv måste ha existerat åtminstone i hans egen tid³⁾. Stadfästelsebrev av år 1186 och 1203 upptaga icke danaarvet bland undantagen från den till kanikerna i Lund överlemnade kungliga rätten⁴⁾, och dessa stadfästelsebrev gällde, då Saxo skrev. Saxos tredje undantag kan icke betraktas annorlunda än som en ren konstruktion.

Vad det för kanikerna i Lund efter förvärvandet av stadfästelsebrev 1186 och 1203 ifråga om dessa brev innehåll i första hand gälde var genomförandet av kravet på den kungliga rätten utan de inskränkande undantagen (för fredköp, ledingsvite och redskud). Detta lyckades något senare. I samband med sin kröning i Lunds domkyrka icke blott tog konung Christopher genom brev den 29 december 1252 kanikerna i Lund med deras gods och underlydande i sitt beskydd, utan lemnade dem samtidigt samtliga de senare fria från leding, redskud och all annan konungens rätt (dimittentes eis omnes villicos eorum et colonos ceteramque eorum familiam ab omni expeditionis grauamine, vectigalibus ceterisque omnibus juri regio attinentibus liberos et

¹⁾ Saxo II, 581. — Saxo har efter sitt referat av Knut den heliges gåvobrev följande betydelsefulla uttalande: Cujus edicti, postmodum a multis temere pertentati, vetus adhuc ratio perseverat.

²⁾ Steenstrup, Studier over Kong Valdemars Jordebog, 94. Jmfr dock numera Steenstrup i Danmarks Riges Historie I, 480.

³⁾ Hammar, Kyrkan i Skåne, 44.

⁴⁾ Jmfr häremot Steenstrup, Studier over Kong Valdemars Jordebog, 270: Blandt de Rettigheder, der vist aldrig overdroges, var Retten til Fredkjøb og Danaarv. Jakob Erlandsøn formenter rigtignok, at han paa sit Gods havde Retten til disse to Indtægter, men ganske vist uden Grund, og de lodes da ogsaa ellers i Kongernes ubestridte Besiddelse.

exemptos)¹⁾. Detta nya privilegium blev visserligen icke för tillfället av långt bestånd: det upphävdes ånyo under striderna mellan Jakob Erlandsen och Christopher. Men den 17 mars 1288 finner man ånyo ett liknande privilegium utfärdat av Erik Menved endast med än tydligare angivande av kanikernas nyvunna friheter (dimittentes eis omnes villicos et colonos ceteramque eorum familiam ab omni expeditionis grauamine et jmpetitione exactoria, jnne, stuuth, vectigalibus ceterisque solucionibus, oneribus et seruiciis juri regis attentibus liberos pariter et exemtos)²⁾.

I det sammanhang, varom här är fråga, är det, att döma av handstilen, som rasurerna och ändringarne mot slutet av Knut den heliges gåvobrev i Nekrologiet egt rum. I stället för vad gåvobrevet i dess originala avfattning här innehåller (jmf. ovan s. 266) heter det numera i avskriften: Quod autem ad regiam pertinet iusticiam ex quacunque causa fiat de prenominata terra in potestate sit prepositi et ceterorum fratrum in hoc loco deo seruientium. ===== Si extra pacem positus fuerit quis, illud emendetur, substantiam eius tollat prepositus et fratres. Si expeditionem neglexerit, erga jpsos emendet. ————— Actum etc. Genom dessa rasurer och ändringar ha de tre i gåvobrevet förefintliga undantagen från den kungliga rätten uteliminerats; det stadgas i stället, att fredköpet skall utgivas (till prosten och bröderna), dessa taga den i detta avseende brottsliga egendom och ledingsvitet utgivas till dem.

Den vidfogade avbildningen av slutet av gåvobrevet i Nekrologiet ger vid handen, huru klumpigt rasurerna och ändringarne utförts. Det kommer därtill, att man underlåtit att vidtaga någon som helst rättelse av gåvobrevet i den punkt, enligt vilken gåvan av den kungliga rätten endast avsåg jorden i Lund (prenominata terra). Under sådana omständigheter äro rasurerna och ändringarne på sin höjd att betrakta som ett förberedande försök, innan man — vad

¹⁾ D. S. I, 360.

²⁾ D. S. II, 45.

aldrig skedde — grep sig an med originalpergamentet. Men antagligen äro de blott vittnesbörd om en skrivares ansträngningar att bringa den föreliggande texten i samklang med de nya förhållanden utvecklingen under 1200-talets senare hälft medförde.

Prebendelistan.

Prebendelistan i *Necrologium Lundense* följer å kodexens fjerde till sjunde sida ¹⁾ omedelbart efter avskriften av Knut den heliges gåvobrev och inledes med följande till gåvobrevet sig anslutande rubrik: »På dessa inkomster stiftade den ärorike och Gudi täckelige konungen Knut, salig i åminnelse, med sina trogna biskopars och främst herr Ricwals, biskopens i Lund, råd tio prebenden och preposituran (ex his redditibus gloriosus ac deo dilectus beate memorie rex Kanvtvs consilio fidelium episcoporum et maxime dompni Ricwali, Lundensis episcopi, 10 prebendas et beneficium prepositure constituit). Samtliga prebendena tillika med preposituran uppräknas därefter med angivande av deras innehavare och tillhörande gods, de senare med uppgift om deras storlek, någon gång om deras avkastning. Därutöver finnes under preposituran efter den därtill hörande jorden i Lund och före prepositi bol på landet angivet: Hoc loco prebende, samt efter uppräknandet av de gods, som ursprungligen tillagts preposituran, en anteckning inskjuten, vilken bryter det sammanhang rubriken fordrar och meddelar vad Erik Ejegod bland annat givit till S:t Laurentii kyrka. Orsaken är den, att bland dessa gåvor också var S:ta Marias kapell på torget (i Lund) med alla dess tilligganden, vilket av konungen bestämts skola tillkomma prepositus (similiter rex Ericus, vir catholicus, fratrem in omnibus emulari studens, inter cetera, que huic ecclesie contulit, etiam capellam Sancte Marie in foro cum omnibus attinentijs preposito pertinere fecit).

¹⁾ S. R. D. III, 428.

Förteckningen på de tio prebendena fortsättes med en liknande förteckning på de två prebenden ärkebiskop Asker upprättat och på tre av Eskils prebenden. Det hela avslutas med en anteckning om de gods ärkebiskop Uffo givit dels till inköp av vax, dels till firande av sitt anniversarium.

Prebendelistan visar fyra olika händer. Den älsta handen har skrivit allt till och med Askers första prebende med undantag av prebendernas numrering i margin. Nästa hand har jemte denna numrering, vid vilken Askers första prebende överhoppats, tillagt anteckningarne om samme ärkebiskops andra prebende och om Eskils med undantag av den sista notisen under det tredje av dessa: Malmö en sjundedel mindre än $\frac{1}{2}$ bol, givande i avgäld 14 örtugar (Malmö septima parte minus quam dimidius mansus solvens quatuordecim solidos). Denna notis härrör från en tredje hand och 1100-talets slut. Den fjerde handen, som tillhör tiden efter ärkebiskop Uffos död 1252, har skrivit notisen om dennes gåvor. Frågan är, när de båda älsta händerna skrivit.

Paludan-Müller har om den del av Prebendelistan, som härrör från dessa älsta händer, vilka han identifierar, uttalat, att den icke kan vara äldre än ärkebiskop Eskils tid (1137—1177), enär de av denne stiftade prebendena uttryckligen anföras såsom upprättade av honom. Då emellertid varken en ärkedjekne eller en skattmästare (thesaurarius) nämnes i denna lista, men väl kapitlets två andra digniteter, domprosteriet och dekanatet, föres han vidare till antagandet, att prebendeförteckningen måste vara äldre än den 1 september 1145, då Eskil upprättade de två förstnämnda värdigheterna i kapitlet samtidigt med domkyrkans högtidliga invigning¹). Enligt Weeke åter är Prebendelistans älsta del säkerligen skriven efter 1123, men före den 4 juni 1134²).

Paludan-Müllers bevisföring torde icke kräva någon vederläggning. Vad Weekes tidsbestämning angår, är dess

¹) Paludan-Müller, Hvad var Saxo Grammaticus? etc., 61.

²) Lunde Domkapitels Gavebøger, 28.

sista datum givetvis baserat därpå, att den såsom innehavare av tionde prebendet i Prebendelistan upptagne subdiakonen Branto enligt Memoriale fratrum stupade i slaget vid Hammar den 4 juni 1134¹⁾); det första åter torde efter all sannolikhet vila därpå, att det sista med älsta handen i listan inskrivna prebendet är identiskt med det ena av de två prebenden, som Asker enligt sitt diplom den 7 januari 1133 skall ha stiftat vid invigningen av kryptkyrkan i Lund den 30 juni 1123²⁾). Med denna bevisföring torde emellertid tiden för Prebendelistans tillkomst än ytterligare kunna begränsas. Asker säger i diplommet, att till prebendet höra 7^{1/2} bol: i byn Råby 4^{1/2} bol, Eskilstorp 1 bol, Isie 1 bol (Item statui prebendam, cui pertinent 7 mansi et dimidius: in villa Raby 4 mansi et dimidius, Eskilstorp mansus, Isheogi mansus). Diplomet föreligger endast i Boethii Johannis sena medeltida avskrift i Registrum ecclesie Lundensis, och i uppgiften om prebendets gods har här, såsom styrkes av motsvarande uppgift i Prebendelistan, ett av de 7^{1/2} bolen kommit att utelemnas. Men även fråsett detta stämma prebendebolens namn icke med de i Prebendelistan upptagna — bolen i Råby och Eskilstorp återfinnas, men i stället för bolet i Isie förekommer här ett i Arrie eller Skegrie (prebenda, quam statuit dominus Azerivs archiepiscopus. In villa Raby maiore 4 mansi et dimidius, Arrøgum mansus, Schethrøgum mansus, Æschilsthorppi mansus). I diplommet anges nu, att det däri upptagna godsbeståndet, vilket förefans den 30 juni 1123, fortvarar den 7 januari 1133; förutsatt denna uppgifts riktighet, och då godsen i Arrie eller Skegrie icke någonstädes förekomma i diplommet, skulle alltså den förändring med det till Askers prebende hörande godset, som Prebendelistan har att uppvisa, ligga efter den 7 januari 1133, och sjelva listan i sin älsta del tillhöra tiden mellan detta datum och datumet för Brantos död den 4 juni 1134.

Den bevisföring, som här lemnats, låter sig förenas

¹⁾ S. R. D. III, 448.

²⁾ D. S. I, 45.

med ordalydelsen i Askers diplom, men är säkerligen icke desto mindre oriktig. I diplomet ger Asker tillkänna, att han invigt kryptkyrkan i Lund den 30 juni 1123, och att han meddelat alla, som då voro i staden, vilka gods han givit åt samma kyrka till brödernas bruk; för att så väl de kommande som de då levande må veta det, har han i diplomet låtit uppteckna samma gårdar och egendomar (notum sit omnibus tam futuris quam presentibus, quod ego Ascerus, sancte Lundensis ecclesie archiepiscopus, dedicaui criptam maioris ecclesie in ciuitate Lundensi jn honorem sancti Johannis baptiste omniumque patriarcharum ac prophetarum Christi anno dominice incarnationis M^{CXXIII} jndictione prima pridie kalend. julii, et quas curias, quos mansos, que predia, quas denique possessiones eidem ecclesie proprias dederim ad vsus fratrum, omnibus, qui aderant in eadem ciuitate, notum feci. Et vt sciant tam posteri quam presentes, easdem curias et possessiones in huius descriptionis pagina propriis vocabulis notare curau). Det nämnes efter detta bland annat i diplomet, att Asker stiftat de två prebendena. Men därmed är, såsom sammanhanget visar, icke konstaterat, att prebendena stiftats just den 30 juni 1123; de förefunnos denna dag, men kunna — det ena eller bådadera — ha stiftats tidigare.

För lösandet av detta spörsmål är Prebendelistan avgörande. Det kan nemligen icke gärna vara endast en tillfällighet, att då man inom ett kaniksamfund med endast ett tiotal prebenden uppsätter en lista över dessa — Prebendelistan i dess älsta del — det däri blott upptages ett av de två prebenden, som den regerande ärkebiskopen uppger sig ha stiftat, diplomets första, medan anteckningen om det andra först tillagts långt senare av en ny hand; det torde härav kunna slutas, att då denna älsta del av listan nedskrevs, blott ett av de två prebendena ännu existerade. Men därav följer också, att Prebendelistans älsta del bör häröra från tiden före den 30 juni 1123. Förutsatt riktigheten av 1133 års diplomuppgifter om godsbeståndet, ligger under dessa omständigheter Prebendelistans tillkomst så pass före detta datum, att en förändring ifråga om prebendegodset

under mellantiden hunnit företagas. Men å andra sidan ligger listans älsta del efter Erik Ejegods däri upptagna donation till preposituran och, som det synes, ej alltför långt tillbaka i tiden från 1123 — den såsom innehavare av det nionde prebendet upptagne subdiakonen Othmar är nemligen i *Memoriale fratrum* antecknad död med en hand, av vilken en notis från 1174 föreligger¹⁾.

Den tid, då handen n:o 2 kan konstateras hava satt skrivstiftet till pergamentet, ligger efter den 1 september 1145. I den notitia, som denna dag i samband med Lunds domkyrkas invigning blef uppsatt, upptogs också Eskils tre i Prebendelistan införda prebenden med deras gods, men dessa senare överensstämma helt i de båda dokumenten endast för det andra prebendets i listan vidkommande. Under det tredje prebendet har för Walby 2 mansi insatts: Grefhøge 2 mansi, under det första tillkommit: Øthestatha dimidia marca²⁾. Att dessa förändringar egt rum efter, icke före den 1 september 1145 framgår därav, att i den notitia, som visar Eskils donationer mot slutet av hans archiepiskopat, Øthestathæ fortfarande kvarstår³⁾.

Någon tid senare har den andra handen i anteckningen om Askers andra prebende gjort en sådan ändring, att slutorden däri kommit att lyda: tres marce de debito ciuitatis et *1 de holm* (i diplommet 1133 ⁷/₁: 3 marce de debito ciuitatis et insule), och i anteckningen om Eskils första prebende företagit trenne större rasurer, därvid God(enedor)p . . . , Sch(i)p(en)d(or)p . . . och (Wermlose . . .) försvunnit, och på sistnämnda ställe tillskrivits: Sebu quadrans soluens 2 vncias. Genom rasurerna och tillskriften har anteckningen om Eskils första prebende bracts i överensstämmelse med uppgifterna i notitien från ärkebiskopens senare år. Detta har däremot icke skett med anteckningarne om Eskils båda andra prebenden. Det framgår därav, att rasurerna och tillskriften böra ligga före denna notitia.

¹⁾ S. R. D. III, 437.

²⁾ D. S. I, 52.

³⁾ D. S. I, 50.

Enligt Prebendelistans rubrik skulle de tio första prebendena vara upprättade på de av Knut den helige till S:t Laurentii kyrka givna godsens, och det visar sig också vid en undersökning, att dessa gods med undantag av 9 1/2 bol blivit utskiftade på prebendena. I stället för de 9 1/2 bolen ingingo emellertid i prebendegodset, utom det av Erik Ejegod donerade S:ta Marias kapell på torget med tilliggande, 2 1/2 bol, givna av Sven Estridsen till kyrkan ¹⁾, samt 12 av obekant härkomst.

Av de gods, som enligt Prebendelistan ingingo i Askers första prebende, är bolet i Skegrie möjligen identiskt med det hela bol därstädes, som dekanen Bernhard gav till bröderna i Laurentiiklostret ²⁾, under det att de till Eskils andra prebende hörande 2 bolen i Arlöf, 1 i Görslöv och 1/2 i Åkarp ursprungligen voro bland dem som Erik Ejegod gav till S:t Laurentii kyrka.

Dödsanteckningarne för den 10 juli.

Dessa dödsanteckningar ³⁾, vilka läsas å s. 1 av lägg 2 i *Necrologium Lundense*, omedelbart före *Admonitio ad filium spiritualem*, utgöra en avskrift från cirka 1200 av motsvarande anteckningar i *Liber daticus* under den 10 juli (xii²) ⁴⁾. Anteckningen om Knut röjer inflytande från *Tabula Othoniensis*, *Passio* och *Ælnoth* ⁵⁾; den om Erik Ejegod är ursprungligen avskriven från anteckningen om honom i *Memoriale fratrum* ⁶⁾, men har erhållit ett tillägg om att han gav fjerdelen av staden (Lund) till S:t Laurentius (*et quartam partem ciuitatis sancto Laurencio dedit*).

¹⁾ S. R. D. III, 444.

²⁾ S. R. D. III, 452. Jmfr D. S. I, 45: *Alias [terras] dederunt quidam boni viri pro animabus suis et proximorum suorum, quas tamen iterum integra emptione comparauit a proximis heredibus eorum.*

³⁾ S. R. D. III, 430.

⁴⁾ Lunde Domkapitels *Gavebøger*, 172.

⁵⁾ Se härom *Vitæ sanctorvm Danorvm*, udg. ved M. Cl. Gertz, 54, 148.

⁶⁾ S. R. D. III, 451.

Konungalistan.

Denna lista är, med ett senare komplement å den sida, där *Consuetudines canonice* sluta, införd å s. 1 av de lägg, vilka innehålla *Memoriale fratrum* ¹⁾, och har fototypiskt återgivits såsom skriftprovet n:o 1 i *Palæografisk Atlas*. Dansk Afdeling. Den till atlasen fogade texten innehåller efter Weeke en noggrann palæografisk beskrivning av listan, till vilken dock torde böra läggas, att dess såsom den älsta betecknade handen, vilken till en början skrivit rubriken, konunganamnen före Nicolavs med tillhörande *Rex* och vad som förövrigt införts i samma linje som *Canutvs* med undantag av årtalet, är identisk med rubrikatorns i *Memoriale fratrum* och med rubrikatorns och den älsta handen i de efter detta i handskriften följande listorna och den första brödraskapsförbindelsen ²⁾. Tiden, då denna älsta hand först skrev, ligger tydligen (jmf. rubriken: *Nomina regum . . . quorum apud nos memoria celebris est*) före konung Niels' död, men att döma av tiden för de nyssnämnda listornas tillkomst ³⁾ väl icke så synnerligen mycket. Senare har samma hand tillagt konung Niels' namn med begagnande av samma svarta bläck, som använts för de älsta namnen i listorna.

Den av Weeke såsom n:o 3 betecknade handen ($\chi\pi$ ³) har å den listan motstående och föregående sidan fört konungalängden från *Sven Estridsen* tillbaka i tiden till *Harald, rex Dacie primus, Maguntie baptizatus*, och fortsatt med *Ericus, Ericus puer, Frothe, Haraldus, Sueno, Kanutus Harthe*, vilken senare anges ha bestigit tronen 1025 ⁴⁾.

I inledningsorden till *Konungalistan* säges, att den innehåller namnen på de rättrogna konungar i Danmark, genom vilkas omvårdnad den katolska tron utbretts, vilka av kärlek

¹⁾ S. R. D. III, 431.

²⁾ Jmf. Weeke i *Arkiv för nordisk filologi* XXI, 196.

³⁾ Jmf. nedan s. 288.

⁴⁾ Den med tredje handen skrivna notisen om *Erik Lams* motkonung *Olav* lyder: *Tercio anno regni eius insurgit contra eum Olauus et facta est . . .*

till religionen på olika platser byggt kyrkor och med kunglig frikostighet lemnat dem gåvor och vilkas minne hos oss är berömt och skall så bliva i århundraden (*Nomina regum catholicorum in Dania, quorum industria propagata est fides catholica, qui religionis amore per diuersa loca ecclesias construxerunt et regali munificentia donauerunt, quorum apud nos memoria celebris est et manet per secula*). A. D. Jörgensen, vilken efter Paludan-Müller¹⁾ lemnat en genomgående oriktig framställning av Konungalistans tillkomsttid, har framhållit som karakteristiskt, att man i konung Niels' tid tänkt sig rikets historia delad i två stora avdelningar genom Ylvingarnes tronbestigning, så att allt vad som låg före denna tidpunkt räknades för hedendom och barbari. »Det kendskab til denne periode, der endnu i Adams tid var tilstede, om end i forvansket skikkelse, og som endnu får sit udtryk i Knud den helliges tilnavn 'den fjerde', der knytter ham til de gamle Knytlinger, er nu ved at dø ud, eller rettere sagt, det fornægtes. Alt Ælnoth nævner ingen konge før Sven Estridsøn, og listen i Lund går ud fra ham som den første, den der grundede bispedømmer og kapitler og kunde kaldes en 'katholsk konge'»²⁾). Den oppfattning, som här kommer till synes och av A. D. Jörgensens många eftersägare godtagits, beror på en missuppfattning. Listan är en lundensisk konungalista, icke en allmänt dansk, vad den först avsåg att bliva, då man tillfogade konungarne före Sven Estridsen, och den nämner av de katolska konungarne i Danmark endast dem, *quorum apud nos memoria celebris est*. Under sådana förhållanden kunde listan icke begynna med någon tidigare konung än Sven Estridsen.

De i Konungalistan ingående notiserna kunna till ej ringa del visas härröra från äldre källor. Den med älsta handen inskrivna notisen om Knut den helige, enligt vilken han grundade »vår kyrka» (*qui nostram fundauit ecclesiam*), är sålunda hemtad ur Laurentiibrödernas *Memoriale fratrum*,

¹⁾ Paludan-Müller, *Hvad var Saxo Grammaticus? etc.*, 58, 63.

²⁾ A. D. Jörgensen, *Bidrag til Nordens Historie i Middelalderen*, 196.

väl snarast det älsta, från vilket den med en ringa, av förhållandena betingad ändring torde överförts i det nuvarande under den 10 juli ¹⁾). Uppgiften om året för Erik Ejegods tronbestigning 1095, tillskriven med tredje handen, är identisk med den i *Memoriale fratrum* om året för hans företrädare Olavs död ²⁾). Från *Colbazannalerna* härröra den tredje handens notiser om en solförmörkelse 1140 och en månförmörkelse 1146 ³⁾). Dessa annalers datobeteckning för den sistnämnda: XII kal. decembris, har emellertid på grund av en skylande rynka i pergamentet av avskrivaren tytts som: VI kal. decembris ⁴⁾). Förhållandet är ett avgörande bevis för att just den ännu bevarade *Colbazhandskriften* begagnats för denna del av *Konungalistan*. Men *Colbazannalerna* ha också inverkat på andra med den tredje handen i listan införda uppgifter: åren för Erik Emunes och väl även Erik Lams val till konung 1130 och 1137, det senare angivet i enlighet med det i *annalerna* förekommande dödsåret för företrädaren ⁵⁾).

Memoriale fratrum.

Det egentliga nekrologiet, *Memoriale fratrum* ⁶⁾), omfattar 6 lägg om 8 blad vardera med ett framför den 1 september senare inskjutet lägg om 2 blad, innehållande notitier om Lunds domkyrkas och trenne dess altarens invigning 1145—1146 och skrivet med samma hand som den mot slutet av *Nekrologiet* införda brödraskapsakten mellan S:t Laurentius i Lund, *Allhelgonaklostret* därstädes och *Heligkors* i Dalby samt det därefter följande av kaniksamfundet i Viborg för S:t Laurentius utfärdade brödraskapsbrevet. *Memoriale frat-*

¹⁾ S. R. D. III, 451. Jmfr nedan s. 280.

²⁾ S. R. D. III, 454. Jmfr nedan s. 280.

³⁾ M. G. SS. XXIX, 175.

⁴⁾ Lauritz Weibull i [Dansk] *Historisk Tidsskrift* VIII: 2, 175, 177.

⁵⁾ M. G. SS. XXIX, 175.

⁶⁾ S. R. D. III, 434.

rum börjar å sidan 2 omedelbart efter Konungalistan. Åt anteckningarne för varje dag äro i regel 5 rader inrymda; då varje månad börjar å ny sida, hava emellertid raderna för de sista månadsdagarne mestadels blivit flera ¹⁾).

Den älsta hand, som förekommer i *Memoriale fratrum*, skrev strax inom, utanför eller också på sjelva den venstra marglinien dagsbokstaven, lät efter denna ett tomrum stå öppet, avsett för inskrivande av den romerska dags- och månadsbeteckningen, och tillade därefter i enlighet med gällande kalender det kristna helgonnamnet för dagen, varvid likväl plats lemnades för rubrikatorn att ifylla första bokstaven med rött bläck, för den händelse dagen firades som festdag i Lund ²⁾). Därjämte infördes av denna älsta hand en serie notiser. Dessa notiser äro i fråga om sjelva fakta i regel odaterbara; de som låta sig tidsättas äro följande: konung Harald † den 17 april (1080); biskop Ricwal † den 26 maj 1089; invigningen av kryptkyrkan i Lund och dess högaltare den 30 juni 1123; konung Knut den helige † 10 juli (1086); konung Erik Ejegod † samma dag (1103); konung Olav † den 18 augusti 1095; Askers biskopsordination den 18 november 1089. Det kan i fråga om dessa och övriga av den älsta handen införda notiser icke råda något tvivel, att de till huvuddelen äro överförda från ett äldre nekrologium: notiserna spänna över en tidrymd av över fyrtio år, men skriftdragen äro genomgående överensstämmande med varandra. Av de anförda notiserna visar den tredje, att den älsta handen skrivit ännu efter den däri omförmälda händelsen den 30 juni 1123.

En tid efter den älsta handen — obestämt när — har rubrikatorn skrivit. De av den älsta handen lemnade tomrummen för de romerska dags- och månadsbeteckningarne ha av denne med begagnande av rött och vid de första månadsdagarne även blått bläck utfyllts. Där dessa tomrum

¹⁾ Om Paludan-Müllers tidsbestämningar för tillkomsten av *Memoriale fratrum* se nedan s. 285; för Weekes: *Palæografisk Atlas*. Dansk Afdeling. Texten till skriftprovet 1; samt Arkiv för nordisk filologi XXI, 196.

²⁾ Lauritz Weibull i [Dansk] *Historisk Tidsskrift* VIII: 2, 179.

varit för snåft tilltagna, har rubrikatorn sammanpressat bokstäverna, överskridit den honom tillmätta platsen, uteslutit månadens namn eller anbrakt det efter det med älsta handen skrivna helgonets.

Kort efter den tidpunkt, då den älsta handen vid mitten av 1123 kan konstateras, börjar en följd av nya händer. Samtliga skriva efter den älsta och några införa notiser, vilka i fråga om själva fakta äro daterade eller daterbara. Under den 25 september 1124 möter den första av dessa notiser, en notis om diakonen Ulf, kallad Björn kapellan, och under den 22 juli 1126 en annan notis med samma hand om invigningen av det venstra altaret i kryptkyrkan. Anteckningen om Knut Lavards död den 7 januari 1131 visar därifrån skilda skriftdrag. En ny hand antecknar invigningen av det högra altaret i kryptkyrkan den 11 januari 1131, en annan, utom anniversariet för biskop Arnold av Roskilde († den 24 maj 1125), händelser från förra delen av 1130-talet: domprosten Azers död den 4 juni 1131, slaget vid Hammar samma dag 1134 och konung Niels' död den 25 juni sistnämnda år. Nästa hand, som inför en daterbar notis, antecknar biskop Eskils av Viborg mord den 20 oktober 1133. I ett par notiser igenkänner man samma hand som den, vilken under den 5 maj (1137) antecknat ärkebiskop Askers död, i några få samma hand som i anteckningen om Erik Emunes den 18 september 1137. En annan hand har under den 18 oktober 1139 gjort anteckningen om biskop Rikos av Roskilde mord¹⁾.

De olika händer, vilkas första framträdande kan konstateras under den 25 september 1124, gör det tydligt, att Memoriale fratrum i varje fall in i slutet av 1130-talet omväxlande förts än av en, än av en annan hand. Dessa växlande händer upphöra emellertid. En enda hand griper

¹⁾ Av de här nämnda notiserna torde de om slaget vid Hammar samt konung Niels' och Erik Emunes död hava övat inflytande å motsvarande i Colbazannalerna. Härvid är att märka, att avtrycket av annalerna i M. G. SS. XXIX, 175, vilket för de båda förstnämnda tilldragelserna har året 1135, ej 1134, är felaktigt.

skrivstiftet. Tidpunkten, då denna hand börjar skriva, låter sig närmare fixeras med tillhjälp av det nya i kaniksamfundet i Lund förda nekrologium, som bär namnet *Liber daticus vetustior*, och som även i övrigt är av grundläggande betydelse för tidsättningen av notiserna i *Memoriale fratrum*.

Weeke har i sin upplaga av Lunde Domkapitels Gavebøger visat, att vid uppläggandet av *Liber daticus* en serie dödsnotiser, införda med tvenne händer för var sin del av året, på en gång överförts i denna från ett äldre nekrologium, och att av de i dessa dödsnotiser omhandlade personerna biskop Riko av Roskilde är den konstaterbart senast avlidne. Tidigare än dennes dödsår 1139 kan alltså enligt hans mening uppläggandet av boken icke ha egt rum, men å andra sidan kan det icke heller ha skett senare än 1146, eftersom notisen om Erik Lam, död den 27 augusti (1146), införts med ny hand, och alltså antagligen det successiva införandet av notiser redan då begynt. Det äldre nekrologium, som vid *Liber daticus'* uppläggande kom att lemna grundstommen till denna, anses av Weeke förlorat; att det, oaktat »många» av de överförda notiserna likaledes finnas i det ännu bevarade *Memoriale fratrum*, dock icke varit detta, från vilket överförandet egt rum, framgår enligt honom genom en jämförelse mellan de för begge böckerna gemensamma notiserna, i det att *Liber daticus* understundom har upplysningar, som *Memoriale fratrum* icke har ¹⁾. Denna sista iakttagelse är visserligen fullständigt riktig, men kommer givetvis i helt annan belysning, då det vid en undersökning visar sig, att icke endast »många», utan samtliga grunduppgifter, som vid *Liber daticus'* uppläggande överfördes i denna, återfinnas eller funnits i *Memoriale fratrum*, och att de nya upplysningarna blott utgöras av ett eller annat, här och var förekommande förfullständigande och förtydligande tillägg. Då hypotesen, att hos kanikerna i Lund samtidigt skulle ha förelegat icke endast två, utan tre nekrologier med överensstämmande grunduppgifter, är överflödig, har man under sådana om-

¹⁾ Lunde Domkapitels Gavebøger, VII.

ständigheter att utgå ifrån, att grundstommen i Liber daticus hemtats icke, som Weeke vill, från ett nu förlorat nekrologium, utan från det ännu bevarade Memoriale fratrum. Tilläggen till grundstommen torde närmast vara beroende av avskrivarens särskilda kännedom om förhållandena. Att därjemte en och annan i Memoriale fratrum förekommande äldre uppgift uteslutits, är ett vid dylika överföringar så gott som alltid förekommande och lätt förklarligt fenomen.

Samtliga i Liber daticus överförda uppgifter ligga alltså före 1139—1146; de i Memoriale fratrum på en gång vid dess uppläggande och senare successivt införda anteckningarne, vilka återfinnas med de äldsta händerna i Liber daticus, måste alltså ävenledes ligga före denna tid. Därmed är en fast tidsbestämning konstaterad för så gott som varje dags notiser i Memoriale fratrum: den och den notisen ligger före, den och den efter 1139—1146. Men en granskning av handstilarne i Memoriale fratrum visar också, att redan före överföringen de många, senast 1139 konstaterbara händerna i detta upphört, och att den nyss omtalade nya handen begynt att skriva i boken. Antalet överförda anteckningar av denna hand är proportionsvis betydande; det följer därav, om utgångspunkt tages i det sista av de två överföringen begränsande årtalen, 1146, att den tidpunkt, då den nya handen begynte skriva, måste förläggas ett gott stycke före 1146. Överflyttningen av notiserna till Liber daticus, alltså dettas uppläggande och därmed den nyss fastslagna tidsbestämningen för Memoriale fratrum's notiser, kan däremot svårligen, då den nya handen alltid skriver efter de andra händerna, sättas tidigare än inemot mitten av 1140-talet.

De anteckningar av den nya handen, vilka i fråga om de däri berörda fakta kunna dateras, äro följande: biskop Sven av Viborg † den 30 mars (c. 1153); biskop Asker av Roskilde † den 18 april (1157 eller 1158); greve Nicolaus, munk i Esrom; var död den 8 augusti 1158 och avled den 30 april säkerligen samma år ¹⁾; konung Knut Magnusen † den 9

¹⁾ Codex Esromensis, 123, 86. — Brevet å sistnämnda stället feldaterat.

augusti (1157); konung Erik Lam † den 27 augusti (1146); den helige Ketil, prelat i Viborg † den 27 september (1150); konung Sven Grathe † den 23 oktober (1157); och dekanen Johannes i Lund † den 25 oktober och i livet ännu 1157—1158¹⁾. Därjemte är av denna samma hand under den 16 april införd en notis om ett dödsfall i klostret i Guthnalia; detta kloster stiftades enligt Colbazannalerna 1164²⁾. Mycket längre än sistnämnda år har denna hand icke skrivit — redan i en notis under den 23 maj 1166 möter i varje fall en ny. Därmed upphörde *Memoriale fratrum* icke endast att föras av en hand, utan överhuvudtaget att regelbundet föras. De notiser, som därefter följa, äro endast sporadiskt införda. Av dem äro tre av handen från 1166, tre av en från 1174 (²⁰/₉), tre av en från 1219 (¹/₉). De sista händerna införa var sitt dödsfall under den 3 oktober 1241 och den 13 oktober 1316.

Från tiden omkring år 1140 härröra en serie runt om i *Memoriale fratrum* införda interlinearnotiser, vilka fogats till anteckningar om dödsfall och anniversarier av äldre datum än överföringen i *Liber daticus* och innehålla uppgifter om penningbelopp. Dessa notiser äro inskrivna med samma hand som den i *Liber daticus* överförda notisen i *Memoriale fratrum* om Amundus (²²/₁₁), vilken i *Presbyterlistan* införts med den andra där förekommande handen.

Ärkebiskops-, Biskops-, Kanik- och Brödraskapslistorna m. m.

De namnlistor med utförliga rubriker, som i *Necrologium Lundense* följa omedelbart efter *Memoriale fratrum*, äro till antalet sex. Den första upptager namnen på de biskopar, vilka förestått den lundensiska kyrkan från konung Sven Magni tid (*Nomina episcoporum nostrorum, qui Sancte Lundensi ecclesie prefuerunt a tempore Svenonis Magni regis*)

¹⁾ Codex Esromensis, 88.

²⁾ M. G. SS., XXIX, 175.

och avslutas först med Birger († 1519); senare har med Kilian Stobæi hand tillagts även namnen på de därefter följande electi¹⁾. Den andra listan innehåller namnen på de lundsiska kaniker, vilka i andra kyrkor beklätt biskops-embete (Nomina canonicorum nostrorum episcoporum, qui per diuersas ecclesias officium pontificatus amministrauerunt) och sträcker sig till Petrus, biskop i Århus († 1246)²⁾. Listorna 3—5 upptaga respektive namnen på de presbyterer, diakoner och subdiakoner, vilka såsom kaniker avlidit i S:t Laurentii kloster, det nya som det gamla, alltifrån konung Knuts tid, vilken först grundade kyrkan i Lund (Nomina canonicorum nostrorum presbiterorum, [diaconorum, subdiaconorum,] qui obierunt in Cristo de monasterio Sancti Laurentij tam nouo quam ueteri a tempore Sancti Kanuti regis, qui primus fundauit hanc ecclesiam). Dessa listor gå fram i mitten av det trettonde århundradet³⁾. Den sista listan innehåller en förteckning på de främmande kyrkor, vilka stå i brödraskap med Laurentiiklostret (Nomina ecclesiarum, qui nobis fratres et sorores in Cristo nostras orationes cotidie expectant et suas nobis debent tam uiuis quam defunctis, sicut a maioribus nostris accepimus)⁴⁾.

Enligt Paludan-Müller är grundstommen av kalendariet eller Memoriale fratrum — dagräckan och de första anteckningarne vid de olika dagarne — samt begynnelsen av Biskops- och dödlistorna inbördes samtida, skrivna av en hand. Han fortsätter: »*Begyndelsen* af Biskopslisten, den Navnerække, der er skreven paa engang, omfatter de 7 første Navne, fra Hubaldus til Ricolfus. Da nu Ricolf blev Biskop i Odense 1138 og døde 1162, kan denne Navnerække ikke være skreven tidligere end engang i disse Aar. Hermed stemmer det, att i *Presbyterlisten* høre i det mindste de 11 første Navne til Listens *Begyndelse*; thi her nævnes som døde paa to nær alle de Presbyterer, der i *Præbendelisten*

¹⁾ S. R. D. III, 465.

²⁾ S. R. D. III, 467.

³⁾ S. R. D. III, 468, 469, 470.

⁴⁾ S. R. D. III, 470.

anføres som endnu levende Besiddere af Præbender; og Listens Begyndelse kan ikke være ganske faa Aar yngre end Præbendelisten. I den sidstnævnte Fortegnelse anføres Conradus som Kapitlets Decan, medens Magistrene Bernhardus og Christianus (den Samme som Eilbodo eller Helbodo) endnu kun nævnes som Presbyttere; men af *Presbyterlistens* Begyndelse erfares, at disse tre Medlemmer af Lunde Domkapitel ere *alle* døde som Decaner. Da Bernhard og Eilbodo altsaa ere stegne til denne Værdighed efter *Conrad*, og den Ene efter den anden, maae dog nogle Aar være hængaaede efter Præbendelistens Affattelse, inden de alle kunde indføres i Presbyterlistens Begyndelse som afdøde Decaner. *Mange* Aar kan der dog heller ikke ligge imellem disse Skriftstykker; thi *Othmar* forekommer i Præbendelisten, men endnu kun som Subdiacon; andenstedsfra vide vi, at han i Aaret 1173 var Kapitlets *Decan* (Thorkelin, Dipl. ArnMagn. I, 18, sammenholdt med Regesta Danica I, Nr. 265 og de der anførte Steder); som død i denne Værdighed anføres han ogsaa i *Presbyterlisten*, men først som den 17:de i Rækken, altsaa *efter* Listens *Begyndelse*: denne, altsaa ogsaa den samtidige Grundstamme af Kalendariet og Begyndelsen af de andre Lister, er følgelig skreven endnu medens *Othmar* var Medlem af Domkapitlet, men efterat næsten alle de Presbyttere i Kapitlet vare døde, der levede med ham paa den Tid, da *Præbendelisten* affattedes. — Den samme Tidsbestemmelse, og endnu nærmere begrændset, fremgaaer af *Diaconlistens* Begyndelse, der kun omfatter de 3 første Diaconer; men om den *sjette* i Rækken, Petrus, vide vi, at han døde den 20de September 1174 (S. R. D. III, 458): Listens Begyndelse, og med den Begyndelsen af de øvrige nævnte Lister tilligemed Kalendariets Grundstamme, er altsaa ældre end denne Dag og dette Aar»¹⁾).

De i denna Paludan-Müllers bevisföring grundläggande fakta visa sig vid en undersökning av sjelva handskriften i regel ohållbara. Sakläget är följande.

¹⁾ Paludan-Müller, Hvad var Saxo Grammaticus? etc., 66, 77.

Rubrikerna i samtliga de efter Memoriale fratrum följande listorna äro skrivna med en och samma hand; denna är identisk med den älsta handen i Konungalistan och med rubrikatorns i Memoriale fratrum. Samma hand har även skrivit de älst antecknade namnen i varje lista. I Ärkebiskopslistan är detta fallet med Henricvs, Eginus, Ricwalus; först långt senare har en ny hand på en gång tillagt: Ascerus, Eskillus, Absalon. Det låter sig härav sluta, att listans första namn inskrivits före Askers död den 5 maj 1137. I Biskopslistan har rubrikatorn till en början endast infört det första biskopsnamnet: Hubaldus; senare de följande tre gruppvis ordnade: Sveno (1134—1153) och Eschil († 1133) av Viborg samt Petrus (1124—1134) av Roskilde; sist Rycco (1138—1139). Hubalds biskopstillträde ligger mellan 1085 och c. 1101 ¹⁾; sista gång han med visshet kan konstateras såsom levande är 1117 ²⁾. De närmaste tre biskopsnamnen äro tidigast införda, sedan Sven efter Eskils död den 20 oktober 1133 ³⁾ blivit biskop i Viborg, säkerligen före Rikos död den 18 oktober 1139 ⁴⁾. Vad Presbyterlistan angår äro de sju första namnen, från Ebbo till och med Blithgerus, inskrivna med älsta handen; senare ha av annan hand de tre nästa tillagts. En jämförelse mellan skriftdragen i anteckningarne om dessa tio presbyterer i Memoriale fratrum och motsvarande i Liber daticus visar, att icke blott de sju första, utan även de tre nästa avlidit före uppläggandet av den senare. I Diakonlistan härröra de tre första namnen från älsta handen. Av deras bärare dog Bero, kallad Ulf, den 25 september 1124 ⁵⁾, prosten Azer den 4 juni 1131 ⁶⁾. Av de två personer, vilkas namn samma hand inskrivit i Subdiakonlistan, stupade den andre i ordningen, Branto, i slaget vid Hammar

¹⁾ D. S. I, 42; Vitæ sanctorvm Danorvm, ed. M. Cl. Gertz, 134.

²⁾ Dipl. Arna-Magnæanum, I, 244.

³⁾ S. R. D. III, 460.

⁴⁾ S. R. D. III, 460.

⁵⁾ S. R. D. III, 458.

⁶⁾ S. R. D. III, 448.

den 4 juni 1134¹⁾. Vad Brödraskapslistan angår har älsta handen infört det sista namnet i denna något senare än de föregående och fogat till listan en anteckning, upptagande de förpliktelser, som det ingångna brödraskapet medförde, efter det att brevet om en broders död nått de till brödraskapet hörande samfunden. Efter denna anteckning har senare en ny hand — densamme som nedskrivit notitien om domkyrko- och altareinvigningarne i Lund 1145 och 1146 — infört den nya brödraskapsakt, vilken i december 1136 ingicks mellan bröderna i S:t Laurentius, Allhelgona och Dalby, ävensom det brev, genom vilket domprosten Willo och bröderna i Viborg mottogo Laurentiibrödernas tillbud om brödraskap²⁾. Granskar man nu närmare bestämmelserna i dessa båda sista brödraskapsförbindelser, visar det sig, att de i väsentliga punkter strida mot de av den älsta handen införda generella bestämmelserna; dessa senare framställas emellertid såsom gällande, då de inskrevos (*Hi omnes habent societatem et fraternitatem nostram, ut etc.*), och måste sålunda vara införda i Nekrologiet före december 1136. Men därav följer också, att Brödraskapslistans rubrik och namn med undantag av det sista måste ha tillkommit före detta datum.

Det kan icke vara tvivel underkastat, att samtliga listornas rubriker äro inbördés samtida: planmessigheten i följden mellan dessa listor, åt vilka vardera med undantag av den sista, där det icke behövdes, två sidor anslagits, rubrikernas nära beroende av varandra och skriftdragens minutiösa överensstämmelse visa detta. De älsta namnen i listorna äro, såsom redan omnämnt, införda i klump, och handen är in i detaljen densamma som i rubrikerna; det kan under dessa omständigheter icke heller vara tvivel om, att de älsta namnen införts vid listornas uppläggande. I det föregående har nu ådagalagts, att Ärkebiskopslistans älsta namn inskrivits före den 5 maj 1137, Diakonlistans tidigast den 4 juni 1131, Subdiakonlistans tidigast samma dag 1134 och Brödraskapsli-

¹⁾ S. R. D. III, 448.

²⁾ S. R. D. III, 471.

stans före december 1136. Med utgångspunkt från dessa fakta måste alltså slutsatsen bliva, att listornas rubriker och älsta namn inskrivits i Nekrologiet under tiden mellan den 4 juni 1134 och december 1136.

Av vad som ovan sagts angående de älsta namnen i dödlisorna är det tydligt, att de icke införts i samband med själva dödsfallen, utan gruppvis, till större eller mindre antal för varje gång. Detta tillvägagångssätt har under hela den tid listorna förts i regel tillämpats; blott i ett fåtal fall kan en och samma hand spåras i en anteckning i *Memoriale fratrum* och i motsvarande i någon av listorna. Under sådana förhållanden ligger misstanken nära, att icke alla namn kommit med. Vad angår tiden före *Liber daticus'* uppläggande, upptaga emellertid *Memoriale fratrum* och övriga bevarade källor icke något enda kaniknamn från Lund, som icke också återfinnes i listorna — Paludan-Müllers uppgift, att den i *Memoriale fratrum* under den 5 februari upptagne *Walterus sacerdos* skulle vara död i *Laurentiiklostret*¹⁾, beror på bristande kännedom av handskriften, enligt vilken det efter sacerdos följande: *De domo beati Laurencij* skall föras icke till notisen om Walter, utan till den närmast följande om dekanen Othmar. Efter tiden för *Liber daticus'* uppläggande kan pekats på två namn, som finnas i *Memoriale fratrum*, men icke i dödlisorna: den under den 2 mars upptagne ärkedjeknen *Nicolaus*, vilken levde ännu i slutet av 1150-talet²⁾, och den under den 17 april omnämde presbytern och kaniken *Asker*³⁾. Å andra sidan visar det sig också, att dödlisorna för senare tid upptaga några namn, som saknas i båda *Libri datici*: *Presbyterlistan* Tuuo presbiter; *Diakonlistan* *Andreas diaconus*, *Thomas Kraca*, *Thrugotus diaconus*; *Subdiakonlistan* i varje fall *Saxo acolitus*, *Petrus subdiaconus*, *Thrugotus subdiaconus*, *Johannes acolitus*⁴⁾.

¹⁾ Paludan-Müller, *Hvad var Saxo Grammaticus? etc.*, 80.

²⁾ S. R. D. III, 439; *Codex Esromensis*, 88. — Brevet å senare stället feldaterat.

³⁾ S. R. D. III, 443.

⁴⁾ Paludan-Müller, *Hvad var Saxo Grammaticus? etc.*, 83, har delvis andra namn.

Huruvida dessa engång varit inskrivna, men sedermera ut-raderats, låter sig emellertid icke avgöra. I Memoriale fratrum saknar man däremot under den tid, då det regelbundet fördes, intet av listornas namn.

Efter brödraskapsbrevet mellan Viborg och Lund följer i Nekrologiet en notitia om markaskälet till kanikernas i Lund gård Balingslöv¹⁾; av den, då markaskälet svors, närvarande dekanen Thords namn framgår, att tilldragelsen egt rum under början av 1200-talet²⁾. Med ny hand är därefter införd en notitia om det nya markaskäl till Balingslöv, vilket svors år 1241³⁾.

En sammanfattning av den föregående undersökningen visar i fråga om de olika i Necrologium Lundense ingående historiska delarnes tillkomsttid följande huvudresultat.

De konstaterbart äldsta av dessa delar äro avskriften av Knut den heliges gåvobrev och Prebendelistan, vilka båda tillhöra tiden före den 30 juni 1123; den förra har i det trettonde århundradet undergått ingripande förändringar, den sistnämnda någon tid efter år 1145 fortsatts och fram i Eskils archiepiskopat blivit rättad i överensstämmelse med de ändringar, vilka då egt rum med de av Asker och Eskil stiftade prebendernas godsbestånd och inkomster. Det egentliga nekrologiet, Memoriale fratrum, har varit upplagt i varje fall före inskrivandet av notisen under den 25 september 1124 och utgöres till sin äldsta del av uppgifter överflyttade från ett äldre nekrologium; detta måste, då Eginio och Sven Estridsen icke däri varit införda, tillhöra

¹⁾ S. R. D. III, 472.

²⁾ T(hord) omtalas såsom dekan i Lund i brev av 1211 (D. S. I, 164). Han är den ende i dödlisorna med detta namn och tvivelsutan identisk med den lundensiske kanik Thord, vilken i Absalons testamente 1201 (Testamenter fra Danmarks Middelalder udg. af Kr. Erslev, 3⁵, 5⁴) omtalas såsom ärkebiskopens kapellan.

³⁾ S. R. D. III, 473.

en något yngre tid än 1076, den senares dödsår — att döma av de daterade och daterbara av uppgifterna och de förhållanden, under vilka de två närmast följande nekrologierna i Lund upplades, ej oantagligt just den tid, då Laurentiibröderna togo i bruk sin älsta kyrka, den 1085 enligt Knut den heliges gåvobrev ännu icke fullbordade. På Memoriale fratrum's första sida har dettas rubrikator, vilken skrivit efter den älsta handen, mot slutet av konung Niels' tid infört Konungalistans rubrik och älsta namn; senare hava andra händer fört denna lista tillbaka till 800-talets början (827) och fram till Valdemar I. Ärkebiskops-, Biskops-, Kanik- och Brödraskapslistorna äro å särskilda lägg någon gång mellan den 4 juni 1134 och december 1136 upplagda av rubrikatorn, som till dessa fogat en anteckning om de förpliktelser, vilka brödrskapet mellan de i sista listan upptagna samfunden medförde. Den därefter följande brödraskapsakten mellan S:t Laurentius, Allhelgona och Dalby av december 1136 och avskriften av det brev, genom vilket domprosten Willo och bröderna i Viborg mottogo Laurentiibrödernas tillbud om brödrskap, äro skrivna med samma hand, som även skrivit den med Memoriale fratrum förenade notitian om domkyrko- och altareinvigningarne 1145—1146. Dödsanteckningarne för den 10 juli utgöra en avskrift av motsvarande i Liber daticus och härröra från c. 1200. Mid-sommargäldslistan är icke äldre än Andreas Sunesens ärkebiskopstid (1201—1222) och synes icke heller vara yngre än mitten av det trettonde århundradet. Den älsta markaskälsnotitian tillhör förra delen av samma århundrade; till mitten äro anteckningen om ärkebiskop Uffos gåvor och notitian om det andra markaskälet att hänföra.

Av de i Nekrologiet ingående historiska delarne bilda tydligen Konungalistan och Memoriale fratrum samt Ärkebiskops-, Biskops-, Kanik- och Brödraskapslistorna med därefter följande aktstycken, om också skrivna på något olika tider, ett avslutat helt. Framför denna del hava insatts de tidigare omtalade styckena av teologisk och kyrkorättslig art, vilka samtliga med undantag av Aachenerkonstitutionerna

på grund av skriftdragen kunna konstateras vara skrivna inom Laurentiibrödernas samfund och på grund av den likartade upplinjeringen av sidorna och dessas storlek otvetydigt från början måste varit avsedda att med det efterföljande bilda en kodex. Först i denna har framför den blanka ytersida, å vilken anteckningarne för den 10 juli infördes, det lägg insatts, å vilket från början varit inskrivna Knut den heliges gåvobrev samt Prebendelistan och å vilket sist Midsommargäldslistan och anteckningen om ärkebiskop Uffos gåvor införts; detta lägg har ursprungligen bildat ett helt för sig. När de olika delarne sammanhäftats i en kodex, kan icke bestämt anges, men ytersidornas solkiga beskaffenhet visar, att läggen under längre tid legat lösa.

Det är redan framhållet, att uppläggandet av Laurentiibrödernas äldsta nekrologium torde hava sammanfallit med tillkomsttiden för deras äldsta kyrka. Det andra i ordningen, *Memoriale fratrum*, upplades vid den tid, då bröderna 1123 togo en ny kyrka i bruk, den åt Johannes döparen helgade kryptkyrkan i Lund. När ett par årtionden senare, år 1145, Eskil vigde en tredje kyrka, den åt den heliga jungfrun och S:t Laurentius helgade domkyrkan, tillkom i samband därmed brödernas tredje nekrologium, *Liber daticus Lundensis*, avsett att tjena till ledning vid de till denna förflyttade gudstjänsterna. Därmed var i själva verket den roll, som tillkom *Memoriale fratrum*, vars notiser överfördes i *Liber daticus*, utspelad. Men den hand, som någon tid dessförinnan börjat att skriva i *Memoriale fratrum*, fortsatte troget det påbegynta verket; först då den vid mitten av 1160-talet upphörde, upphörde också *Memoriale fratrum* att regelbundet föras. En och annan notis inflöt väl under den närmaste tiden, men endast tillfälligt, och vid mitten av 1200-talet upphörde helt inskrivandet även av de döde kanikernas namn i de till *Memoriale fratrum* fogade listorna. Ensamt fortsattes med ärkebiskoparnes lista; förd med långa mellanrum, slöts den först i det sextonde århundradets början med Birger Gunnarsens namn.

Lauritz Weibull.

Carl Hallenborgs Anmärkningar till Carl von Linnés Skånska resa.

De anteckningar till Carl von Linnés Skånska resa av år 1749, som här nedan offentliggöras, äro gjorda av lagmannen över Skåne och Blekinge tit. landshövdingen Carl Hallenborg ¹⁾ och inskrivna i ett interfolierat exemplar av Linnés bok ²⁾. Genom dessa anteckningar ökas på flera punkter ytterligare kännedomen om Skåne vid 1700-talets mitt, en tidpunkt i landskapets liv, som tidigare förvisso ej saknat i tryck offentliggjorda samtida skildringar. Det behöver i detta sammanhang, förutom om Linnés mästerverk ³⁾, endast erinras om Hårlemans ⁴⁾ och Tidströms ⁵⁾ resebeskrivningar.

¹⁾ Carl Hallenborg, f. 1710 ^{23/10} på Markie, son av häradshövdingen i Oxie, Skytts och Vemmenhögs härads domsaga Sven Hallenborg och Maria Pontin; student i Lund 1723; auskultant i Göta hovrätt 1732 ^{13/2}; vice häradshövding 1733 ^{4/4}; häradshövding i Skytts och Vemmenhögs härader 1734 ^{20/4} och tillika i Oxie härad 1736 ^{25/10}; assessors namn 1747 ^{22/10}; lagman i Västgöta och Dals lagsaga 1750 ^{2/2}; lagman i Skåne och Bleking 1752 ^{5/11}; avsked med landshövdings namn 1764 † på Rydsgård 1780 ^{9/4}.

²⁾ Exemplaret tillhör landshövding Hallenborgs sonsons sonson, major Carl Axel Hallenborg och har av honom med stort tillmötesgående ställts till tidskriftens förfogande. — Anteckningarna publiceras här i sina väsentligaste delar med utslutning av en del smärre och mindre betydande rättelser och tillägg. Av Linnés reseskildring, som tryckts med mindre stil, har medtagits endast det för sammanhanget nödvändiga.

³⁾ Ett underligt uttalande möter hos Elias Fries, Carl von Linné I, 359—360, där det konstateras, att »ur stilistisk synpunkt kan man visserligen ej sätta Linnés reseberättelser högt», och att »det ock icke är för framställningssättets, utan för innehållets skull, som dessa Linnæi arbeten vunnit ett rykte, vilket ännu icke förbleknat».

⁴⁾ Carl Hårleman, Dagbok öfver en från Stockholm igenom åtskillige rikets landskaper gjord resa år 1749. Sthlm 1749. — Bref till presidenten greve Carl Fredric Piper. Sthlm 1751. — Fortsättning af Carl Hårlemans bref till presidenten greve Carl Fredr. Piper. Sthlm 1751.

⁵⁾ Anders Tidströms resa i Halland, Skåne och Blekinge år 1756. Utg. af Martin Weibull. Lund 1891.

Sin resa i Skåne 1749 företog Linné under tiden den 17 maj—1 augusti; dess företal är daterat Uppsala den 22 december 1750; av trycket utkom boken år 1751. Under den därpå allra närmast följande tiden äro Hallenborgs anteckningar eller anmärkningar till densamma nedskrivna¹⁾. Gjorda av en samtida skåning och kännare av särskilt den södra skånska slättbygden — landshövding Hallenborg hade länge varit häradshövding i Oxie, Skytts och Vemmenhøgs härad och var ägare av säteriet Rydsgård i Ljunits —, beriktiga dessa anmärkningar på enskilda punkter Linnés framställning, på samma gång som de, minutiösa och i detalj gående som de äro, indirekt visa, att Linné i det stora hela riktigt uppfattat förhållandena i dåtidens Skåne. Och häri ligger icke minst deras betydelse. Av särskilt bestående värde äro Hallenborgs kompletterande upplysningar och kommentar till Linnés skildringar av jordbruket och husbyggnaderna; beträffande det förra äro hans anmärkningar på en och annan punkt ett uttryck för denna tids konservativa uppfattning. Värd att framhållas är även hans teckning av den då ännu florerande offerkulten vid S:t Olofs bild i S:t Olofs kyrka (sid. 325).

Präglade av god skånsk självkänsla och ofta med en underström av humor äro anteckningarna understundom ej utan en stänk av spydighet mot Linné (sid. 360). När Linné sålunda i sin skildring av Ystadstrakten (sid. 352), Hallenborgs egen hemtrakt, säger, att »gröt är här på landet bondens mästa föda», utbrister Hallenborg: »I stället för rofvor i Södermanland, ärter i Östergötland etc., men suel, som är kiött och fläsk, samt salt sill glömmes icke här med flere goda grundvaror, så att bonden i Skåne å denne slätboorten

¹⁾ Upplysande för bestämmande av tiden för anteckningarnas avfattande äro de uppgifter Hallenborg meddelar om ägarna till en del skånska herregårdar. Sålunda angives grevinnan Christina Piper († 1752 ^{25/8}) vara ägare till Uglarp (sid. 356), Margaretha Ascheberg († 1753 ^{26/10}) till Ugerup (sid. 316) och generalskan Gyllenkrook († 1753 ^{7/12}) till Markie (sid. 346). Större delen av anteckningarna äro synbarligen nedskrivna på en gång; några få torde härröra från något senare tid.

lefver rätt vähl, och är derjämte sällan utom öhl och bränvin i huset». Och när Linné på ett annat ställe efter sina berömda lovprisande ord om den bästa skånska slättbygden — landet mellan Malmö och Trelleborg — yttrar (sid. 336): »Men om man skulle up i Sverige subtrahera på marken alla träen, buskar, ris, stenar, klippor, tufwor och mossa, så tror jag wäl, at den skulle wara lika naken», tillfogar Hallenborg lakoniskt: »men intet lika fet och fruchtbärande».

Carl Gustaf Weibull.

Skåne.

IV. Helig-å är en stor flod, som rinner från Helga-sjö a).

a) Kommer väl ifrån Småland, men ej utur Helga-sjö.

V. Slätten, som är utan trån, ligger på alla hafs sidor af Skåne: från Christianstad til Cimbrishamn; från Ystad til Scanör, Malmö, Lund, Landscrona. All slätten tyckes naturligen kunna fördelas uti 3:ne slag: Lerslätten, Sandslätten, Moslätten a).

a) Den fördehling auctor här gör af skånska slätten är i sielfva landet aldeles obekant.

V—VI. Ler-slätten (176, 207, 218, 237) begynner wid södra stranden af Skåne och stryker ifrån Ystad, Trällebörg, Skanör, förbi Malmö och Lund, alt emellan Rammeleklint och Sundet, upåt Landscrona . . . Hon kallas allmänt Wästra-slätten, Stora-slätten, Lunna-slätten, Malmö-slätt, Trällebörg-slätten etc. (a), alt efter nästgränsande städer.

a) Äfvenledes Landscronaslätten. Lerslätten bör således gå förbj Ystad till Cimbritshamn.

Sandslätten (108) är smalare, utsträkt efter östra hafskanten, ifrån Åhus til Christianstad, Tossebro til Cimbrishamn, på et eller två ställen afskuren . . . Hon kallas allmänt Östra slätten b).

b) Denne beskrefne sandslätten räknas gemenligen till skogsbygden, emedan skog och slätt där blandas, och får icke namn af Öster slätt, hvilken är belägen på lerslätten, emellan Cimbritzhamn och Ystad.

Mo-slätten (163) får jag kalla en liten slätt af 2 mils längd, som ligger i Fers härad up i landet emellan de 2 förra och begynnes kring Söfde-sjö, sträcker sig åt norr, öster om Rammeleklint. Hon består af flygsand blandad med mo, altså urgammal och magrast c).

c) Detta namnet är icke bekant i Skåne, emedan denne tracten räknas til skogsbygden och består mera af skog än slätt. Orten är och belägen så vähl i Torna som Färs härad.

Slätten är flack . . . Jorden är här sand eller lera med mylla, utan gråbärg eller tufwor f).

f) Tufwor gifs nog på slätten, såsom i Luggude härad på åtskillige stora fält, i Ingelstads härad emellan Borreby och Glem[minge], Tågarp eller vid Smedstorp.

VII. Skoglanden a) äro högre mot hafwet . . .

a) Skoglanden sträckia sig i söder ända in till Ystad, 2 mihl ifrån Trälleborg, 1 mihl ifrån Malmø, 1 mihl ifrån Lund.

IX. Torf finnes i alla dälдер; på slätten upskäres hon til brand; up i skoglanden är hon mer blandad med mo a).

a) Torf, om dermed förstås den som är dugelig att bruka till eldebrand, finnes ingalunda i alla delder. All svart jord och götja duger ej till torf. Uti hela Skiuts och Oxie samt Wemmenhögs härader måste inbyggarne hämta sin mästa torf från skogskanten, hvarest des rätta ställe är. De öfriga få torfmåssar, som där och hvar fast ganska tunt varit på slätten, äro mästadehlen redan medgångne, emedan de varit ganska få och ringa.

Marken blifwer åt slätten alt mer och mer grön och fager (279. 253. 309. 310. 134), då ljung, mossa, tufwor och stenar utslutas. Ångarne lika så, för samma orsak, ehuru de äro mindre widlöftige och allmänne på slätten b).

b) På slätten gifves ganska liten äng, så att hemman, som så 50 à 60 tr säd, kunna knapt hösta 6 à 8 las höö.

X. Åkerfälten . . . Säden är råg, korn, hafre, hvete, wicken, ärter, bönor, som omskifta tegwis efter jordmonens art, besynnerligen margehanda i och närmast det sköna Gerds härad a).

a) På slätten kring Cimbritzhambn, Ystad, Malmø, Lund och Landscrona sås mäst rog, korn, hafre, ganska litet hvete och ärter, alldeles inga bönor eller bovete, hvilka uti Giärds och Willands härader mera brukas. Bönor sås och uti de norra skogstracterna samt kring Hellsingborg, men ingen annorstädes, utan det hvad en eller annor hushållare par curiositet kunnat låta utså.

Fäladen, ehuru mager hon synes, är dock fet och gifwer boskapen et godt och smakeligt bete (97) b).

b) Med fäladen förstås betesmarken, som gemenligen är byens 3:die gierde eller vång, som skiftevis ligger i träde att hvila. Eljest gifves och uppe i skogsbygden andre betesmarker, af skog och oländig mark, som alldrig varit till åcker och äng uptagne.

XI. Djuren . . . Fänaden är i Skåne, besynnerligen på slätten, större än up i landet, hwarifrån til oss föras de stora skånska stall-oxar i stor myckenhet, at förtiga det korna tre gånger om dagen hemköras af de skramlande hyrar til mjölkning a).

a) På slätten är betet magert; derföre äro creaturen i allmänhet därstädes nog små, men uti närmaste skogsorterna, såsom Frosta, Färs och flere härader, äro de ansenlige och store. Således målkas icke korna på slätten 3:ne gånger om dagen, men knapt 2:ne, och crevera ofta af törst och svält.

Hästarne äro äfwen här större än up i landet, och de gå här ofta i skoglanden ute på bokskogarna hela wintrarna b).

b) Uti södra dehlen af Skåne går det ann, och hållas före de mästa och bästa hästarne komma från Frosta och Färs härader. Uti Giönge, Norra och Södra härader samt Villands äro de små.

XII. Gässen blänka öfwer alt hwita, flyga, bitas och skria på de stora fälten, så at näppeligen någon inhyses karing gifwes, som ej har gäss, där så godt förråd gifwes på hafre a).

a) Neml. å slätten; i skogsbygden äro giäss nog rare.

Svanor simma med sina uphögda wingar wid stränderna, mäst wid Ellenbogen emellan Malmö (187) och Scanör (228), der de årligen skjutas i myckenhet b).

b) Och fångas vid en af landshöfdingen sidst i julii månad anställd jacht å vatnet, hvarvid de i stora skåckar med båtar dels drifvas i land, emedan ungarne ännu intet kunna flya, och fångas lefvande, dels skiutas de på vatnet ifrån båtarne, som jämte fiskare och siöfolk äro med cronoskyttar och andra, som fara med för lust skull, upfylde.

Storkar, som näppeligen wåga sig öfwer Skåne, synas dageligen spatsera med sina långa ben på slätten och bygga sina stora bon wid byarna på träden eller taken c).

c) På slätten i Skåne äro icke storkarnes hemvist, ty de hafva inga träd, hvaruti de kunna bygga, men fast de

stundom flya et stycke nederåt, så hafva de sina nästen och boo uti skogarna och skogskanten hälst på gamle top-hugne träd.

Klock-grodorne bomma och sammanringa in på sena aftnarna utan uppehåll d).

d) Allenast på slätten.

Fisk fångas utur hafvet såsom et rikt wisthus, hwaraf så många och sköna fisklägen, som likna städer, äro inrättade wid stränderna; de der allmänt äro bekante för sin fisk, såsom Kullen för sin sill, Cimbrishamn för sin tobis; Kivik för sin ål, at förtiga andra såsom Bedinge, Barsebäck, Vigen, Höjenäs, Mölle- och Arilslejen, der torsk, flundror, lax och andra hafs-fiskar fångas i myckenhet c).

c) På öster slätt är desutom fiskelägen: Sandhusen, Kåseberga, Skillinge, Baskemölla, Wik, Yngsiö. På södra sidan af hafvet äro vidare Klintholmen, Krutboen, Abbekås, Böste, Kalthus, Gijslöf, Skåre, Hammar, hwarest bästa sillen fås, så god som i Kullen.

XIII. Bi finnas ömrogare handhafde uti sina kupor på sandslätten a).

a) Bin finnes öfver alt, så på slätten som skogsbygden, men så väl i stockar af träd som halmkupor. Obs. Allmogen hafva dem mäst i stockar, men ståndspärsoner i kupor, emedan de gifva flere svärmar än af stockar.

Godsen, som skånska noblessen besitter, äro icke allenast de talrikaste utan ock de störste och prächtigaste; emedan de swara emot landets fetma; deras hus likna de wackraste slott, kringbygde på tre sidor med tjocka och nästan skottfrie grundmurade murar och torn, samt omgifne med grafwar och försedde med windbryggor b).

b) De fleste godsen äro väl försedde med stenhus, så till man- som ladugård, dock icke alle. Ej heller äro alla just på tre sidor kringbygde, ty somliga äro jämväl på fyra sidor eller med fyra våningslängor bygde, såsom Svaneholm, Skabersiö, Bergsiöholm, Bollerup etc., somlige med en enda stor bygning, såsom Marsvinsholm, Örtofta, Näs etc.

Kyrkorne äro alla af sten c) och snöhwite, betäckte med blytak utan torn och så ömno, at nästan hwar stor by har sin kyrka d).

c) Alla kyrkor äro icke af sten, ty på gräntsen åt Småland finnes och somliga af trä, men större dehlen äro af sten. Blytak finnes och på minsta dehlen, men sten på de mästa, och ganska få med spån. De mästa stadskyrkor, särdeles de äldste, äro dock med bly täckte.

d) I skogsbygden ligga kyrkorne nog långt från hvarandra, men på slätten alt för tätt, som kostar onödig bygnad och materialier samt hindrar prästerskapet, som icke hafver ständiga capellaner, att så skiöta sit ämbete utom prädikstolen, som de eljest kunde och borde, hvarföre en dehl kyrkor vähl kunde utdömmas.

Byarne ligga på slätten i dälderna emellan fälten, der watten finnes, och äro de merendels store som små städer e).

e) Rätt så många, ja vähl flere små byar gifvas som store.

XIV. Gärdes-gårdarne på slätten äro få, af upkastade wallar med diken.

a) På slätten brukas och sten samt risgiärden, men icke så alment som jordvallar, hvilka [äro] med gropar, hvilka vallar kallas diken. I skogsbygden bestå alla giärdesgårdar af sten eller och risvedstafver samt brötar, som bestå af ene och annat ris lagt på tvären, med stafver inuti. De så kallade skiedegiärden brukas och på norra sidan af landet; äro gjorde af fläckte boketräd.

Producterne af Skåne äro mångfaldige. Spanmål, besynnerligen på slätten, är så tilräckelig, at Skåne kunde med rätta kallas Sweriges kornbod, och den af råg, korn, hafra, bohwete, ärter.

b) Hwete må vähl och räknas bland en landsens product.

Stall-oxar, ryttarhästar, fläsk och ull gifva ladugårdarne c).

c) Utom stalloxar, så kan hvar bonde hafva de öfrige här nämde varor, som således ej kommer från ladugårdarne ensamme.

Fisk af sill, ål, lax, torsk, tobis, flundror, kräfwetor gifwer hafvet d).

d) Ingen krefvela fångas i hafvet vid Skåne, men uti en dehl strömmar och färske watten fås de; i det stället gifwer hafvet långt flere slags fisk än här upräknas, såsom taskor

och hummer vid Kullen, vitling, räkor, giäddor, aborrar, horngieddor, simpor etc., som icke kunna här alla upräknas.

Gåshalfwor, dun, pennor, swanpennor, honung och wax gifwa de flygande e).

e) Illa vore, om man af de flygande kråk i Skåne ej hade flere förmåner än desse. Jag menar, sielfva kiöttet å en dehl ej är att föracta.

Qvarnstenar, sänner, likstenar, flintor gifwer jorden g).

g) Trap- och golfstenar kunna äfven fås och slipas i Skåne, fast allmogen, såsom ovan därvid, dermed ej bemödar sig.

Altså är intet land, som hafwer flera förmåner f).

f) Skånska jachten af allahanda vildt är väl icke af sämsta förmånen, fast den glömmes; består dock efter hvarje härads eller landsorts beskaffenhet uti hiortar, rådiur, harar, vildgiäs, änder, brockfogell, snäppor, men aldramäst uti åckerhöns, som är den fördelachtigaste. Orrar och tiädrar med flera slag finnas och på sina ställen.

Upland.

Aprilis 29.

2—3. Mossa (musci, ej lichenes aut algæ) inställer sig allmänt på de ställen der syra är i jorden och tyckes liksom använda den til sin förnämsta föda, och som mossan växer mer eller mindre frodig, så är ock jorden mer eller mindre sur; orsaken at mossa mindre växer på slätterna i Skåne a)... lærer altså icke wara någon annan, än at jorden här har mindre syra.

a) Att syra orsakar mossa är oförnekeligit, men icke allestedes, ty sielfva jordens egenskap gör och sit till. Men hvad slätten i Skåne angår, så är jorden vähl så benegen därstedes till mossa som annorstedes, men ett flitigt bruk, doch i synnerhet creatures magra och knappa bete, gör, at ingen mossa får vexe eller qvarblifva, ty marken betas ofta så när af, serdeles i torra somrar, att icke mera är att se på ängar och gräsfält än knappast roten af gräset, hvilken och oftast måste följa med tanden.

5. Nätas säger landtmannen om åkren, då den om vårtiden blifwer beströdd med en oändelig myckenhet af spindeltrådar a).

a) Åckrar och fält nätas eller betäckas äfvenvåhl om hösten med spindelväf.

Hästarne gingo wid Salnäcke helt lösa i bet på renarna, utan at i det minsta tilfoga råg-åkrarne något men b).

b) Her auctoren är nogot godtrogen i detta. Skånska bonden, som giärna ser sina creatur välfödde, allenast han slipper dertill använda terrsken säd från loftet, tror och, at svin giör ingen skada på rogen om hösten straxt den är sådder, så länge den icke är grodder, men förfarenheten i begge desse dehlar af nogot mera upmärksamma ögon visar annat.

Taken på de mästa bondegårdar woro af halm och de äfwen på sjelfwa kölnorna, hwaraf man ser, at wåd-elden mindre raskar än han hade orsak til c).

c) Om herren icke bevarar huset, så vaka väctarena fåfångt. Halmtak lagda på skånska sätt äro våhl de minst kostsamma, varacktigaste och tätaste som finnas kunna. För eldsvåda äro de väl exponerade, men hvad finnes som motstå kan et sådant element. Månne intet sielfva trähusen äro mera fara underkastade än våra så kallade lerkåjor och svalebod i Skåne, som dock börja af upländingen blidare anses än för detta. Vid. item Hårleman.

Westmanland.

Maji 1.

9. Gås-ungarna, som nyligen utkläkts, woro alla helt gula a).

a) Om desse gåsungar varit röda eller svarta, så hade naturen visat nogot ovanligit, som förtiänt upmärksamhet.

10. Valborgmässodagen brukar allmogen i Swerge dricka mærg i benen och tror landtmannen, at om han den dagen icke får någon förfriskning, så kan han ej eller hela året få någon styrka a).

a) Att dricka mærg i benen wallborgmässodagen är äfven så mycket i bruk hoos stadsboar och ståndspårsoner som hoos allmogen, hvilken icke ensammen derföre förtiänar at

nämbnas. I Skåne gås vite, som det kallas, å denne dagen kring alla byars giärdesgårdar, som till samma dag böra vara stängde och färdige. Vitesböterna uttagas hoos den brotslige, och användes å de fleste ställena till öhl och bränvin för byalaget under åldermannens omsorg och redogiörelse.

Nerike.

Majus 3.

13. Göken hördes i dag första gången a).

a) S:te Jörans dag eller den 23 april gamla stijlen hålles för gökedagen i Skåne, emedan han vid den tiden, en eller två dagar före eller sednare, plägar låta sig först höra.

Vid samma tid hålles och före hafren bör sås uti medelmåttig god våhr.

Östergöthland.

Majus 4.

15. Nätslor (Fl. 773) woro här pläckade til grönkål, såsom det allmänt sker i Swerige om vår-tiden a).

a) Grönkål af allahanda slags grönt måste äntel. skaffas i Skåne skiärtorsdagen till fägnad öfwer wåhrens ankomst; är en gammal hussed derstädes. 9 slags grönt måste då vara i kåhlen.

16. Jordmånen war i Östergötland först lera, alt in til Schenninge, der sanden begyntes, som rakte in til Hålwägen. Således har man närmast in til höga bärg merendels alltid sand och längre derifrån lera; en tydelig effect af fordna hafwets stränder a).

a) Vid eller under flere berg i Sverige finnes lera, kiär och moraser, än sandjord, hvarföre detta skiäl om det stora forna inbillade haf ej står alldeles fast.

Småland.

Majus 5.

18. [Säthella]. Vaggorna äro här allmänt hängande på en lång stång, som är häftad horisontelt under taket och bunden

wid denna stångens yttre och elastique ända, at hon under waggningen neddrages och uplyftes af sig sielf. Allmänt rullas eljest waggorna ifrån den ena sidan til den andra a).

a) Ännu ett slags vaggor brukas uppe i landet hoos allmogen. En låda så stoor som en vanlig vagger giöres, utom fötter eller meder. Till denne låda giöres foot lika den som en bordfoot, med ett upståndareträd på begge ändar. Uti gafflarne eller bägge ändarne på lådan sättes en järnpigg eller axell, hwilken uti ett der till giort och passat håhl på den omtalde fotens opståndare inpassas, då vaggan således hänger på desse 2:ne jernpigggar genom upståndaren och svingar af och ann helt tyst, utom så mycket buller som waggorna med rullmeder förorsaka.

[Berga]. Hus-lök (Fl. 395) war planterad på de torflagde taken . . . Denne wäxt är på torftak den aldratjenligaste at qwarhålla mullen, hwarigenom et tak, som är öfverwuxit med denna ört, kan uthärda hela hundra åren b).

b) Si credere fas est.

19. Svedior sågos ömsom om wägen kringstängde med smetweds gärdsgårdar, som allenast kunde uthärda tre år; ty första året sår landtmannen här uti rofwor, det andra råg, och det tredje året brukar han desse sine lyckor åt kalfwar och kor til bete a).

a) Rofwor sås intet i alla svedjor första åhret, ty de mesta nytjas till rogsäde, och således har man för så mycken förderfwad skog ett starkt arbete, allenast ett åhrs gröda och sedan en förskämd och af elden förtärd mark, sedan matjorden blifwit afsvedder och bortödder.

[Eksjö]. Ljung (Fl. 309) wäxte på marken i Småland i större myckenhet än i de öfrige provincierna: den samma war helt lag och nästan omöjelig at utrota b).

b) Ingen omögelighet gifwes i detta måhl, men om marken, sedan man giort sig besvär, lämnas åter öde och obrukad, och creatur ej få nog bita den samma om våren, så kommer den altid åter, så länge världen ståhr, hwartill jordmånen är skuuld. Derföre vill en oändelig möda användas, om det skall taga lag.

Majus 8.

24. [Växjö]. Kyrkan hade efter den olyckeliga branden nu tämmeligen kommit i stånd a).

a) Altare felte dock til des prydnad inuti samt torn utan till, hvaruti klåckorne kunna hänga. Begge tornen äro till muren förderfvade, hvarföre klåckorne hänga uti en trästap-pell på kyrkiogården.

25. Landshöfdingen, h. h. Rotlieb på Cronoberg a) förpassade oss vidare.

a) Croneberg är en ansenlig konungsgård och landshöf-dinge säte vid östra ändan af Helga siö belägen, hvarvid rudera finnes af gamla Cronebergs slott, som i sin välmackt måste varit rätt ansenligt. Det är förunderligt, att denne gård varit icke länge sedan uti en herres disposition, som velat passera för en af våra största hushållare i landet. Dess i länet utgångne påbud om åcker och ängs rödjande, stengårdens anläggande, åckerens dikande, humlehagars inrät-tande med mehra sådant hafva här på des egit boställe blifvit eftersatte. Åckrarne ligga fulla af stenrösor, plågas af watn och syra, giärdesgårdarne äro alle af trä, ängarne skoglupne och förväxte, dok vill segas, att herren på sin egen gård, ett par mihl derifrån belägen, har fullkomligen visat sitt hus-hålds vett vid. p. 32. Skada att cronans gård ej fådt deraf äfvenledes profitera.

Majus 9.

27. Bergquara, en sätesgård, den största här i provin-cen... Denna war nyligen upbygd och mycket regulaire a). Godset består af 29 hela hemman utan sätesgården, som är 5 hela hemman, så at utom 3 hemman så hörer hela Bergunda socken til detta gods b).

a) Af bara trähus, fast gamla stenhuset kunnat uplagas eller stenen åtminstone nytias till andra smärre huus, derestt det gamla varit uhr moden. Men somlige hålla stenhuus för ganska tarflige och ohälsosamme att boo uti, derföre anses trähusen med sine drag lufthåhl och eldfångande väggar för långt bättre, så länge skogen tillräcker.

b) Gården ligger ganska vähl, vid en stoor och vacker insiö, hvaruti är wackert fiske. Straxt vid gården går en ström, uti hvilken äro härliga vatnvärk, såg- och miöhlqvarnar, godt åhlefiske etc.

Majus 10.

Ladugården wid Bergquara war på alla sidor nyligen hel och hållen upbygd c).

c) Af bara trähuus.

29. Orrar (Fn. 168) skjutas i Sverige på et hos oss allmänt sätt medelst träckande således: skytten kläder sig i gröna kläder med en grön mössa, at fogeln ej skal märka honom; träckhästen bör wara något stor och wan wid denna inrättning: han går bar med betsel utan mundlag a).

a) Dock på eget sätt giord, kallas skiutgrimma, att hästehufvudet därmed kan nedbindas; i stället för mundlag sitter et järn öfver nosen, hvarmed hästen styres. Änder, villgiäs etc. skiutas och för träckhäst. Åckerhöns fångas och dermed i Skåne om hösten lefvande, då de af skytten genom hästens tillhielp indrifvas uti ett för dem utsatt nät, ser ut som en fiskehomma, men mycket längre, dock lågare.

Majus 11.

30. Resan ifrån Bergquara a) genom Engeholm til Virestad.

a) Rätta vägen från Wexiö till Skåne går förbj Bergquara till Nibbeled, Gåttåsa, Diö och Älmhult giestgifvaregårdar; emellan Nibbeled och Gåttåsa är Husaby bruk belägit, hvarest stöpes järnugnar, gryter och stycken, hvilka där och båras; en stång järnshammare finnes och därstädes. Bruket ligger vid norra ändan af stora insiön Åsnen. Här finnas och vakra miöhlqvarnar.

31. Prospecten kring Helga warma a) war wäl täck . . .

a) Cronoqvarnar, som äro landshöfdingen på lön anslagne; landsvägen går der förbj emellan Wexiö och Öhr.

Engeholm (quart 7 från Bergquara), en sätesgård salig general majoren och landshöfdingen Koskull b) tilhörig.

b) Arfvingar.

33. Bråvalla-hed eller den tract, på hwilken Wärns-härads qwinnor nederlade den danska arméen uti kong Rings tid a).

a) Stor disput och twifvelsmåhl gifves, hvarest Bråvalla-hed skall finnas, ty flere och särdeles nyare historici hålla före, att den legat i Östergötland vid Bråviken. Att Werends härads qwinfolk nederlagt danska armén under deras konung Erik Glippings tijd vid pas a:o 1277, då k. Magnus Ladulås och des broder k. Waldemar voro oense, så at Waldemar indrog de danske troppar, är sant, men detta slag eller fältslachtning bör ej blandas med det omtalda Bråvalla slag emellan Håkan Ring i Sverige och k. Harald från Danmark, som stod många hundrade åhr förut under tiockaste heden-
dommen, nu osäckert om det hållits i Småland, Östergötland eller Vestergötland. Historici variera, men herr auctor blandar nu 2:ne märkelige särskilte händelser och gör dem till en enda.

34. Änryda är en marknadsplats, tre quart neder om Gottåsa. Natten kom på och wägen wek af åt Virestad a).

a) Rätta stora landsvägen går till Diö, så att Wirestad vägen då från honom skildes. Uti Diö är giestgifverie, masugn, såg- och miöhlqvarnar; ligger i Wirestad sockn.

Majus 13.

41. Kaje-Lund låg söder om Wirestads kyrka och war behagelig af sina täcka ekar; på dennes östra sida war et fyrkantigt stenrör med konst hoplagt, under hwilket folkets sägen war, at en qwinna, Kaja benämd, skolats sats qvick i jorden med sit idislande barn a), åt hwilket en tjur skolat warit fader; si credere fas est.

a) Lärer menas diande barn, ty folk hafver man ej hört idissla, men väl boskapen; men kanskie detta barn skolat idissla, och deri brådt på faderen.

Majus 17.

51. [Stenbrohult]. Geta-ryggarne kallas af resande de många åsar, som här skilja Småland ifrån Skåne a).

a) Getaryggarne skilja alldeles icke Småland från Skåne, ty de ligga helt och hållit i Småland, mera än $\frac{1}{2}$ mihl från gränsen och stryka ifrån söder till norr ända inåt landet; men att landswägen å dem et långt stycke följer, är sanning.

52—53. Myror kallas i Sverige allmänt sådana kärr (pag 33), som bestå af rödmossa (Fl. 864) bewuxna öfwer alt med tufwor, och undertiden med låg tall samt täckte med hjortron (Fl. 413), Andromeda (Fl. 335). . . . Sådana myror hade vi sedt åtskilliga i Småland och woro desse nu de onyttigaste orter för en landtman . . . Jag har altså ment mig göra mina sockne-boar en tjenst, om jag föreställer det sätt som brukas i Upland, hwarpå jag sedt besynnerliga prof hos hr vice-præsidenten baron Bjelke på Löfstad och professor Ihre wid Sandbro, deräst saken på följande sätt practiseras: en stor graf slås twärt igenom hela myran, genom hwilken watnet afledes på den sida, som aflopp bäst kan ske. Hela myran rot-hugges, och tufworne afskåras samt kastas i högar at rötas, hwilka, då de brunnit tilsamman et par år, blifwa den härligaste gödsel på åkren, så at den, som har mager åker och tufwor i sina kärr, han må skylla sig sjelf och icke naturen. Sedan myran således blifwit ren, afdelas den samma med twärdiken i åkerfält til 6 alnars bredd, medelst twärdiken af 2 alnars bredd och 1 alns djup til det minsta; härpå sås korn . . . Således kunde denna Äsköa myra lätteligen a) afdikas och användas hel och hållen til åker och äng med en otrolig båtnad för landtmannen.

a) Det går sannerligen intet så lätt, det är gådt att rasonera. Emellan kierr och kierr är stor åtskilnad i anseende till jordmån och syra. Jag tviflar åtminstone, att desse omtalde myror uti Småland stå att hielpas. Där skog och buskar vilja waxa, är tecken till nogorlunda god jord, men å desse myror waxer hvarken skog eller gräs. De stå och gunga, och lära utan twifvell hafva alt för mycket watn under sig, som göra dem kalla och ofructbare, och näppeligen lærer så diupa gropar eller diken kunna dem genomdragas, som dem kan torka och uttömma. Vore det giörligit, så att denne jäsande jorden finge alldeles hopsiunka, så torde de blifwa nyttige till nogot. Det är en stor åtskilnad att hushålla inbillningsvis och realiter.

54—55. [Elmhult]. Tjärhygget sågs här på tallarna jämte wägen . . . Går-tallar och andra lösa tallar tagas icke härtil, utan

endast furor. Denna tjär-huggningen tyckes mig ej skada så mycket skogarna, som man sig allmänt föreställer: ty fast än några trån afblåsa, så är dock båtnaden för landtmannen och landet ansenlig, hälst på desse orter, der skogen är mer än tilräckelig och endast eljest användes til swedjor. Blåst och storm afbryter ej så mycket desse tjär-furor, som man allmänt tror, om de inrättas i täta skogar; ändteligen ock, då man räknar den winst landet får af tallarnes årliga mjölkning i många år och tider, är den ansenligare än någon annor nytta, som kan hämtas af en illa wuxen furu, hälst då landtmannen förbjudes hårdeligen at ej skada mast-trån eller timmer-skogen a).

a) Om detta achtades, så är iag af auctoris mening, men det torde sällan skie. En skogsälskare kan hisna, då han kommer ifrån Skåne in öfver småländska gräntsen och får se de grufveliga stora fällar, afblåsta träd och i skogen nedliggande samt uprutnande timber och ved. Det ser ut på somlige ställen, som en med flit allmen förödning öfvergådt skogen mera af oväns hand än af landsens egne barn och hushållare.

Skåne.

56. Getabäck, quart 2 ifrån Elmhult, in emot Loshult, skilde Småland ifrån Skåne a).

a) Har en bro till öfwerfart.

Loshult... Här är en marknads plats, som för 1 par år sedan först blef anlagd at hållas den 4 januarii och 1 september, der oxar och hästar förnämligast säljas b).

b) Järnugnar och annat smide från Småland, smör och talg utgiör och en vacker andehl af denne handell.

Uti Loshult är kyrkan af sten med spåntak, annexe till Ousby, begge uti Östra Gjönge härad belägne.

57. Backarna här i Gyninge härad woro öfwerwuxne med ljungryar, hwilka esomoftast afbrändes, at gräset måtte wäxa... Fåren åto den späda ljungen efter bränningen, men icke den gamla a).

a) Hästar och boskap äta den äfvenledes om vintern

och vartiden, men sedan solhettan honom torkat, blifver han altför styf och hvass.

Jordmånen, hvarest liung växer, består merendels af rödt skarpt grus, mycket stenblandat samt sterilt; kunde dock på många ställen förbättras samt till åcker och äng upodlas, om landet vore mera bebodt och folkrikt.

Marklunda. Man-gård och ladu-gård woro i Skåne tilsammans bygde i fyrkant omkring en fyrkantig gård, och alla täckte med halmtak; äfwen sjelfwa wånings-rummen b).

b) På bondegårdar och sämre hemman; här bör således stå merendehls.

58. Wasa-gärde a).

a) Kallas och brötar.

Böke-skogar ... Alla bökar woro i år mera gjorde än i manna-minne b).

b) Härmed lærer förstås, att de woro mera med ållon besatte.

59. Humle-stängerna, med hwilka humlen upstöddes i humle-gårdarna, woro dels af björk, men dels och mäst af afwenbok (Fl. 786), som här wäxte i största myckenhet a).

a) Ahl brukas väl mäst till humlestänger i Skåne.

Bondeqwinfolken här på orten brukade efter gammalt götiskt maner rida grensle, då de redo til kyrka eller annorstädes b).

b) Här [å] orten, hvarest vägarne, utom allmenna landsvägen, äro ganske svåre och stenige, rida alla qvinfolk, men bättre nederåt Skåne är sällsynt finna nogot qvinfolk ridande, hvarest de häldre åka eller gå.

59—60. Sur-äplen ... Det är skada, at ingen här förstår prässa äple-must och deraf tilreda cider, en så härlig dryck, som närmast går up emot win, och som här lätteligen kunde fås til största myckenhet a).

a) Frågan är, om suräplen duga till must och cider, så att den blefve smakelig och brukelig, fast god trögårdsfruct där till kan användas.

[Broby]. Kyrkorna i Skåne äro til större delen täckte med blytak, det man sällan ser i de öfra provincier b).

b) Broby kyrkia är tecket med bly, som således varit det första auctor sedt på denne sin resa.

Trägårdar sågos på alla ställen anlagde wid byarna här på orten, och mer än på något annat ställe i Sverige, hwilket icke ringa pryder och gagnar denna ort c).

c) Bestå merendels af gemenare slags krusbär, plommon eller krikon, samt de sämre slag äplen och päron. I grönkåhl och lök består mästa jordfructerna.

Majus 18.

Sinclairs-Holm, en sätesgård herr majoren och riddaren Carl Schytte tilhörig, bestod af 3 hemman och 14 underliggande inom rå och rör d).

d) I Skåne brukas eller nämnes inga rå och rörshemman, men i det stället heta de insokne hemman.

61. Spanska fåren, hwilkas gumsar lätt skildes ifrån andra medelst hornen, som woro böjde in spiram och mycket åt sidorna utdragne, triffdes här wäl a).

a) Hornen skilja intet spanske gumsen så mycket från andra fåreslag som sielfva storleken och tiokleken af ullen.

Skogs-ök kallades här wilda hästar, som bönderna tilföre haft i myckenhet, men woro nu få, sedan wærgarna ödelägt de mästa b). Desse hästar, som födde sig mäst på boke-skogarne, höllo sig mycket rena och smärta; men woro derjämte så wilda, at bonden, som dem ägde, måste anlita sina nästa grannar, då de skulle fångas, utom det at de tämdes ej utan största möda, och behöllo dock sedermera, ehuru de tämdes, nog mycket af sin wildhet och yrhet c).

b) För[or]dningen af d. 17 ¹⁾ har och hulptit till.

c) Om de alt för länge lämnas otamde, men skier det på deras 3:die år ungefärligen, så får man rätt så wähl rett å dem som andra ök.

Mal (Fn. 291), en sällsynt fisk i Sverige, fångades i Skyinge sjö d).

d) Skeinge lærer menas, som är ett säteri tilhörigt h. major Skytte, icke långt ifrån Sinklersholm belägit, men närmare mot småländska gräntsen.

¹⁾ Årtal och datum ej utsatta. Hallenborg avser synbarligen sto-ordningen för Skåne 1735 ^{11/12}.

62. Denna fisk finnes förnämligast i de sjöar, genom hvilka Helige-å löper ifrån Wexiö a).

a) Hellige åå kommer vähl ifrån Cronebergs lähn och siön Myckelen eller Möckeln, men intet ifrån Wexiö eller vatn deromkring.

63. Åkren sås här mäst med twåsäde, och brukas af bönderna hälst wår-råg, fast än herrskapen nu mera så ofta winter-råg d).

a) På denne orten så härskaperna mera larsmässorog än vinterrog.

Rågen, som blifwit sådd i höstas, stod nu med härliga ax, och altså wiste i dag rätteligen erics mässo-axen b).

b) Detta har varit larsmässorog, eljest hade den icke kunnat så bittida hafva ax.

64. Bönor... Böndernas bästa föda äro kokta bönor, dem de merendels äta hwarannan morgon til dafwer eller frukost a).

a) Allenast här och på flere de norre orter af Skåne, men på de södre vilja de intet weta af bönor, utan äta sin korngrynsgröt i dess ställe.

Hör (lin) hölls före göda åkren, äfwen som ärter eller wicken; men jag skulle tro, at sådant säde gör wäl med sin skugga jorden lös, men icke fetare, ty hvad som upåtes af wäxten, det är alltid förloradt b).

b) Helt sant. Den rensar dock jorden från ogräs lika som hampan.

c) Ord: Uyfwdt c), ögadt.

c) Lärer heta yjat, såsom fleresteds i Skåne.

65. Halm-tak lägges i Skåne bättre än på andra ställen, Raften a) äro häftade wid hjälkarna b) längs åt taket...; på halmen lägges spröt c).

a) Eller läckten. Hvarest raft brukas, så bör och vara räfwel, som äro stänger lika som raft, men nogot mindre. Desse raftar och räfwell bindas i tvär öfwer hvarandra, så att raften står upföre, men räflen lägges twärt öfver på långs öfvan på raften, ungefärligen en half alm emellan hvar stång och bindes tillhopa med vidjor eller bast; däråfvanpå lägges sedan halmen, fastbindes med de så kallade spröten, rätt-

ligen teckevännare och jämnas med täckedugan, som nedre i södra dehlen af Skåne kallas . . . ¹⁾. — b) Med bielkarne lærer auctor förstå sparrarne på huset. — c) Desse spröt kallas täckevännare.

65—66. Manfolken . . . Skin-böxorna med sprunn, bundne utan wid knäet med brokuga wippor; lomma a) på sidorna . . . Hatten upbunden något kullrig; skygget står rundt omkring något up, at det ej kan horisontelt nedfalla, med rödt band omkring hatten b).

a) Är detsamma som ficka. — b) Blådt och gult äfvenledes, mäst af siden.

66—67. Qvinfolkens klädedrägt . . . Kjortelen består af lifstycke och skört tilhopasydde: lifstycket är af sammet, til färgen merendels grönt och skurit i rosor c) . . . Förklädet är blått d) . . . Strumporna äro grå e).

c) Kallas af almogen trip eller flöjel, men flere hafva kläden till öfverlif. — d) Äfvenledes hvitt af linne, men gröna och blå förkläden äro af rask. — e) Häldre blå och svarta.

Majus 19.

Resan a) ifrån Sinclers-holm til Christianstad quart 8.

a) På denne orten ligger och Wanås, gref Putbus tilhörig, ett stort säterie med härligit god [åker?], icke långt ifrån Broby. Bättre neder åt söder vid landsvägen ligger och Hanaskogs gård och gods, Kurkiske familien tillhörigt. På Wanås består borggården eller hufvudbygningen af massive stenvägg; hurudan ladugården är, vet iag ej. På Hanaskog är bara träbygningar; gård och gods äfvenledes mindre. Sudväst öm Christianstad ligger Lillö, ett gammalt Trollegods, men nu cronans och vederlag för Borneholm, majorsbostelle vid södra skånska cavalleriet. Gården har i äldre tider varit på sitt sätt befäst, belägen på en udde eller holme i siön eller Helige åh, som sig derstädes breder, men nu står den på fasta landet; man- och ladugård af korsvärck. Auctor tahlar härom pag. 80. Araslöf ligger och här vid Helige å, nogot bättre i norr från Lillö; nämnes af auctor bättre fram.

¹⁾ Namnet ej utsatt.

Sudväst från Lillö ligger och Udderup, berustat säterie, samt säteriet Åkesholm, ett wackert gods, tillhörer fru majorskan Winterfeldt, bygt af korsvärke. Denne fru har och Oretorps gods och gård, icke långt derifrån.

69. Husen blefwo nu mera af korswerk, dels med tegel, dels med lera på flätning hopslagna a).

a) Emellan rätta korsvärkshus och bondehus är stor åtskillnad i bygningssättet samt kostnaden.

71. [Christianstad] . . . Floden, Helige-å, går jämte staden och med sit watten kringränner den samma a) . . . Landswägen, som på norra sidan går til staden, är ganska hög och kostsam, äfwen som Höga-bro b) . . . Här är en borgmästare c) och borgare emillan 150 och 160 . . . Tobaks-plantagen hade wackert stigit, så at här såddes år 1749 tunneland 25 och 1748 tunnel. 24 d).

Winrankor wäxte här wid wäggarna af husen, äfwen som wid Sinclairs-holm och updrogos til fenstren i andra wåningen, der de gåfwo sina mogna drufwor och wittnade om climatets ansenliga mildhet emot de öfra provinciars; men om wintertiden lades desse merendels neder och tåktes med någon hästgödsel e).

a) Floden Helige å kan ej säjas kringränna staden, ty den breder sig allenast på norra och östra sidorne, löper förbj den södra och lämnar et öppet sankt land emellan sig och staden på den wästra sidan, som om vintern inunderas. — b) Långebroo har iag hört denne broo nämnas men icke Höge bro, hvilken ligger emellan Lund och Malmø. — c) Rådmän äfvenledes. — d) Hvarföre och här finnes 2:ne tobaksspinnerier. — e) Roten och nederste dehlen af trädet täckes med hästgödsel och halm, men sielfva stammen eller trädet lämnas ståndandes, och om man vill vara rätt mån derom, så viras rankan med halm, såsom den står wid väggen.

Majus 20.

74. Wälluktande fält [s: med nejlikor] emellan Christianstad och Åhus, berättades allmänt, gifwas om sommartiden på de sandfulla betesmarker, som lågo föga öfwer $\frac{1}{2}$ mil ifrån Åhus a).

a) Denne neglickan växer på sandfälten rundt omkring Åhus. In på wästra sidan om Helige åh, på andra sidan om Vidskjöfle ferga, finnes den öfveralt på heden.

75. Åhus . . . Härifrån föras warorna antingen landvägen, som är 2 mil, eller genom floden, som är 3 mil, eller först til lands och sedan til sjös åt Christianstad; ty floden är på många ställen så grund, at hon ej förer mer än 5 fot watten a) . . . En nyckel hängde i kyrkan up under taket; historien dertil berättades, at en gumma straxt efter reformation skaffadt sig kyrcko-nyckelen och med blod smort crucifixets sår, hwarigenom hon satte alt folket i oro medelst mirakel och åtrå til catholska religionen b).

a) Hvarföre och cronan anslagit ansenlig penninge summa till dess upräsande, under vård och direction af staden Christianstad, som redan dermed giort en början.

b) En annan sägen är och om denne nyckell, men meriteras ej att berätta, såsom lika trolig med den förre.

Majus 21.

76. Flyg-sand låg i myckenhet på bägge sidor om floden wid Åhus uppå de högläntde fälten, dock mäst på den södra a).

a) Långs utmed hafvet uti höga kullar eller backar ända ifrån Åhus till Stenshufvud åt söder, af hvilka backar en del dock äro be vuxne med talskog, som i fordom tid blifvit där planterad till flygsandens dämpande.

78. Åkrarna . . . Men bönderna uptogo äfwen sandfälten hwart 7:de eller 8:de år och sådde dem twänne år å rad a), sedan lemnade dem åter til betesmark, utan at göda dem, hwarigenom gräswäxten näpligen kan fästa sig b).

a) Med vinterrog. — b) Om denne jorden icke oftare sås, så fäster sig nog gräsvallen, men som snålheten drifver folket stundom at så desse sandfält flere gånger, så upreses flygsanden.

Gassa-råg kallades den rågen, som upväxte på fjolåkren efter spillningen; sådan sågs här mycken, på hwilken hästarna tjudrades, och hwarest den fattige kunnat uphämta hela tunnan säd c).

c) Lärer heta . . . ¹⁾, ty annat är gassä, et slags okrut eller mindre duglig säd i rogen, som hålles före kunna sig stundom till gasse förvandla, och så tvärt om.

¹⁾ Tomrum lämnat i manuskriptet.

Majus 22.

På denna orten öster om Christianstad ligger och Liungby säteri och ansenlige gods med Åhrups gård och gods, samt på andra sidan Ifvö Karsholm, ett stort gods, tillika med öfverste bostället Beckaskog.

Majus 23.

93. Araslöf, et af de största gods i Skåne, sågs på vänstra handen a).

a) Ladugården bygd af massive stenmur, men väningshusen eller borggården af korsvärke, fröken Ridderskants tillhörigt. Ligger mäst på slättbygden, har dock bondegods i skogsbygden.

Majus 24.

94. Tobak planterades i Fernlöfs a) och Åsums socknar.

a) Bör heta Ferlöfs. Utom åboernes hagar är ingen tobak å denne orten planterad.

Fältet omkring Risberga b) war ganska widlöftigt.

b) Bör heta Åsum, men pastor därstädes Risberg, hvaraf confusion lærer skiedt i beskrifningen.

96. Ugerup a).

a) Ett säteri här i socknen, grefvinnan v. Ascheberg tillhörigt, hvar till finnes den sidsta furuskogen åt södra kanten af Skåne. Furet vid Yngsiö eller Åhus på sandbackarne går dock nogot längre neder åt söder.

98. Herregårdar hade wi i dag sedt... Kasholm a)..., Hanackskog b), Örtorp c).

a) Heter Karsholm. — b) Heter Hanaskog. — c) Heter Örtorp.

Majus 25.

101. [Maltesholm]. Såningstiden för kornet war här på orten d. 25 maji... På andra ställen är sånings-tiden i Skåne d. 18 maji, men på Ystad sidan den 1 maji a).

a) Öster om Ystad och vid staden, men straxt derbrevid i vester sås den 8 och 10 maj.

102... Altså bör hwar och en dömma om sånings-tiden af växterne a).

a) Derföre har och skånska åkermannen sina sånings-teken på häggen eller heggetiörnebusken, då den blommar, då kieren stå vita af blomster, eken utslår etc.

Majus 26.

103. Resan stältes ifrån Malte sholm til Hwitsköfle öfwer östra slätten a).

a) Denne tracten har herr auctor behagat kalla öster slätt, men rätta öster slätt för skåningen ligger emellan Ystad och Cimbrishamn.

Slätten här i Gälds härad, som följt oss alt ifrån krutbruket och sträcker sig ifrån Åhus b) jämte östra hafssidan, åt Cimbrishamn c)... En sådan slätt går i norr och söder, längre än ögonen räcka: innestängd på östra sidan af hafwet och på västra sidan af et högt skogaktigt land, såsom en hög ås d).

b) Denne slätt börjar vid Blekingske gräntsen och Ifvö siö, samt således nogra mihl norr och öster åfvan för Åhus.

c) Denne slätten hinner ej längre än till Maglehem, nogra mihl norr om Cimbritzhamn. Vid Maglehem eller en $\frac{1}{2}$ mihl på norra sidan derom börjar skogen jo straxt vid Degeberga.

d) Hela denne ort eller så kallade slätt består af sand och lös jord.

Majus 27.

105. Trä-gårdarna wid Hwitsköfle a).

a) Här är den stora och herliga humblegården, af serdeles god art, bland de äldsta vid nogon herregård i landet.

107. Alfvarsten af det slaget som slipas til gålfstenar, huggen i fyrkant til $1\frac{1}{2}$ alns längd och bredd, bruktes wid Degeberga at täcka kyrko-gårds muren i stället för spån eller taktegel a).

a) Fås ej här på orten, men neder vid Cimbrishamn uti Smedstorps och Tommerups socknar samt flerestådes och

brytes, då den betingas. Och äro mäst alla skånska kyrkiogårdsmurar dermed täckte öster och söder i landet.

Majus 28.

108. Flyg-sanden hölt sig förnämligast öster om Hwitsköfle; här war en lund af tall, som fordna werlden lærer planterat at dermed dämpa sanden a).

a) Redan in notis omtalder vid Åhus. Furuskogen ligger på Yngsiö bys ägor.

111. Tall-plantagier sågos jämte vägen en quart söder om Hwitsköfle, som här blifwit på sandlanden anlagde af befallningsmannen Langgren a).

a) Såsom betient af grefvinnan Ascheberg och inspector vid Vidsköfle och Ugerup, på hvilkens ägor desse plantager äro gjorde.

Bok-skogar stora och widlyftiga genomrestes b).

b) Kallas Oran; hörer dels till cronan enskylt, och dels till Torupsgodset, fru grefvinnan Piper tillhörigt, vid Raflunda belägit.

112. Slåbärs-buskar, afhuggna och genomträdde med perpendiculaire störrar, woro på många ställen i Skåne de almännaste gårdesgårdar, öfwer hwilka ingen kunde klifwa; altså den säkraste stängsel i landet a).

a) Af allahanda tiorne stänges gårdesgårdar i Skåne i skogsbygden, men på slätterne brukas bara jordvallar upkastade, eller och sten där den finnes.

Majus 29.

113. [Raflunda]. Rökstufwor eller wåningsrum utan skorsten beboddes ännu på åtskilliga ställen af bönderna, dem gammal häfd handhade, fast icke nya lagen dem nu tilstädade a). Husen woro af korsswerke, flätade emellan stolparna och med lera igenslagna; stolparna hos de fattiga stå på stenar utan syll, där de hastigt förrutna b).

a) Skorstenar förordnas väl efter lag på wåningshus, men rökstufwor finnas ingensteds förbudne, och gifvas många rökstufwor, så väl med som utan skorstenar på huset.

b) Närmare åt söder bygger fattig och rik sine hus med stolpar på sten, utan fotträd, och stå rätt så väll, om icke bättre, som med fotträd.

113—114 . . . Bräderna eller taket öfver spisen är med sot så öfverdragit, som wore det med 2 à 3 twär-fingers beck öfverstrukit, och hela winden är med sot, som fäst sig i halmvuppen, så intagen som den tjockaste laf på gamla trän; så många anläggningar äro här til wåd-eld, som dock sällan yppat sig i mannaminne, der likwäl hos oss de fastaste stenhäus ofta itändas, då en enda gnista fastnar i sotet af en skorsten, som dock för en månads dag blifwit sotad; af hwad orsak wet jag så litet, som jag det högt önskade weta a), så at här är wist herrens dårars förmyndare.

a) Om här vore furu och tallved att bruka, så frucktar jag flera olyckor skulle spörjas. Ifrån boken och ahlen gifves ej så många gnistor. Röken deraf fäster sig och hårdare, så at sotet förvandlas likasom stenhårdt, i det stället det förra är löst och eldfångt.

Åkerbruket . . . Gödslen utföres wid denna tiden och utspriddes på åkren, der den blifwer liggande til nästa år b).

b) Jag tror den ordinairt nedköres samma höst.

117. Ål fångades wid hafs-stranden på wissa ställen uti augusti och septembris månader med dertil gjorda håfwar och det i otrolig myckenhet a).

a) Sill, torsk, lax och flere slags hafsfisk vankas och vid denne strand.

117—118. Husen woro här på orten öfver alt bygde med korswerke och hopslagne med ler; . . . öfwerste ståcken, som låg under tak-foten, kallades öfwer-trä a) . . . snestyfwen kallades stöden i väggen, som gingo ad angulum acutum ifrån fot-trädet til stälpen, nedan för löshullet. Alt detta wirket bestod merendels af ek. Emellan denna byggnad woro perpendiculaire stakar eller käppar insatta b), emellan hwilka halm eller spö inflätades, mäst af hassel, wid hwilka leret på bägge sidor tilslogs, samt då detta torkats och något spruckit, öfverströks andra gången med ler, at blifwa tätare och jämnare; leret som härtil tages, är icke af det fetaste, utan något sandigt af sig sjelft och icke med sand blandadt; det är qwinfolkens arbete at klena wäggarne, då manfolken älta leret, för hwilka det är oanständigt c) befatta sig med kleningen.

a) Eljest lejd. — b) Kallas stafver. — c) Just icke oanständigt, men som de hafva nog att giöra med lerets up-

gräfvande, tillredande och frambärande, så tillåter dem icke tiden at klena eller uppslå väggen, som qvinfolken såsom lättaste dehlen af detta arbete är lemnat.

Taken på husen woro alla af halm, hwartil tages råghalm, men finna-råg-halm eller lars-mässa råg-halm war til taken den sämsta, ty han rutnar snarare; öfwerst på ryggåsen rida wårdträden, som äro et par alnar långa, två och två tilhopa häftade i kors, et qwarter nedan för spetsen, hwilka hålla halmen tilhopa, emedan torf, som dertil brukas på andra ställen, kan icke här på slätten ernås d).

d) De tynga och icke taket så mycket som torf. Hade släboen tillfälle och råd att skaffa sig wårdträn, så brukade han icke torfven här till. Ses på somlige ställen hos de för-mögnare.

119. Kläderna, som folket brukade här på orten i hwar-dagslag, woro för manfolken swarta walmars-tröjor, linbyxor och trä-skor; deras skjort-kraga war något stickad. Qvinfolken gingo i särken a) med grått förkläde och trä-skor, samt hade ofta en list om lifwet.

a) Ganska få, med mindre de äro i sitt höstarbete på åcker och äng stadde, eljest hafva de gemenligen svart kior-tell på sig.

Majus 30.

120. Andrarums alun-bruk, fr. grefvinnan Piper tilhörigt a), har blifwit inrättadt år 1637 b).

a) Består af 23 pannor, indelta i gamla och nya verket. Utaf desse pannor äger grefvinnan Piper $21 \frac{2}{5}$ dehlar och Beckiske familien, som nu kallar sig Beck-Friis, äger $1 \frac{3}{5}$ panna. — b) Utaf en Beck, som dock med sine efterkommande derå måst bortsätja sin mäste egendom. Fru grefvinnan Piper har sedermera satt bruket i herligt stånd med nya privilegier och bygnader. — Icke långt ifrån bruket har hon och låtit bygga en ny gård med prächtiga stenhus, så till man- som ladugård, på gamla säteriet Andrarum och å tillydande bonde-gårds ägor, af massiva grundmurade huus. Den som vill se vackra och starka stengierdesgårdar till myckenhet, finner dem och härstädes. Denne nya gården är sedermera kallad Christinæhof.

123. Sten-gärdesgårdar begynte nu mer anläggas häromkring, sedan alun bruket begynt köpa af bönderna deras brottgärdes-gårdar, och derföre gifwa bönderna 8 styfwer lasset, för hwilket köp bonden kan sätta up sten-gärdes-gårdar, som äro långt beständigare a).

a) Kungl. förordningar och öfverhetens betiänings tillsyn lärer långt mera uträttat.

Majus 31.

130. Svabs-Holm, ryttmästare-boställe, hade en wäl bygd ladugård a).

a) Äfvenledes mangård, af korsvärke wäl bygder.

Junius 1.

131. [Rörum]. Stufvorna . . . Inga andra gålf äro här än lergålf, så at den, som här nödgas resa om sena hösten eller wintertiden, saknar mer än mycket de sköna eldbrador och warma rum, som stå enom til tjenst ofwan för slätten a).

a) I skogsbygden, ja och sielfva Giöngge härad, brukas sällan flere varme rummen hoos bonden än des stuga.

132. Svart färgas här med albark. Albarken skalades af rå al-grenar, torkades sedermera i solen och kokades med swart dy, som togs i kärren a).

a) Finnes icke i alle kierr, men på ganska få ställen, så att allmogen efter denne svartedyngia får på somlige orter resa hela 2 mihlen.

135. Glasax kyrka 4 quart ifrån Rörum a).

a) Uti Gladsax har tillförende legat ett säterie, hvarefter rudera ännu skola finnas, men är under svenska regeringen förstördt och ägorne till bondehemman indelte. Herregrafven finnes ännu i kyrkan, Beckiske familien nu förtiden tilhörig. I denne kyrka är nyligen orgellvärk bygt och andra vackra prydnader påkostade.

136. Gäss, som här woro många, sades dö til stort antal, då de i norra gärdet efter midsommarstiden insläppas, hwilket förmentes komma af en förgiftig ört, som upwuxit sent på sommaren; ty bör då efterses om Æthusa eller något Apium växer i samma gärde a).

a) De töra wäl och dö af ollonborrar här som på andra ställen i Skåne.

Junius 2.

137. Cimbrishamn är en liten stad, som ligger på syd-östra kanten af Skåneland, bygd med korswerk . . . består af 100 borgare a).

a) Borgmästare finnes och med nogre rådmän, men ingen cämnersrätt.

138. Tegelbruk war anlagdt norr om staden . . . Således hade inwånarne godt tegel; men måste likwist hålla sig wid korswerke i brist af kalk, som wäl kunde finnas och brännas, om icke orten wore wedlös a).

a) Kalkbruk ligger eljest allenast 2 ¹/₂ mihl från staden i Albo härad vid Cronevald.

Junius 4.

145. [Tomarp]. Selar brukas i Skåne helt särskildte ifrån dem up i landet . . . Desse selar äro flätade af bast a).

a) Bast sehlar brukas wäl mycket, men så fås och äfvenledes sehlar af läder, af samma skapnad som bastsehlarna.

Junius 5.

Gärnsnäs, fordom Gåsnäs, en sätesgård fru baronessan Christina Beata Adlersten b) tilhörig.

b) Samt dess syster, landshöfdingen Lindstedts fru.

145—146. Landet häromkring war stora slätter, som något litet woro convexa, hwarpå man knapt såg annat än åkerfält. I dälderna emellan dessa fält, der landet war fuktigare, lågo sköna ängar. Här sågos inga trån förutan några få wid byarna. Kornet stod härligare på denna slätten, än på den östra a).

a) Här begynnes först rätta östra slätten efter skåningens tahlesätt.

Junius 6.

150. [Gärnsnäs-Tunbyholm]. Storkar sågos här i Skåne mäst wid byarna a) . . . Storkarne fara bårt hwar höst; om de fara til de warma länder eller om de hwila på sjöbotten med swalorna, är ännu owist b).

a) Om storkar finnas på slätten, så måste de bo wid byarne, ty annorstädes finnas inga träd, hvaruti de kunna

bygga, men i skoglandet finnas de i skogarne på afhugne träd, ofta hela 30 à 40 och flere nästen tillhopa på en enda tract, och ofta ett enda allenast för sig sielf där och hvar. De bygga och stundom på sielfva husen eller öfversta dehlen af taket.

b) På siöbotnen hvila de intet, utan flyga helt säkert bort, ty ofta komma de hit i landet, medan kiölden ännu är nog sträng. De kunna och tämjas och behållas qvar hela vintern. Deras tid att fara bort är Bärtelsmessan, och återkomsten Mariæ bebodelsedag stjl. vet.

150—151. Tysk-pil (Fl. 813) kallades här på orten korg-pilen... Hon brukades så til at fläta gärdesgårdar utaf, som til halmtaks binner a).

a) Hvad här med förstås vet iag ej, antingen det skall vara sparrevärket under halmtaket eller vidjorne hvarmed halmtak fastbindes.

Junius 7.

154. Tunbyholm... Skogen war nödforftig, mulbetet oändeligt, åkrarne sköna, och som här på orten märkwärdigt war, wäl dikade, så at detta war en härlighet, om icke 10 ryttare a), 2 trässdrängar b) med 12 hästar dageligen gjort någon afkårtning.

a) Sielfva Tunbyholms gård är et berustadt säterie, lærer allenast bestå af fyra eller fämb ryttare, men de öfrige hållas för det derunder lydande bondegodset. Gården kallas och där i orten Nygård. — b) Trotsdrängar hållas allenast i ofredstider och lära icke warit på Tunbyholm, då h. auctorns resa giordes.

155. Gärdes-gårdarne... Den nu warande ägaren hade begynt at upsätta fasta och 2 alnars höga murar efter svenska sättet a), som kunna uthärda i långa tider, dem han årligen fortsatte med mycken drift.

a) Jag tviflar, om det sättet at bygga giärdesgård kan just kallas svänkt; åtminstone äro sådane stängsell långt mera brukelige här nedre i Skåne än uppe i landet, hvarest man sällan ser sten, men mest öfveralt trä- eller störgården, ja uti den stenrikaste bygden.

156. Kalk brändes af den mörka kalkstensarten, som beskrefs wid Tomarps stenbrott (pag. 143), hwarpå här gafs godt förråd. Brända kalken bårtfördes uti grafwar, som på botten och sidor woro stenlagde, der kalken släcktes, och ju längre han der fick ligga innesluten, ju starkare blef han och på slutet grå a).

a) Denne kalk duger icke stort, men af grå kalk finnes den bästa vid Cronevald eller Bonrum.

Torf . . . Det tyckes wara en ståtelig upfinning at kunna använda kärren til wed och dermed skona skogen; men en skog kan upväxa flera gånger på et seculum, då et kärr icke fylles med torf i flera secula; om någon, som mist lukten, skulle taga sig före at til sparande af skogen upbränna sin dyngestack i stället för wed, kunde wäl hwar en tro, at denne äfwen mistat et af de inwärtens sinnen b).

b) Det tyckes, som auctor ogillar torfskyrd till eldebrand, men Skåne är redan nog olyckeligit, som på sine ställen hafver så litet förråd af skog; det skulle dock wara än wärre därän, om äfwenledes torfjord feltes, hvilket och wärkeligen inom kort på monga orter lärer få ärfaras. All torf duger och intet till eldebrand, och all torf duger ej heller till giödning, och minst den som är till eldebrand tienlig.

157. Bökarna woro til största delen öfwerst afhuggne och toppade, ty när slättboen kommer at skaffa sig bränsle, klifwer han up i trädet och hugger ned skatan, som mindre beswärligt kan passas til lasset och behöfwer mindre wäldsamt klyfwande; således saknas träden mindre, men boken skadas mer än andra topphuggna trån a).

a) Sådant tophuggande skier af skogstufvar, hvilka förmena sig icke kunna fällas till böter för hela trädet, då det icke fälles från roten, men de bedraga sig oftast, då de kunna warda attraperade.

158. Sanct Olof är en tämmelig stor och fast bygd kyrka, som ligger in åt landet a).

a) En mihl ungefärligen från Östersjön. I S:te Olofs kyrka finnes wäl det äldsta altare af de gammelmödiges, som i Skåne ännu kan vara behållit. Efter den tidens smak har det varit ganska precktigt och nog stort, öfverfuldt med bilder, alla förgylta, men nu är det ganska förfallit. Hele pastor[at]et, som består af denne enda socknen, inneholler allenast 8 hela

hemman ungefärl. Ingen prästegård eller ägor finns till prästen, som derföre boor på ett cronogatehus.

159. Catholikerne hafwa gjort St. Olof til denna kyrkans skydds-herre, den de ock låtit uthugga uti en bild a) . . . Efter catholiska tiden hafwa våra hederwärda theologi lyckeligen afbögt helgonens åkallande och til den ändan afskaffat deras bilder, at de enfaldige ej af dem måtte påminnas om en gammal och skadelig inbillning; men det fattiga folket, som här ligger liksom något mer in obscuro och längre skildt ifrån medicis, har trägnare hållit uti med sin widskeppelse och förment sig, efter catholske dikterne, af St. Olof kunna få någon hjelp i sin nöd och sjukdom, ty hafwa de tilförene b) kommit hit at få stryka sig med hans yxa och lemna honom något; hwarföre man också såg honom öfwer alt behängd med strumpeband af sjuklingar.

a) Af trä. — b) Dett är beklageligt, at uppenbart afguderit tillåtes ännu mitt i christenheten. Midsommar och Olofmässodagen samla sig folk hit från alle orter i Skåne at offra och tillbedja på följande sätt för krämpor och sjukdommar. De gå fram till bilden, töra väl alldeles för denna stoken falla på knä och mumla nogot, taga sedan yxen, hvarmed de strycka den skadade lemnen, ehvar han finnes på kroppen framme eller bak; somlige att komma så mycket bättre åt, afkläda sig och helt och hållit, om de få så länge blifva ensamme. Sedan gå de till stoken eller kyrkiokistan, som står vid dörren, och nedstoppa sine penningar, som äntel. måste vara udda. En dehl gå, antingen då de först komma in i kyrkan eller sedan bilden är tillbedin, offert gifvit, in i en stohl och läsa en bön. Därpå gå de till S:te Olofs kiella, som ligger litet stycke från kyrkan vid berustade säteriet S:te Olofs gård, tvätta sig därstädes, dricka uhr kiällan och offra eller kasta dit in penningar, bröststycken, fläsk, kiöttbitar, ost och mera dylikt. Till sielfva bilden i kyrkan offra de och, att de hänga på honom gamla hårband, strumpeband och trasor, som sutit om den skadade lemnen, så att her Olof ser rätt ynkelig ut i sin präcktighet.

S:te Olofs dag, då marknad och är, håller prästen gemenl. en liten predikan och bön till folket, afråder dem från widskieppelse etc., men han och kyrkan deklar sedan vid

åhrets slut offerpenningarne sig emellan, då prästen får $\frac{1}{4}$ dehl och kyrkan $\frac{3}{4}$ dehlar. Detta offer kan sålunda stiga till 3 à 400 d. s:mt om åhret; klåckaren får och nogon dahler penninge deraf, emedan han å desse 2:ne dagar ifrån sohlens upgång till dess nedergång måste passa up i kyrkan och hålla dörren öpen, så att alla och en hvar, den ene efter den andre, får gå ut och in till detta afguderiets utöfvande hela dagen igenom.

Sant är det, att hvarken kan prästen lefva eller kyrkian underhållas utan detta offret, men måste dock utvägar och förslag kunna finnas till deras skadeslöshet i stället för offret, så framt denne stygelsen med bildens tillbedjande hemmas. Ty utan bilden eller om den hafves utur vägen, hafver offret till kyrkan icke bestånd.

Cronovald har til denne kyrka haft jus patronatus och äger ännu grafven bak altaret.

Junius 8.

162. Äsperöd a) quart 1 från Tranås.

a) Är ett säterie, capitein Morman tillhörigt.

163. Natten kom på sedan wi ifrån Tunbyholm haft skogen norr om oss och slätten åt söder, och ändteligen slöts resan med en stor bökeskog wid Sjöbo a).

a) Förut har han haft skog på bägge sidor om vägen ända ifrån Esperöd, stundom närmare sig och stundom bättre bort.

Junius 9.

Mo-slätten b) begyntes åter wid Sjöbo.

b) I Skåne är detta namn alldeles obekant. Denna tracten kallas och anses för skogbygd, fast nogot slättland der och hvar finnes emellan skogarne. Å desse slättland eller sandmoar har tillförende varit skog, som efterhanden blifvit borthuggen, matjorden upkiörder och bortflugen, så att sanden är till öfvers, hvilken på många ställen å denna ort sedan förvandlas till flygsand, såsom vid Blentarp, Stora Rödde, Hemmestorp, Wäbred etc.

165. Ekar stodo wid Wäfweryd til myckenhet i säden, som hade säden varit sådd i eklundar; ty herrskapen tilstådja icke bönderna at hugga ned sina trän för åkrens skul. Jag märkte ej eller, at ekarne här bårtbränt säden som up i landet a).

a) Denn marken, hvarest ekarne stå i säden, har varit skog, men alt som skogen undanhugges, upbrytes jorden till sädesland.

Rammele-klint *) låg en quart ifrån Wäfweryds kyrka b)... På öfversta kullen af Rammeleklint är den härligaste prospect ut åt slätten, så på östra, som besynnerligen på sudvästra sidan; ty åt öster låg den moslätten wi nyss öfverrest, på hvilken sågos kyrkorna: Blentorp c), Äfverlöf, Ulstorp d), Åbsum, Sallagra e), Wåm, Wäfweryd f). I söder och wäster låg lerslätten eller Malmö slätten, hvarest sågos: Köpenhamn, Lund, Malmö, Hällestad, Hammarlanga g), Söderåckra h), Hallösa i), Genarp, Gollöf k), Hogby l), Häddinge, Biellarp, Råby, Hare m), Biera n). Skogarne, som skilde eller betäckte lerslätten, woro på söder Tottenska Skafsjö o), Silfverschiöldska Heckebera, Piperska Biörstorp p).

*) Som auctor skrifver sina namn mäst som allmogen dem uttahlat, så kallas berget Rommeleklint. — b) I wäster. — c) Blentarp. — d) Illstorp. — e) Söllagra. — f) Birka måste och synas. — g) Hammarlunda. — h) Finnes intet, moste vara blandat med Söllagra, som och kallas Sölfäckra, då nambnet till svenska omstöpes, eller och har det varit Upäckra vid Lund. — i) Harlösa. — k) Giödelöf. — l) Hyby. — m) Hareberga. — n) Bahra. Esarp och Bonarps kyrkior ligga tät under berget på wästre och södre sidorne, hvarföre de och därstädes lära synas. — o) Lärer förstås Tottiske godset Skabersiö. — p) Toppeladugård och Assartorp äfvenledes, samt Klogerups skog, her Trolle tilhörig, W. Torups skog, her Stiernblads. På Rommeleklint synas och långt flere skogar på alla sidor.

166. På ryggen a) af Rammele-klint eller på des norra och östra sida war Wäfweryds skog.

a) Ligga några enstaka gårdar, men byen Döröd ligger öfverst up, just icke på högsta kullen, men ligvähl uppå högden, som skiuter ut på Romeleklint i söder.

Hjulen, som bönderna bruka på sina wagnar i Skåne, woro mäst öfwer alt oskodde b).

b) Här nedre i södra dehlen.

167. Lund, quart 4 ifrån Dalby a).

a) Vid Dahlby lycktar skogen å denne sidan, men i förre tider har den följt backarna öster om landsvägen förbi Hareberga till Arendahla, ja vähl längre förbi Lund, hvarest nu finnes stora ängar och utmarker, åckerfelter och betesmarker.

Junius 10.

167—168. Museum Academicum bestod til stor del af salig archiater Kilian Stobæi samlingar, mäst uti lapideis, utom åtskilliga wackra stycken, som salig riks-rådet grefwe Carl Gyllenborg ditskänkt, under den tiden han här war canceller a).

a) Andra hafva äfvenledes härtill gjort presenter.

Junius 11.

169. Hyrarne blåste wid alla byar och städer på slätten i sina horn bittida om morgonen och skramlade med sina ringstafrar; pigorna utsläpte boskapen, som på en gång mottogos wid husen och utfördes af hyrarna til fäladen a) i bet så ordenteligen, at det war nöje at se.

a) Så kallas betesmarken i Skåne och är på denne ort gemenligen en af byens vångar, medan den hvilar, men vid städerna är särskilt mark dertill anslagen närmast staden, som alldrig sås.

171. Resan ifrån Lund til Malmö a).

a) Under denna resan har auctor kommit öfver Högebro och Höjeå 1 $\frac{1}{2}$ qvart ifrån Lund, fast den ej nämnes. Vägen går sedan förbi Upåckra till Åkarp. På begge sidor om broen ligga skiöna vatenqvarnar, hvaraf en heter Kiellby mölla, är frelse och står i rusttjänst för 50 tr hartkorn med tillydande ägor.

172. Åker-bruket i Skåne, då det anses af oss, som bo kring Stockholm, på långt håll, faller det oss så obäkeligt, som deras plog är lång; wi se en bonde spänna 4 å 6 par dragare för en plog, som väger så mycket et par hästar kunna draga, och huru bondens folk skrika, sjunga och köra foren ofta af hela $\frac{1}{4}$ milens längd och huru de så sin råg dagarne för jul a).

a) I decembri månad sår intet gierna nogon sin rog, med mindre det är en lathund eller nogot särskilt tillfälle

honom tvingat, men vid medio af october in i november är merendehls rätta sädestiden, som och börjar å somlige ställen Michaelisnedanet.

173. Som vintrarna här äro ganska lindriga, så födas kreaturen mycket litet inom ladugården a), altså blifwer här ingen gödsel b).

a) På slätten måste creaturen väl födas inne ifrån mårtensmässan eller hellgonmässan till des vintern går bort om våren i april månad, men i skogsbygden släppas de ofta i mild vinter ut mitt på dagen att bita knopp, liung etc.

b) Att ingen giödsell blifver är för mycket sagt, men dock nog liten emot åckerbruket; kommer af bristen på höö.

Hästarna i Skåne, som på alla låga slätter, äro wäl mycket stora, men hafwa mycket swaga krafter; orsaken är dels deras ringa bete om sommaren, dels at de med halm endast om wintren måste stillas, så at då jag i Upland kunde köra wagnen med två resna kampar, kom jag icke i Skåne från gästgifwaregården utan fyra rustgilla c) hästar.

c) Rustgilla hästar släppas icke gerna i skiuts vid giästgifvaregårdarne; men att ståndspårsoner bruka dem, mest öfver alt fyra eller 6 för en vagn, är sant.

173—174. Bonden, som har mycken åker, får mycken halm, men har föga hö. Halmen måste användas til foder åt boskapen, som wäl gifwer swag föda, men dock tilräckelig åt många; altså måste bonden hålla många kreatur, om han skal få tilräckelig gödsel, och ej bårtkasta halmen. Nu som fänaden blifwer swag af halmfödan, låter han många lisa hwarandra wid plogens dragande. Eljest är försökt wid Lomma, der starkaste leran är i Skåne, at det är möjligt köra åkern med et par dragare efter tyska sättet, men detta är altså ingen lisa för landtmannen a).

a) Uppe i landet å de fleste ställen är åckerbruket ej så vidsträckt som i Skåne, hvarest bonden med korn och hafrejorden måste börja sidst i martii, om vederleken så medgifver, och continuerar till in uti juni månad. Åckrarne äro och ganska långa och stora. Skulle nu bonden icke hafva så många creatur, att han kunde låta somlige hvila och skifta om eller och låta dem alla förespända draga lagom under ett så långt och dageligt arbete, så skulle han snart

vara förderfvad och mista ökarne eller see dem utkiörde, då han dem mäst behöfde.

Om bonden här skulle så larsmässoråg, som många herrskaper lyckeligen begynt, finge han wäl 15:de å 30:de kornet i stället för 4:de b), men då måste först landmätaren åtskilja bönderna ifrån hwarandra.

b) Vid larsmässorogen är att ackta, att då den gifver 16 och 20 kornet, man ej får 8 eller 10:de kornet efter vinterrog, som näpeligen fehlar på sådan giödder jord, som til larsmässorog eljest fodras, så har iag mera efter vinterrogen, ty 1 t:na larsmässorogs utsäde fodrar dubbell så stor åcker som vinterrogs, så att rymden af jorden, hvarpå iag hafver afseende, bethalar mig bättre, då jag anser den för mån, att jorden ej blifvit utsugen utan i det stånd lämnat, att iag kan ännu så honom med rog och korn 4 eller 5 gånger, innan den får giödsell, hvarutom sielfva vinterrogen är långt tyngre, fetare och drygare till bröd och bränvin än larsmässorogen.

174—175. När bonden kör med många par, så ropar han högt, och hans grannar hafwa aktning för honom; men när han kör med et par, höres han mycket litet på åkern; utom alt detta, har ock denna dårskapen sin nytta, ty derigenom fås oxar til stallning, som drager årligen en ansenlig summa penningar til landet a).

a) Ganska vähl och riktigt raisonerat.

Åkerbruket på Lunda tracten är detta: sedan åkerfältet hwilat, köres det om våren 2:ne gånger med ålder, harfwas 2 å 3 gångor, sås wid den 10 maji med korn, nedplöges och rullas, ändteligen skäres wid den 24 aug. eller 14 dagar efter larsmässan; men til rågen köres samma åker 3 weckor efter larsdag med plojen, som drages af 4 par oxar, och jorden harfwas icke utan torkas i 14 dagar, då rågen sås wid michælis nedanet b), som straxt nedharfwas. All säden mäjjas här på orten och ligger på slag et par dagar, förän hon bindes i stora kärfwar med band af samma slag. Kornet gifwer merendels 10:de och rågen mästedels 4:de kornet c). Wid tilfrågan hwarföre icke mera larsmässor eller sommarråg såddes, föregafs mästadels orsaken, at landet war för sankt, det man kunde tro så mycket mer, som intet dikande brukas i Skåne wid åkrarne d).

b) Hvad auctoren förut sagt om rogens utsäde i dagarne för juhl contradiceras nu af honom sielf. — c) I misväxtår, men eljest 6:te och 7:de kornet. Ja man vet då vinterrogen gifvit 10:de och 12:te kornet. — d) Flera orsaker äro kort förut nämde.

Hafran sås i april på sur jord e), der ingen annan säd kommer, och gödes aldrig; jorden hwilar hwart 3:dje år, och köres en gång i april f), förän hafren sås, som sedermera nedharfwas.

e) Äfvenledes högländt och mager, längst ifrån byarne belägen, så att den alldrig kan få gödsell. — f) Med plog.

176. Rågen sås altid tunnare än kornet, så at helt annat är et tunneland korn, och annat et tunneland råg; ty på en åker der 4 tunnor råg sås, der sås altid wid korn-sädet 6 tunnor a).

a) Annat är och et tunneland larsmässorog och annat vinterrog. Larsmässorogen fodrar dubbell mera jord. Wårrog sås ej här å orten kring Lund, Malmø, Trälleborg och Ystads slätter.

Weden är här på orten dyr och måste hämtas långt up ifrån skogslandet, der lasset af bök eller ek betalas med 12 eller 16 styfwer, då bonden sjelf måste köra den hem hela 4 eller 5 milen b).

b) Till städerne föres veden af skogsbonden, som då kan få ifrån 6 à 7 d:r till 13 à 14 d:r smt lasset efter hvarje Orts beskaffenhet. I Malmø är den dyrast.

Slätten kring Lund och Malmö är mera jämn än någon af de förra, och synes på de fälten, som altid äro utlagde til boskap, inga tufwor och ingen mossa, hwilket är en underlig egenskap, hälst som desse två förderfwa alla våra ängar up i landet c).

c) Här om är för detta raisonnerat pag. 8. Jordmånen på slätten eller svartmyllan, hvar af ängarne merendels till öfversta skorpan bestå, är och bättre än upåt landet; den faller hårdare i hop, så att öfversta skårpan är ganska styf och kan intet så giesa som den lösa jorden. All gräsjord gifver tufvor, när mulvadar, svinerotning och små buskar få hielpa till.

Det går an att skiera bort tufvor i Skåne med en tunn spada eller torfjörn, då jorden eller håhlet sedan jämnas

och besås med höfröet. Sielfva torfven eller tufvan föres på åckern och sönderhackas. Gifver god säd.

178. Kummin (Fl. 245) såddes mäst wid alla gårdar i täpporna a).

a) Kummin sås väl mycket här i orten, men dock vid den minste dehlen och icke mästa gårdarne.

Hampa såddes här mycket wid gårdarna, men hon borde icke wäxa nära intil husen b), ty hon gifwer en stark och skadlig lukt ifrån sig.

b) Hon sås mäst vid husen, på den så kallade toften, som alltid blifwer mäst trampad och giödd, emedan hampan fodrar god och fet svartmylla, som der gemenligen finnes.

179. Gäss sågos i en otrolig myckenhet på dessa slätter, der hvar inhyses gumma äfwen har sina gäss, och är det allmänt, at gässen trifwas bättre på slätten än i skogländta orter a).

a) Hälst de derstädes äro för odiur och roffogell mera exponerade.

Ord, som brukas besynnerligen i Skåne: kelen är det samma nästan som klemmig (effiminatus). Ke wid någon ting är at wara ledsen wid något b).

b) Stöding en tjänstegosse, halfstöding nogot mindre, kompan en ung dräng etc.

Åkarpa-hög c).

c) Här tätt vid högen ligger en väderqvarn, i öster derifrån ligger Burlöfs och flera kyrkor, i wester utom byar ligger Alnerup med sin täcka skogslund mitt på slätten. Gården är cronans, lämnad landshöfdingen i Malmø på lön. En stor sädesgård med härliga ägor. Ifrån Åkarpe hög synes och i nordväst frälsegodset Werpinge, icke långt ifrån Lund belägit, herr öfverstelieut. Trolle tillhörigt, på stora slätten, och är en stor sädesgård vid Höje å.

Hvarfvet d), eller husen som woro bygde utom Malmö wallar jämte wägen.

d) Kallas här värnen och är förstaden, men hvarfvet vet man intet af.

Junius 12.

180. Malmö... På torget är ock bygd en wattukonst a) gent emot corps de guardie.

a) Här är intet springvärk, utan endast en reservoir eller brunn, öfverbyggt med allahanda hus och sirater.

Rådstugan är wacker b).

b) Af grundmur, 3 våningar hög. Uti den nedersta äro stadskiellaren och flere puplique rum. Uti den medlersta är Knutssahlen, rådstugan, ciämnerscammaren och arestkamrar. Uti den öfversta är garnizons kyrkian på venstra handen om trappan och flere rum på högra. Till huset är uppgång genom en hög stentrappa. Öfver dörren står skånska vapnet, ett krönt griphufvud.

Knuts-salen är gent emot rådhuset c).

c) Rådstuguförmaksdörren är mitt för Knutssahlen och ciämnerscammardörren i samma förmak. I kiämnerscammaren sitter en dehl de yngre svenska kongars conterfait, ungefär 3 qvart höga.

181. Kyrkorna äro twänne, en svensk och en tysk b), utom barnhus, garnisons och hospitals kyrkorna.

b) Tyska kyrkan är bygd under svenska regeringen under gen.-gouverneuren och kongl. rådets Askebergs anstalt, hvarföre hvalfvet därstädes ej består af mur, men trä och bräder, med kostbar måhlning i oljefärg. Kyrkan är rätt wacker och pryddig inuti, men tornet utantill är ännu icke färdigt.

182. Slottet emellan staden och hafwet a) war äfwen som staden mycket wäl befäst, med wallar, dubbla grafwar, batterier etc.

a) Vid westra eller södra ändan af staden ut med hafvet, men icke deremellan och staden. Har och egen kyrkia och gudstjänst, artillerigård, magazin, kruthuus, bagerie, vederqvarn etc.

Junius 13.

186. Liguster-häckarne, besynnerligen i borgmästar Hæggardts trägård a).

a) I denne trägård äro och vackra häckar af hagtorn, allehanda slags så fruckt- som villa träd, fiskedammar etc., alt på östre värn belägit.

Gässen lödias b) här aldrig, derföre ser man öfwer alla fälten, besynnerligen der som bellis växer, hwilken ört bäst trifs på gås fälten, at fjädrarne ligga tappade, som kunnat conserveras.

b) Med lödjas lærer plockas förstås.

187. Swanor summo wid staden a) . . . Öfwer-commendanten har endast frihet at jaga dessa foglar och får merendels årligen några hundrade b).

a) I Rörsjön, hvarest de såsom tamma utkläcka sina ägg.

b) Intet af Malmøes swanar så många, men swanjakten i Höhl vid Lilla Hammar fyller väl stundom tahlet, det slår och ofta felt.

192. Meloner åto wi i dag helt mogna hos herr generalmajoren baron Hamilton; så bittida drifwes alt här i proportion a).

a) Alting mognar snarare här i staden än på närmaste landsbygden deromkring, och går det gemenligen så i alla städerna. De finare utländske träd och växter begå sig och bättre både vinter och sommar härstädes. Om nu denne skilnad i klimatet härrörer af sjön, som ligger så nära och meddehlar sina saltachtiga fuchtige partiklar, eller och lugnet, som de sammanbygde husen lämna trågårdarne mera än på landet, eller och om dessa begge slag meddehlar staden denne förmån, är mig obekant.

Junius 14.

194. Bekjord . . . Bekjorden låter sent tilreda sig om våren, plöges derföre sedan alt watnet är bårta a), hon kubbar sig mycket i hårda klimpar, som måste med klubban sönderslås, om icke rägn faller, då kubborne gå sönder af harfningen, därest jorden strax harfwas; denna jorden skadas både af stark torka och stark wäta, annars gifwer hon en härlig säd.

a) Beckjorden är gemenligen sur och om höst och vår miuk långt neder, emedan den går diupt, innan den hinner leran eller sanden. Han är så lös och diup, att man, då den är uptodder om våren, skulle snart med den bästa häst kunna på somlige ställen fastna. Den är en art af vår skån-

ska torfjord sådan som finnes wid stora kierr eller kiällhåg, men mera lerblandad, hvaraf den blifver hård.

Kalk-bruket Limhamn . . . Bröderna hr Ernest och Niclas Suell woro ägare til detta bruk a).

a) Arendatorer af cronan, som är ägare af bruket.

Bönderna längre up i landet bränna merendels 1 lass wed til en tunna kalk, de få 3 mark silfwermynt för et lass wed, då de föra den till stads b).

b) Uti ingen stad i Malmøhus län på slätten fås nu veden för 3 mark lasset; i Ystad är bästa kiöpet, men lærer oftast få gifva mera; i Malmø har man sedt ett lass ved kosta 13 à 14 mark somliga tider, men ordinairt en 8, 9, 10 mark.

196. Kalkstenen . . . Kalken, som här brändes, blef hwit til hwitlimningar, men tycktes något mera smutsa än annan kalk; til bruk war han mycket god, men exporteras swårligen, emedan wid Malmö är långgrunt, och altså ingen hamn a).

a) Han går nog åt i landet, så exportation näpeligen behöfves af den varan.

Murarna i gamla husen uti Malmö woro icke upmurade med tegelsten b), utan med en naturlig sten, hwilken warit huggen som en tegelsten.

b) De äro alla bygde med bägge slagen, men denne omtalde naturlige stenen är nytjad gemenligen till listvärk, i hörn och på gaflar till sirater etc. Mycken Godtlands eller och telgsten äro och till desse gamla bygnader använd.

197. Gipsade tak sågos icke allenast i Håkanstorp a).

a) Är en enskylt gård och egendom på Malmø stads-mark och flacka fältet belägen, herr borgmest. Josias He-gardt tillhörig.

Junius 16.

201. Kål bewaras öfwer wintren bäst på det sättet: at en graf af 4 eller 5 alnars djup gräfwes på et tort ställe a).

a) Hälst i sandbackar.

202. Bond-drängarnes lön är här ofta dryg och stiger nder tiden inemot 100 daler silfwermynt, i så måtto, att de hafwa sin lott i åkren; men som sådant långt för detta är förbudt, torde det med tiden ändras a).

a) Icke förbudit, men genom 1723 och 1739 åhrs tjänstehions stadga tillåtit, efter uhr gammalt bruk, som ock icke har oskiäl med sig.

Junius 17.

205. [Malmö-Tullstorp]. Landet hade den härligaste åker, så långt man kunde se, och tycktes intet fattas utom weden, som är dyr; hwarföre landtmannen ansenligen tilgriper torf-måssarne, och får bonden ofta betala 3 daler silfwermynt om dagen för jernet eller spaden eller så mycket en person kan upgrafwa a).

a) Och dock hämta torfven 1 à 2 mihl från sit hemvist. På rätta slätten finnes sällan torfjord.

Humble-gårdar äro sällsynta neder på Skåne slätt, ty humlestängerne äro så dyra, at de ej kunna fås under 3 à 4 styfwer stycket c).

c) Utom stängerna hindrar och det starka östan- och västanväder, hwarföre här sällan finnes skygd.

Junius 19.

207. Landet emellan Malmö och Trelleborg war det härligaste i werlden och liknade merendels Flandern, ty det war en slätt, utan bärg, backar, stenar, floder, sjöar, trån eller buskar . . . Men om man skulle up i Swerige subtrahera på marken alla trån, buskar, ris, stenar, klippor, tufwor och mossa, så tror jag wäl, at den skulle wara lika naken a) . . . De måste gårdar hade sin trågård b).

a) Men intet lika fet och fruchtbärande. — b) Förtiäna ej annat nambn än kåhlgårdar.

208. Högste-backar woro ett par backar, som lågo jämte wägen på wästra sidan a), då man reste emellan Malmö och Trelleborg.

a) Lärer wara vid Arrie, men de ligga på östra sidan om wägen; på wästra sidan finnes dock Keiglinge backar.

210. Månstorp, ryttmästare boställe, quart 7 ifrån Malmö war omgifwit med graf och höga wallar, hade altså i förra tider warit befäst a).

a) Här står ännu rudera af et gammalt stenhus, hwaraf en del af muhren samt understa våningen, som är hvälfdler, ännu är behållen och brukas till kiällare. Murarne i denna

bygning äro goda 5 alnar tiocka. Till gården äro vackra ägor, men vid indehlingen stympade. Emedan auctor kommit förbij Månstorp, så har han följdt landsvägen, men hade han begifvit sig längre neder åt wester och följt siökanten om Hyllie, Bunkeflod, Klagstorp, Hököpinge eller Hvellinge, Håslöf och så åt Trälleborg, så hade han fådt see ännu härligare land, bättre och större byar, jämnare och skiönare åckerfelt etc. Som Skåne eljest är rikt på säterier och herregårdar, så äro de ganska få och tunströdde härstädes. Månstorp är den enda i Oxie härad. På 2 mil omkring Malmø äro dessutom allenast Borreby, Alnarp, Werpinge, Klågerup, Torup och Skabersjö i Bara härad, utom Heckeberga, Toppeladugård och Assartorp, som ligga något längre bort, Dalby gård, Uglarp och Biörstorp i Torna härad, Böringe och Lindholm i Wemmenhögs härad.

211. Husen woro öfweralt på landsbygden med kors-werke och ler wäggar . . . Luckorne för fönstren woro alla skåttluckor a).

a) Luckor brukas icke i allmenhet för fönster här å orten, men allenast der och hvar hoos någon ståndspärson, präst eller officer.

Planken omkring gårdarne woro bygde nästan som kors-werks wäggar b).

b) Till stängsell vid gårdarne brukas desse plank, emedan här är ont om sten och skog.

212. Kyrkorne stora och lilla Slågerup . . . ; der war allenast en liten åker, som skilde dem åt, så at säkert ej 4 bösseskott woro emellan båda kyrkorne a).

a) En af dem kunde väl raseras så väl som flere här å orten, hvarest de synes bygde antingen af prål eller ogrundad gudsyurkan i påfvedömmet, då man med kyrkors byggande trodde sig kunna förtjäna salighet. Nu äro de landet till mera last än gagn. Nästan hvarannan af slike kyrkor kunde väl umbäras, och gudstjänsten dymedelst beqvämli-gare förrättas så i anseende till präst som församling.

213. Lund-hög låg straxt s. w. utom Gylle kyrka, på hwilken wi sågo och räknade en stor hop kyrkor öfwer slätten såsom a) Trälleborg, Magderup b), Tomarp, Falsterbo, Skanör, Siægene c), Regn, Åslöf d), Hammarlöf, Wennerlöf e), Boderup,

Fuglige, Lilla Slårup f), Stora Slårup g), Västra-Alstad, Frue-Alstad, Annarslöf h), Bösarp, Simminge i), Åby, Gisslöf, Dalköping, Köping k), Gylle.

a) Det är skada för dem, som ej kienna Skåne, men ännu mera i framtiden, att många byars och orters namn i denne book blifvit så mycket råbråkade. b) Heter Maglerup eller Maglarp. c) Måste väl vara Skegrie. d) Håslöf. e) Wemmerlöf. f) Lilla Slågerup eller Slågarp. g) Stora Slågerup, vulgo Slågarp. h) Anderslöf, vulgo Annerslöf. i) Simlinge. k) Kyr[ko]kiöpinge.

Lindholm l), låg mer än 1 quart ifrån Gylle kyrka.

l) Lindholmen, ett gammalt slott, ligger ungefärligen en mihl ifrån Gylle i Svedahla socken och skogsbygden väster om Börringe siö. Rudera finnes ännu efter graf och murar, så att det den tiden varit väl befäst, har skogen och kiärr på de 3:ne sidor samt siön på den fiärde, hvarest k. Albrecht satt med sin son. Men den platsen, som auctor beskriver här såsom på slätten liggande, har aldrig hetat eller varit Lindholm, men en gård kallad Unnestorp, hvilkens ägor äro frälse och brukas såsom en utjord.

214. Skatten eller årliga utgifterne efterfrågades på et frälsehemman, i anledning af herr öfwer-directeuren Faggots Tankar ingifne til Kongl. wetenskaps academien 1741 p. 22 n. 140. Bonden sådde årligen korn 11 tunnor, råg 8 tunnor, hafre 6 tunnor, ärter $\frac{1}{2}$ skeppa, hö och hampa 2 skeppor, och dess utom bärgar årligen 8 lass hö. Dess utgift till herrskapet woro: Korn 5 tunnor; hafre 1 tunna; 5 äckor; 5 daler silfwermynt; tröskarelön: råg 2 skäppor, malt 2 skäppor, korn $\frac{1}{2}$ skäppa, 1 dal. 10 öre silfmet; lamb 1; gås 1; höns 2; ägg 20; hafre 1 tunna til frälsefogden; 10 dal. 8 öre silfwermynt til kronan, utom personelle utgifter; roteskatten 2 dal. silfmet; prästen: lamb 1, gås 1, råg 3 trafwar, korn 3 trafwar à 60 nekar hwar trafwa, som gör ungefärligen 12 skäppor råg och 12 korn a).

a) Utom detta måste bonden utgifva sin tionde till cronan och kyrkian, som nog gör så mycket som dess skatt och landgille till härskapet. Han måste hålla hållskiuts vid gästgifvaregården åhrligen, betahla brandstodshielpen, bropenningar till broars byggande och underhållande, tinghuspenningar etc., och jämväl utom det som prästen här påføres

gifva honom offer 3:ne gånger om året, köra til skogs för honom, föra des spannmål till staden, utköra gödselen, hvilket alt, när det med folkets underhåll och löner hoplägges samt bondens hustrus och barns kläder och födo tillkommer, gör nog vacker utgift mot inkomsten.

Junius 20.

215. Kyrkoköpinge. Gödslen utkördes i går och i dag på åkren öfver alt, och straxt utspriddes, fastän den ej nedkördes förän nästa år a).

a) Gödselen, som här å orten om sommaren utföres, köres helt säkert neder samma år om efterhösten. Auctor har således fådt orichtig berättelse.

216. Trälleborg war en lång smal by med en stor gata a).

a) Wallarne synas ännu omkring byen, hvilken och har en stoor samt ansenlig kyrkia. Wid kyrkan är en silfverkanna fordom ditskänkter, men med åskrifven förbannelse för den, som afhänder kyrkan den samma. Alla gatorne äro här stenlagde och gå till torget, som är nästan mitt i byen vid kyrkan. I denne kyrkia ligger uti ett särskilt grafchor inne under hvalfvet på norra sidan begrafven generalauditeuren och häradshöfdingen öfver Oxie, Skyts och Wemmenhögs härader Joachim Ehrenbusk med des fru, en Ankarstråle. Epitaphium finnes på wäggen af samma grafchor. A:o 1248, då k. Christoffer i Dannemark gaf sin syster Sophia, som fick kong Waldemar i Sverige, Birger Jarls son, Malmø och Trälleborg til hemgift, lærer orten varit i anseende.

216. Staf-sten låg en quart ifrån Trälleborg i wäster neder emot hafstranden. Denna ort är namnkunnig deraf, at högstsalig konung Carl XII efter sit bårtowarande i Turkiet här kom i land d. 13 decemb. 1715 b).

b) Just icke vid Stafsten, men ett litet stycke derifrån ännu i vester i hamnen Skåre, hvarvid finnas nogre fiskarehuus och gamla skantzar eller redouter upkastade i samme k. Carl XII:s tid till hamnens försvar, då man här väntade landstigning af de danska.

217. Tapeter sågos i husen, tätt hopväfna af stickor, som hwardera war mer än en tum bred, och som desse stickor woro dels hwita och ofärgade, dels färgade röda eller swarta, sågo sticktapeterne ut som en brokig dräll a).

a) Stickorne eller spånorna göras af, höflas ut af furubräder samt sedan hopväfvas. Hwardera spånan kan vara $\frac{1}{10}$ af en tum tiok ungefärligen samt 1 eller $1\frac{1}{2}$ tum bred. Desse tapeter äro artige på fuchtige väggar.

218. Maglarp. Sten-dosor a) lågo twänne i n. och en sw. om Magderup b) by . . . Altså woro desse stendosor til sin structur aldeles de samma som de gamlas grafställan under ättehögarne; men hwart själfwa jordhögen tagit vägen, och om han blifwit hårtförd, hårtblåst, hårtskölgd eller aldrig förfärdigad, har jag mig icke bekant c) d).

a) Kallas här i orten stendös. — b) Maglerup volgo Maglarp. — c) Jordhög har där aldrig varit. Sådane dösar äro verkliga begravningsställan, men otäckta. Finnas mycket å denne orten. — d) Hvarföre desse dösar eller begravningsställan icke med jord äro härstädes täckte, såsom annorstädes i Skåne, till exempel vid Åkarpe mölla emellan Lund och Malmö, lærer vara den, att i gamla dagar hafva de varit härstädes på slätten rädd om den härliga svartmyllan och matjorden, som skulle medtagits.

Gärdes-gårdarne woro mäst af flintor hopkastade, hwilka stodo helt hwita af krit-skorpan e).

e) Endast närmast stranden; bättre up åt landet åfvan för och nedan för Maglarp brukas jordvallar.

Landtborg eller en strand, som war något högre än själfwa landet, utsträckte sig efter hafstranden ifrån Trälleborg til Fredshöga quart 2 f).

f) Denne landtborg kallas här giesen, består af bara småstenar och grof sand, sträcker sig ifrån Kempinge, wester om Fredshög belägit, ända till Ystad. Den ligger såsom en vall eller stängsell mot hafvet, som eljest skulle skiölja ut landet, om det icke vore med en sådan fast bom af den all-wise skaparen förvarat.

Wäder-qvarnar woro wid de mästa byar, ty på slätten är sällsamt at se någon ström g).

g) Och således ingen vattenqvarn i hela Skiuts härad.

Junius 21.

221. Klinten går fram under kastningen i sädesbingen och gifwer bröd, men gör det starkt til smaken a).

a) Gifver och godt bränvin.

Kämpinge by låg vid sw:ra hörnet af Skåne land, och war nu mycket plågad af flygsand b), som kastade sig in i byen såsom stora snödrifwor och fördärfwade böndernas ägor.

b) Har tillförende varit ännu värre deran, men nu är sanden mäst förflugen, så att sandmarkerne deromkring så småningom grönska och kunna redan där och hvar till åcker brukas.

222. Pilarne, som här blifwit planterade omkring byen, hade wid starka wintren 1741 tagit skada, men dock kommit sig före igen; icke desto mindre hafwa de sedermera årligen falnat med några grenar, så at ehuru trädets lif återwunnits, kan det dock aldrig mer winna sin rätta hälsa a).

a) Vid Kiempinge äro och en myckenhet pihlar satte, dels att afhålla flygsanden, och dels till brändsle och andra nyttigheter i hushåldet.

Landet ifrån Kämpinge utsträckte en udde åt w. af en mils längd och $\frac{1}{4}$ mils bredd. Detta landet är slätt och låglänt, at det om höstetiden til stor del inunderas, så at yttersta udden emellan mats-mässan til jul blifwer liksom en ö. Denna marken kallas allmänt Ljungen, är mager och öfwerhopad med flygsand, som upkastas ifrån hafwet b).

b) Flygsanden kommer alldeles intet från hafvet, men upbrytes af sielfva marken, som består af sand. På södra sidan af denne halföo ligga och en hoper sandbackar, som för 40 åhr sedan varit alt öfvervuxne med pors, så väl som hela denne liungmark, men sedan portsen af snålt folk 1708 och 1709 i starka vinteren borthögs till bräntsle, bröt sanden sig löst utur backarna och öfverhögde Kiempinge och Stora Hammars samt en del af Regns och Stefvie byars ägor, som deraf aldeles förstördes och råkade nästan i allment ödesmåhl, till des cronan, genom förmedlingar å hemmanen, läcktens framskaffande till flakar och stängsell för flygsanden och så vidare, lät sig vårda om denne eljest härliga, men då förstörde orten; omsider saktade sanden sig

och så småningom af, sedan de mästa backarne vid siön voro bortflugne och sielfva sanden, förflugen och matt, icke kunde komma längre. Desse då lidande byar, som ännu niuta sin förmedling till godo, hafva sedermera ansenligen kommit sig före, så att allmogen här som annorstädes på slätten är välmående.

223. Skanör . . . Här gåfvos denna tiden inga handlande och inga krögare, utan hwad som behöfdes af win, bränwin och dylike persedlar måste hämtas ifrån Trälleborg c). Landswägen hit til staden ifrån landet kan näppeligen synas d) . . . Ingen by e) är utom staden på hela milen.

c) Lärer dock få det mäste från Malmœ.

d) Denne tract emellan Kiempinge och Skanör är så sidlänt, att den stundom vid upsiö står mäst under watn, hvarföre och händt, att slik flod borttagit hela byens fårejord. En liten bäck eller åå går igenom denne peninsul och löper i n. uti hafvet, kallas Amman. Deremot kan siön åter ibland falla ut, att hafshotnen står torr hela fierdingsvägen utåt, då vägen går der öfver, såsom på en is in emot Lilla Hammar ända ifrån Skanör. — e) Eller hemman.

224. . . . Emellan n. udden och östra Skåne land är en ståtellig hamn a) . . . Torf och gödsel, som om sommartiden faller af hästar och kor, med halm, äro inwånarnes bränsle och wed på denna aldeles skoglösa tracten b).

a) Kallas Höhl; hvarest fisken fångas och sill, som i godhet svarar mot kullasillen. Denne viken på sud-östra sidan vid Lilla Hammar har i k. Carl XII:s tid blifvit med skantsar och vallar förvarad, dock icke så höge och durable som vid Skåre, att dermed afverja fiendens landsstigning.

b) Här brukas och till bräntsle den så kallade flattorfven, som skieres på liungen af öfversta skårpan helt tunner och stötes af i små bitar med et inkom dertill giordt järn, på samma sätt som man i trägårdgångar afstöter ogräset.

Junius 22.

228. Svanor (Fn. 88) summo hela tjogen uti norra wiken a) och prydde watnet. De hålla sig mer här än på något annat ställe i

Skåne; då de fält sina wingfjädrar uti julii månad, blifwer jagt på dem anställd, endast af landshöfdingen å orten, til hwilken ända jägare och fiskare få ordres på en gång at segla ut om dem och köra dem i Hammar-wiken b).

a) I Höhl. — b) Det är ända in till Lilla Hammar, hvarest jackten slutes gemenligen och landshöfdingen med åskådare sig samlat. Båtarne måste undertiden segla ända under Saltholmen och danska landet, innan de kunna ringa in svanorna och få dem för sig. De som icke skiutas på siön, drifvas derpå vid Lilla Hammar på landet och gå upp såsom gräshopor, hvarest de sedan mördas och med stänger ihiällslås. Fiäder och dun är det enda, som af dem nytias, men kropparna eller kiöttet bortkastas.

228—229. Wipor (Fn. 148) flögo här i en förskräckelig myckenhet; altså kunde wipägg samlas mera här än på någon annan ort, men ingen smakar dem i detta land; i Holland äro de en delice, betalas dyrt af de förnämare och ätas kokta a).

a) På denne omtalde liungen finnas många och större harar än annorstädes. Här i neiden så vel som slätten omkring Trelleborg finnes och om hösten en oändelig myckenhet af brokfogel, liungvipor, änder, villgiäs och raphhöns.

Ålar ljustrades med et qwarters bred ljustra, som til dem war endast inrättad b).

b) Vid södra sidan af denne peninsul finnes ordinairt åhlefiske vid de så kallade åhleboder, hvaruti fiskarena en tid om hösten sig uppehålla under fisketiden, då åhlen fångas i hummor.

Junius 23.

230. Falsterbo... Refwet syntes här och där koxa utur wattnet; förut har wuxit derpå mycken zostera (Fl. 1137) och sjöfoglarne hafwa i otrolig myckenhet deruppå lagt sine ägg, men är nu mästadels bårtskölgd af wattnet och wid blåswäder inunderas a).

a) Här lærer således icke vatnet sunkit undan, utan vatnet har med sine vågor förtårt jorden, som tillförende varit härstedes högre.

230—231. Yttersta udden... En smal holme gick ifrån s. udden förbi Falsterbo, på w. sidan bårtåt Skanör, der en annan

holme låg likaledes på västra sidan om Skanör, bågge helt smala, utsträckte ifrån n. til s. wid pass 4 bösseskott ifrån landet, til hwilka man kunde wada a).

a) Emellan holmen w. om Skanör och sielfva staden will sägas, att stadsens förra hambn i fordom tid varit, men är nu alldeles grundad och fylld af sand. Skulle hamnen af vatnets afsiunkande vara skiemd, så skulle vatnet nödvendigt stådt där staden nu står, lärandes den icke vara flytter, emedan kyrkan är en uhr gammal bygnad, och rudera efter gamla slottet ännu visar des forna läge.

Junius 24.

235. Grafvarne sågos i dag beströdde med blomster a).

a) Emedan tång, sand och musselskahl finnes uppe i muren af kyrkiotornet, så är en saga utkommen, att kyrkan varit bygd för syndafloden.

235—236. Klädedrägten, som bönderna här buro, war en swart walmars tröja utan på den blå friströjan, hwilken inre tröja räckte några twärfinger ned om den swarta. Swarta och wida böxor; stöflar med hel små kragar a).

a) Skanör och Falsterboo hafwa en alldeles egen klädedräkt, såsom siöfolk.

Ljungen eller den magra betesmarken emellan Skanör och Kämpinge öfwerfors äfwen i återresan. Här wäxte ganska låg ljung öfwer all denna milslånga betesmarken, som war dels utmärkt af flygsand, som kastade sig öfwer gräset och det förqwäfd, dels ock deraf, at folket här hugger helt tätt sin tunna, runda och platta torf, hwilken de wända up och ned, torka i solen och föra hem til bränsle b), att här hwarken kan blifwa örter eller swartmylla c).

b) Vide pag. 124, hvarest intet annat än häste- och ko-träck samt halm sägas brukas till bränsle.

c) Det vill säjas, att denne liungmark i äldre tider varit med skog beväxt, och att danska rimet, som man hafver om Skanörs och Lunds ålder så lydande:

Der Christus lod sig föde

Då stod Skanör och Lund i gröde,

skall i början allenast angåt denne skogslund på Skanörs liung och sålunda utahlats:

Der Christus lod sig föde

Da stod Skanörs lund i gröde.

237—238. [Kämpinge—Klörup]. Alm . . . Efter almen är det nyttigaste för hushållare och växer lättast på slätten, så får jag råda släboerne at plantera detta mera ömngt wid alla sina gårdar och byar, til sin egen båtnad a).

a) At så mycken alm finnes här vid byarne på slätten, har man till att tacka den store och länge regerande hushållaren k. Christ. IV och des omvårdnad före. Desse träd taga nu dageligen af, emedan de dageligen afluggas, men ganska få planteras i stället, fast intet träd här å orten är lättare at plantera än alm och ask, som tåhla det skarpa västan vedret.

239. Diken woro på åtskilliga ställen wid åkrarne oumgängelige, men icke werkstälde, wid hwilka landtmannen förebar den swårigheten, at om diken skulle göras, så måste broar anläggas öfwer dem wid sädens bärgningen och wid wägarne; at stockar icke finnas til sådane broar, om man icke skulle köpa dem hela 8 å 10 milen derifrån, då de om wintern skulle hårtstjålas på en skoglös ort, der wed är en clenod. At lägga broar med sten fans den swårigheten, dels at inga andra stenar finnas utom små flintstenar, dels at stenarne wid käldraget nedsjunka i leran a).

a) Åckerdehlningen här å orten ibland flere grannar i en by, därest det ena stycket går på tvären och det andra på längden och många oändeliga dylike små stycken, hindra och dikningen. Af dikningen skulle och swårighet existera bruka åkeren med så många dragare för plogen, som nu nytias, ty i vändningarne skulle antingen oxen eller hästen i gropen eller och halfva åkeren lämnas okiörd. Å somlige ställen finnas dock icke desse hinder, hvarföre dikning där och kunde väl practiseras.

Klörup quart 4 b).

b) $\frac{1}{4}$ ifrån Klörup i söder ligger säterit och ryttmästare bostället Haglösa. Wåningshusen eller characterlängan bygd med korsvärk, ladugården på ordinairt slättbovis, husen doch nogot större. En god sädesgård.

Junius 25.

Resan ifrån Klörup c) til Dybeck.

c) I Klörup är tingställe för Oxie och Skyts härader.

239—240. Pilar af bägge slagen, nämligen gröna och hwita, dock mäst de senare, woro planterade wid byarne med hyll och alm a).

a) Pihl plantering, som ofta här omtalas, är ovedersigelig nyttig [och] angelägen, hvarest den låter sig practisera. Men den vexer intet allestädes, ty den är nog kinkug och vill i början hafva god skiötsell med putsning och afskiäring samt vårdnad, att chreatur ej få den lösrifva, då de, ända in till svinen, altför gärna gnugga sig där å. Den tåhl och intet kiölden särdeles för ett öppet nordan eller västan väder, utan visnar bort, ehuru frodigt den samma sommaren förut kan hafva utslagit. Här på slätten finnes väl god matjord åfvanpå, den pihlen älskar, men $\frac{1}{2}$ alen ungefärligen därunder är straxt den hårdaste lera, blandad med krita och flintsten, uti hvilken den ej vill fort. Trädet måste sättias, fast än utom rot, en aln diupt, då det omkring fylles med den lösa öfversta jorden, och växer ett eller tu åhr vähl, men sedan rötterna börja sig sprida och hinna den hårda lera, vill det intet fort, utan visnar af. *Expertas novi.* Dock, om man gör gropen till trädet fambns vid och 2 alnar diup, fyller sedan med god löfjord, så måste det väl gå fort, därest kiöld och oväder det samma ej sedermera hindrar åfvantill, men detta pihleplanteringsätt fordrar nog möda och besvär. Alm och ask, som skiuta starkare in i denne lera, och tåhla den bättre, tyckes således vara de applicableste träd för orten. Minsta besveret står i sielfva planteringen, men nogra åhrs tillsyn och skiötsell jämte vatning, till des trädet fattat nog rötter och styrkia, är besvärligare. Om man i början förmådde vachta små granträd från boskapsbetet, så håller iag före den planteringen vara lättare och skyndesammare att få skog.

242. Markinge sätesgård a).

a) Generalskan Gyllenkrok tillhörig. Heter Markie; ligger i en by af samma namn. Logelängan är stor och af

grundmur upförder. En våningslänga är och sedermera af massive mur, en våning hög, härstädes bygder.

Bien swärmade wid gårdarne, och bondfolket ringde för dem med mortare b).

b) Här i orten hållas bien i trädståckar, men å få stäl- len finnas kupor, med mindre det är hos präster och stånd- pärsoner.

Annärslöf quart. 4 c).

c) Tingställe för Wemmenhögs härad. Hela vägen emel- lan Klörup och Anderslöf har auctor på östra sidan om sig haft backar och skog, hvilka för detta sträckt sig intill och öfver landsvägen, men på vestra sidan är stora slätten.

244. Sädes-pumpor kallas klock-groderne, som så wäl wid Jordberga, som i nästgränsande byar hördes a).

a) De finnas öfver hele slätten ända ifrån Lund och Malmø till Skivarp, sedan taga de af, finnas dock litet kring Ystad, vid Bergsiöholm etc.

245. Ler-väggarne woro på några gårdar öfwerstrukna med blågrå färg, hwilken gjordes endast med kohl, som blandades i kalken a).

a) Icke allment brukeligt här i orten. Wemmenhögs prästegård är det enda hus, som dermed finnes anstrukit.

Dybeck, en af the ansenligaste sätesgårdar i Skåne, låg nära intill vägen, sedan wi passerat Wämmenhögs kyrka b); här bodde öfwerst-lieutenanten Jngelod c), som mycket förbättrat denne gård. Byggnaden war gammalmodig och fast, med torn d). Gården omgifven med grafwar.

b) Herregården ligger i en stor by af samma namn.

— c) Ingelotz rår om halfva gården och godset. Artillerie- lieutenant von Löven äger det halfva. — d) Både man- och ladugård af stenhus.

246. Säden är här allmänt winter-råg, men öfwerst-lieute- nanten hadè sådt 4 tunnor och 1 skäppa lars-mässoråg och fått derefter 130 tunnor. På et land, der en tunna larssmäso-råg sås, der sås tre tunnor winter-råg a).

a) Lärer ej mera än 2 tr åtgå, med mindre jorden är extraordinairt god, och då gifver han mera än 6:te kornet i vinterrog, medellmåttig växt.

247. Åker-fälten utsträckte sig ifrån Dybeck neder til hafstrandens, som låg $\frac{1}{8}$ mil i s. Diken woro här lagde kring åkrarna a).

a) Bör stå där och hvar.

Junius 26.

247—248. Hörtehamn låg här wid stranden, der lybeckarne fordom haft sit uplagshus, hwarefter ännu rudera syntes, men denna hamn är nu mera grundad b). Watnet faller ut i denna hamn merendels emot wädret och stiger, då wädret kommer ifrån landet, som tyckes wara emot naturen. Wi märkte detsamma, då wi reste ifrån Skanör, at den norre stranden, som wid framresan war bar och åktes som en landswäg, stod wid återresan betäckt som en sjö, fast wädret i framresan war n. och i återresan s. Mån detta kan komma af watnets strömmande och wädrets drift i sundet c)?

b) Här är en skiön watnqvarn med 2 par stenar, som går hela åhret, under Dybeck. Här idkas och gådt sille- och saltsjöfiske, då nogot vankar.

c) Utan tvifvell. På samma sätt som Norr Ström i Stokholm stiger in i Mählaren af vist väder, som drifver watnet up, och faller vid ett annat.

Skog hade icke synts på hela slätten b), förän wi kommit til Dybeck, der en ung skog öster om gården, nästan 3 qwart i omkrets, war infredad c).

b) Vid Anderslöf var auctor allenast $\frac{1}{2}$ mihl ifrån skogen, sedan har den samma på östra och norra sidan om landsvägen följt honom till Dybeck, att han allenast varit $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ och högst en mihl derifrån, så att den väl kunnatt ses öfveralt, hvar han här farit. — c) Hörteskog, ganska låg och som sagt är ung. Ägaren har på des infredande användt mycken möda och kostnad.

250. Bi brukas mäst i kupor öfwer hela Skåne a).

a) Detta är förut på vist sät contredicerat.

Åkrarne på slätten äro ganska litet ryggade; på högländtare ställen bredare, men på sidlände smalare, at watnet bättre och lättare må aflöpa. Hvar rygg består mästadels af 14 fåror b) ... Ryggen är sällan öfwer et qwarter hög c).

b) Alldrig nogot vist fåre antahl finns på ryggarne. Bonden indehlar dem antingen efter åckerens bredd eller och

efter dess anstalt til vatnets afledande, då de äro helt smale.
— c) Jo hela alnen stundom, om han är bred och varit af beskedelig åckerman brukad.

Brödet, som brukas på Skåne slätt hos almogen, är alt stora, syrade limpor; ty måste de, som icke äro wane wid hårdt bröd, baka hwar 8:de dag, då de uppe i landet om wårtiden baka sit bröd til hela halfwa året d).

d) Hwar 14:de dag att baka hålles och tillgodo.

Tout-högar woro 3 stora kullar norr om wägen e).

e) Lärer vara Allmaröds högar; ligga söder om landsvägen, men norr om den som auctor kommit.

Skiwarp quart 1 från Dybeck f).

f) I söder från Skivarp ligger det gamla här i orten bekante och störste fiskeläget Abbekås. Norr om Skivarp $\frac{1}{4}$ derifrån ligger säteriet Torsiö, korsvärks bygnad till man- och ladugård.

Vid Skivarpe slutar sig Wemmenhögs härad, hvaruti inalles äro följande herregårdar: Dybeck, Torsiö, Jordberga, Näsbyholm, Svaneholm, et stort gods, Brödda samt croneskattesäterierna Lindholms ladugård och Börninge closter.

251—252. Halmtak lades på sparrarna af taket långt fastare och beständigare än up i landet. Raft woro de käppar, som lågo längs åt högden af taket; kull-käppar lågo twärtföre taket a). Täckewänder lades twärt öfwer halmen. Legnar lågo under taket b). Wegrar woro de widjor med hwilka taket bands och häftade kull-käpparne c) fast wid halmen. Anaxabor d) woro knappar under takfoten, alternatim utgröpte, emellan hwilka widjor woro inflätade, at uthålla halmen ifrån takfoten. Windskår e), kallades bräderna wid ändarne af taket. Wår-träden äro de trån, som ligga kors öfwer ryggåsen på halmtaken f), men husbråen, de som sitta wid båda ändarne af taket g). Alla gaflarne på slätten woro flätade af spö och ej lerslagne h).

a) Råfvell rätteligen. — b) Obekant namn. — c) Och täckewänderne tillsammans, så att de behöllo halmen emellan sig. — d) Heter avux. Avuxabor äro borade hål, hvaruti pinnarna eller här kallade knappar inslås, emellan hwilka spröten inflätas. — e) Vinsked eller in plurali vindskeer, scanice. — f) Att hålla rygningen fast och stänga öfverst för väta. — g) I

stället för flögel. — h) Wester om denne ort brukas mäst lergafflar, men öster om den samma samt i norr risgafflar. Här i Skivarpe och Wemmenhögs socknar får man se bägge dehlarna.

253. Kyrkorne här i Skåne woro allmänt bygde på ett sätt a) och täckte med blytak b), allestädes af sten upmurade . . . I Skåne brukas sällan något torn på kyrkorne, sedan åskan för tornets skull upbrändt så många kyrkor och bragt så mycket folk om lif och egendom c).

a) Icke allment, ty expection gifves mycken. — b) Minsta dehlen af kyrkorne här i orten och på slätten hafva blytak, såsom de måste äro täkte med tacksten. — c) Följande kyrkor hafva torn i Skåne mig vitterligen, kallas spir: Håslöf i Skiuts härad, Hökiöpinge i Oxie härad, Anderslöf och Önnarp i Wemmenhögs härad, Hyby och Genarp i Bara härad, Kyrkoheddinge och Blentarp i Torna härad, Kiöpinge och Bollrup i Ingelstads härad, Kiöpinge i Giers härad, Kropp i Luggude härad. Intet torn i vår tid i Skåne kullblåst vet jag, mer än Upagra, der ingen menniska på något sätt blifvit skadad.

Junius 27.

254. [Marsvinsholm]. Karpdammar woro här de mäste och ansenligaste i riket wid pass 40 stycken, fulla med karp och rudor, som här wäl trifwas. Tilföre hade wid Marsvinsholm varit 99 dammar och den 100 på taket, då taket varit täckt med en horisontel bly-reservoir, hwarefter nu mera ej något tecken sågs, utom några stenar öfwerst i muren. Det wore icke ringa båtnad för riket, om flere här i landet anlade karp-dammar, der karpen så wäl fortkommer a).

a) Allenast den intet ville bortdö i skarpa vintrar, oachtat all möda och kostnad man använder på dammarnes väckande och vidmachthållande, samt sedermera att Stockholms karphandlare häldre toge sin karp här än i Dantzig, fast den är inrikes, vägen kortare, och umgiälderne mindre. Han skulle wäl då icke kosta så mycket i Stokholm, men torde och deraf blifva för folket mindre begiärlig och i inbillningen mindre smakelig.

255. Gärdesgårdarne woro här på orten mäst af slåbärs buskar uplagde och altså mycket swåra at klifwa öfwer a).

a) Här finnes och ansenlig myckenhet af fasta och goda stengården.

Gropar, af en cubic aln, woro grafna på ömse sidor om vägen, der som vägen löper igenom någon åker, at dermed hindra de resande at köra in på åkern b).

b) Lära vara giorda af samma skiäll, som gropen göres vid landsvägen, nämligen till vägens egen förbättring och vatnets afförande så från väg som åker.

Conferva (Fl. 1023), som eljest endast växer i watten, wäxte allmänt på norra sidan af halmtaken, besynnerligen nederst . . . Bönderna trodde, at om halmtaken täckas i nedan, så sprider halmen sig ut och får ingen mossa; men om de täckas i ny, så reser sig aldrig halmen wid ändarna, utan täcker sig med mossa c).

c) Helt contrairt, emedan taken som täckas i nedan får måssa, så ligga de längre.

Sjörups kyrka quart 2 ifrån Marsvinsholm d).

d) På norra sidan om Marsvinsholm ligger säteriet Hunnestad och på södra Snorstad, bägge hr baron Siöblad tillhörige, med underliggande gods.

Junius 28.

255—256. Brunnen wid Niblå a) kyrka besöktes om morgonen, den åtskilliga drucko. Wattnet kom utur trenne källor, af hwilka två allenast höllo mineral; jag profwade både dem och wattnet ifrån Gunnarslöf b).

a) Heter Nibbelöf, men brunnen ligger vid Krågarps by.

b) Gundralöf, $\frac{1}{4}$ mihl från Marsvinsholm, et säteri och by af samma namn, h. baron och öfveramiralen Siöblad tillhörig. Vid. pag. 258. Denne brunn är till bruket långt äldre än Krågarps.

Beckjord (pag. 194) fants i kringliggande socknar på åtskilliga ställen; hon bär härligt korn, då tjenlig wäderlek infaller, men icke gärna råg c).

c) Ty syran och lösa jordens diuplek gör henne alt för sank och oduglig.

257. Ättlats låg i söder och inwid Småstads a) kyrka.

a) Snorstad.

Barkare b) kyrka.

b) Balkare scan. et contract., men eljest Balkagra.

258. Gunnarslöf a).

a) Gundralöf.

Plogen drefs i åkren af bönderna, som hade 3 à 4 spann för hwardera, af hwilka oxarne altid gingo närmast til plogen, och hästar woro merendels främsta paret b).

b) De svagaste och yngsta oxar näst plogen eller årret och de starkaste dernäst, sedan hästarne ytterst.

Landet in emot Ystad war på sjösidan sandigt, och hade flygsand wäster om staden c).

c) Vid Klintholmen, men icke på stadsens ägor.

259. Gröt är här på landet bondens mästa föda, den han mäst äter både morgon och afton, då gröten kokas om aftonen och om morgonen upstekes eller upvärmes a).

a) I stället för rofvor i Södermanland, ärter i Östergötland, etc.; men suel, som är kiött och fläsk, samt salt sill glömmes icke här med flere goda grundvaror, så att bonden i Skåne å denne slätboorten lefver rätt vähl och är derjämte sällan utom öhl och bränvin i huset.

Junius 29.

Ystad ligger nästan midt på södra sidan af Skåneland mäst utsträckt efter stranden, går merendels i trekant och är ungefärligen så stor som Malmö b). Husen äro bygda af korsswerke med tegel och tegeltak. Tullportar äro 3: östra, wästra och norra, alla grundmurade i fyrkant med bomfria hwalf c) och styckegluggar . . . Här ifrån afgår en jagt hwar wecka til Stralsund i Tyskland fram och tillbaka, som här är allmänna farten emellan Sverige och Tyskland, dit man ofta på 7 à 8 timmar kan öfverkomma d).

b) Intet en gång half så stor.

c) De äro intet bygda till defension, och desse valf äro ej mera bomfrie än kyrkiovalfven. Gluggarne äro giorde till fönster och dagens insläppande på rummet öfver portvalfvet.

d) Nämligen till Wittow på Rygen, hvarest påstjackten gemenligen stadnar och går sällan up till Stralsund.

263. Tiggare, som ofta finnas hopetals i städerna, syntes här icke til någon enda; herr borgmästar Boberg hade utom åtskilliga andra artiga inrättningar jämväl afskaffadt dem, då staden sammanskutit til de fattigas föda et wist underhåll och dertil satt 4 uppsyningsmän, som straxt taga dem fast, der de skulle finnas tiggas i staden, hwarigenom de genast mista sit underhåll och förwisas staden a).

a) Malmøe hafver samma ordning och inrättning, långt förut begynter för än i Ystad.

265. Jordmonen är mäst sandblandad och på norra sidan något lerblandad. Norr om staden är en kulle, som torde fordom varit en skants, på hwilken hela staden artigt åskådas a).

a) Här så väl som ifrån skiepsbryggan synes åt öster det bekante promontorium Sandhammaren, som skiuter sig ifrån norr till söder nogot mera än $\frac{1}{4}$ mihl ut i hafvet, är ett stoort sandberg med branta sidor åt hafvet. Här åfvan-på är ett stort vackert fält, nog fult af flygsand, kallas Miären, bevuxit med låga ekebuskar, sandhafre och liung, som hindrar sanden att flyga, så länge de få stå kvar. — Här på Sandhammaren är en Urbans graf, hvarom i historien finnes efterrättelse. — Åt vester synes fiskeläget Abbekås, som och skiuter sig ut i hafvet.

Junius 30.

Gjärdsjöholm, en sätesgård, war bygd på alla fyra sidor grundmurad, med en liten gårdsplats och omgifwen med en graf. En täck bokskog omgaf honom på alla sidor b).

b) Heter Bergsiöholm, $\frac{1}{4}$ mihl från Ystad. På norra och östra sidorne är en insiö emellan sielfva gården och skogen. Grafven skiljer blomsterträgården från den öfrige dehlen. Här är en wacker stor humlehage, större dehlen af veritable brunsvikske rötter. I humblehagen så väl som skogen norr om gården, diurhagen kallad, växer vildt fogell-körsbärsträd, gamla och stora som furuträd, av vita och svarta slaget, som gifva ömnog frucht, hvaraf sedan väl-smakande vin giöres.

267. [Krageholm]. Lust-trägården . . . war instängd på holländskt sätt med graf i stället för gårdsgård a).

a) På ena sidan, men på de 2:ne är stengierdesgård.

Mälthuset hade under mätlafwen en kakelugn; altså blef det malt, som här tillagades det renaste och ej det minsta rökt b).

b) Såsom slik inrättning finns på flere herregårdar i Skåne, hvaraf differencen kommer på kakellungsmalt och rökmalt.

Julius 1.

Resan ifrån Krageholm c) till Ryssegård quart. 5.

c) Här lämnar auctor Herestad härad, hvaruti följande herregårdar äro belägne, fast han allenast varit på 3:ne af dem: Bergsiöholm, Krageholm, Baldringe, Högestad, Herrestad, Gundralöf och Esperöd.

268. Rysseberga sätesgård, herr assessor Hallenborg tillhörig, låg på et angenämt ställe, emellan några små bokskogar på östra, västra och norra sidan, men i söder war den skönaste prospect öfwer fälten, en liten sjö låg nära in til huset på norra sidan a).

a) Denne gård ligger i Liunits härad, hvarest utom dess icke äro flere säterier än Marsvinsholm, Hunnestad och Snorstad. Gården heter Rydsgård, som på förra sidan pag. 267 är rätt nämder.

Julius 2.

270. Landet ifrån Ryssegård til landt-rygen quart 3 war mera backigt och fullt med låga enbuskar. Här a) blef en hel annor jordmon; åkerfälten blefwo helt fulla af sand och på åtskilliga ställen ren flygsand, som ifrån Söfdesjö upkastades åt landet b) och formerade moslätten öster om Rammele klint c).

a) Nemligen vid landtrygen började auctorens moslätt.

b) Söfdesjö upkastar ingen flygsand, ty på denne södre och västra sidan är den i kanten förvarad med vidlyftiga ahlekiär, ängar och morasser. Flygsanden är här skapader af naturen eller genom allmänna flodvatnet ditdrifven. Har sedermera varit med skog beväxter, men sedan den blifvit borthyggen och landet upkiört till åcker, har flygsanden börjat visa sig. Den har dock ännu så temmeligen här å orten hållit sig inom skrankerna.

c) Denne auctorens moslätt går ifrån Kaushult och Frihult från söder förbi Rommeleklint och norr om Väfre åt norr, hvarest skogen vidtager. Ifrån öster till väster inneslutes den emellan Söfde, Womb och Sölfäckra siö å östra sidan samt Rommeleklint å vestra.

Söfdeborg, riksrådet Meijerfeldt tilhörigt, war en stor sätesgård af inemot 80 hela hemman och hölt in emot 3 ryttare, då Ågerupp, som äfwen hit hörer, tillägges d).

d) Agerup eller Ågarp, ett artigt gods $\frac{3}{4}$ mihl ungefärligen från Söfdeborg, ligger wester om landsvägen på en högd i skogen, hvarifrån är en härlig prospect i norr och öster öfver större dehlen af Torna, Färs och Frosta härad med de i dällden nedanföre liggande siöar och släta fälter samt ännu längre bort belägne skogar, beprydde med byar, kyrkor och herregårdar, som gifva den härligaste utsicht, som man kan sig föreställa.

274. Bönderna hade swarta tröjor, stämde i kanten med rödt kläde a).

a) I en dehl socknar.

Landet ifrån Ryssegård sköt ut mera bärgaktigt alt mer och mer mot norden, in til det stante med de högsta bärg wid Rammele klint, och war detta land helt skildt ifrån det, som låg på bäge sidorna, dermed at det war ganska magert, betäckt med ljung och enbuskar, och änteligen med skog. Öster b) om detta land låg den tilförene sedde mo-slätten, men wäster c) om Lunna-slätt d) eller ler-slätten. Resan följde nu östra sidan förbi Efwerlöf til Wäfwered wid Rammele klints norra hufwud och sedermera bögdes tillbaka på wästra sidan åt Heckebärga och Tåppegård e). Denna natten blefwo wi i Efwerlöf f).

b) Och norr. — c) Och söder. — d) Om Lunda, Malmø och Ystads slätten. — e) Toppeladugård.

f) Det är skada herr auctoren intet fådt vara flerestades i Färs härad än här på Söfdeborg och en gång förut, wid pag. [163], då han om natten rest från Tranås till Skiöbo. — Uti Frosta härad, hvarest likväl bästa skogbygden, blandad med slätter, siöar och härliga fälter, myckenhet af byar och herregårdar samt skiöna situationer finnas, har ej heller auctoren varit, ej heller så särdeles uti Norra härad, Lerkesholm undantagit.

Julius 3.

278. *Nasturtium aquaticum* (Fl. 552) växte norr om Östarpa torp a).

a) Lärer vara Orehusen, vid landsvägen belägne, höra under Östarps gård, straxt bredevid, i vester derifrån inne uti skogen befintelig.

279. Stenar til 40 stycken, upreste och lagde i en oval af 57 steg i längden och 14 i bredden, hwardera 1 eller 2 alnar höga, stodo in wid Ularps gård a).

a) Ularp eller Uglarp är ett litet säterie, grefvinnan Piper tillhörigt, icke långt ifrån säteriet Björstorp belägit. Det sednare ligger på westra sidan och det förra på norra sidan af Rommele klint, under berget, begge i Torna härad.

Häckeberga . . . Åtta små, kullriga, men ofwanpå flata öar lågo här omkring i sjön, äfwenledes täckte med de skönaste löfträn, af hwilka den närmaste ön war gjord til trädgård och omgifwen på alla sidor med stora löfträn såsom en hög mur, hwilka afhöllo wädret. Ibland dem växte wilda körsebär b), och mycken *Mercurialis* fans wid deras rötter. Sjön war rik på fisk, besynnerligen på stora rudor c). Det renaste echo swarade ropen och walthorns-klangen. Naturen hade wid denna gård så mycket sjelf uträttat, at konsten omöjeligen d) kunde något bättra deruti.

b) Lärer vara fogellkiörsbär. — c) De sköna rudorna lära minst finnas i siön, men vähl i dammar på ägora updämde, ty siön är rijk på gieddor och aborrar, ibland hvilka rudor icke hafva mycken trefnad. — d) Visserligen har naturen mycket uträttat wid Heckeberga, men konsten har och redan giordt mycket samt kan helt vist ännu giöra mehra, då kostnaden ej sparas.

Julius 4.

281. Tåppe ladugård, en wacker sätesgård a) fru grefvinnan Piper tilhörig, var märkwärdig af en skön trädgård . . . Ett stort fyrkantigt quarter innestängdes af höga jämt och tätt klipta afwenboks häckar b).

a) Bygd med korsvärk och små hus, men täcka inrätningar. — b) Afwenboks häckar uti åtskilliga trädgårdar i Skåne

har herr auctor förut sedt, såsom på Bergsiöholm, Krageholm, Gundralöf, Marsvinsholm, Rydsgård etc.

283. Quitten woro små aplar af et par alnars högd, som stodo med mycken frukt, hwilken här mognade wäl och war altid sessilis a).

a) Detta slags träd finnes på flera ställen; på Jordberga finnes ett quitten träd 4 alnar högt.

Slättermannen gick nu i sin swett, och qwinfolken strängade straxt det afslagna gräset, der som det låg tunnt, men om det war tjockt, wändes det allenast två gångor om dagen, sedan daggen war afdunstad, och när det war blifwit tort, upsattes det uti mans höga stackar, där det blef ståendes efter wäderlekens beskaffenhet i 8 eller 14 dagar b).

b) Ja wäl längre eller kortare alt som bonden hafver tid att införa det samma.

Husen wid bonde-gårdarne woro mästedels med skorstenar försedde; men på somlige ställen sågos skorstenar endast af bräder c) och lägre än sjelfwa halmtaket, ofwanpå försedde med et hwarf af torf, som öppnade sig på bägge sidor; ändock wille elden ej itända dem: in uti woro spisarne och skorstenarne liksom tjockt bekade af sot, som glänsade d) och war helt fast, men icke gerna ludit, som hos oss . . . Ugnen står allmänt utom huset, at spara rummet; men jag såg ännu en större besparing, der sängen stod utom huset och wäggen war utbygd lika som en bred ugn; at fuktigheten här icke skulle skada dem, som lågo i sängen, woro halm-mattor inom wäggen stälde rundt omkring sängen, hwilka ock redan til stor del bårtrutnat. Således war man mera rädd om rummet e) än hälsan.

c) Ganska få ställen, och hos utfattigt folk. — d) Kommer af ahle och bokeveden, som här brukas, men uppe i landet eller »hoos oss» brukas gran och furu, som gifver mera lös soot. — e) Eller för trängslen; jag är dock säker, att hälsan hoos bonden här af ingenting lidit mera än uti en större stuga af lika fuktighet, ja wäl större. Vädrät och vinden håller desse väggarne kring sängen altjd torra.

284. Ängskära eller serratula (Fl. 660) samlades vid Sunnantorp och såldes derifrån til stor quantitet: detta war qwinfolkens endast handel, med hwilken manfolken icke befattade sig. Hwar hustru och piga hämtade häraf et helt lass och for dermed til Malmö, der det såldes rått, och qwinfolken köpte för penningarne, hwad dem behagade a).

a) Ja väl, och nogot efter manfolkens föreskrift. Det är eljest intet underligt, att den som äger penningar och dem sielf disponerar, använder dem huru han vill, så i Skåne, som annorstädes.

Julius 6.

287. Svänstorp, en ansenlig sätes-gård, som håller 2 hästar, fru generalinnan Gyllenkrok tilhörig, låg 3 quart norr ut från Lund, instängt med graf och windbrygga. Stenhuset hade kantigt torn. Fönsteröppningarne uti nedersta wåningen woro med sandstenskors a) fördelte til 4 fönster? Gålfwen woro inlagde med alm b). Huset war prägtigt meubleradt med sköna skilderier, ibland hwilka et förestälde Frälsaren, då han befalte barnen föras til sig, i hwilket en stor mästare wist sin konst år 1538. I nedersta wåningen wistes en kammare, uti hwilken twenne konungar på en wecka logerat för och efter d. 4 decembris 1676 c).

a) I stället för fönsterkarmar af trä, som uprutna, då desse rutna intet, men de äro gammellmodige. — b) Icke alla. — c) K. Christian V låg där natten för Lunda slag, men k. Carl XI natten efteråt, sedan slaget stådt på ängarne emellan Lund och Svenstorp. De svenske behöllo fältet.

288. Skiffer . . . Det är troligt, at skifwerstenen stryker mäst under hela slätten, ifrån Cimbrishamn sidan til Landserona sidan, emellan kalken och sandstenen, fast han på östra sidan håller alun och på wästra stenkohl a).

a) Under slätten finnes den slätt intet, men uti skogsbygden eller skogslaggen såsom här finns den samma där och hvar. Slätten har bara leran till grund och botn, ehuru diupt man vill gräfva, med några hvarf sand emellan leran.

289. Gärdes-gårdar sågos hela dagen af torf-diken eller grön torf hoplagda som murar nästan på samma sätt som wid Skanör. Wid denna stängning wore följande at i akt taga . . . e). Waraktigheten af en sådan gärdesgård är 2 högst 4 år b) . . . Om man nu tager en plats i quadrat, som är på alla sidor 1000 alnar bred och innehåller ett fält af 1,000,000 alnar, och man wil hafwa denna instängd på 15 à 20 år, så fordras härtil följande quadrat alnar af torf: hwar sida af denna fyrkant är 1000 alnar, som gör 4000 i omkretsen; hwar torf är 6 quarter bred altså blifwer 6000 quadrat alnar torf; tager man medium af högden

til 12 flod, så blifwer 72000 quadrat alnar; denna gårdesgård skal förnyas hwart 4:de år, altså 4 gånger på föresattan tid, hwilket gör 148000; altså måste en plats så stor som 5:te delen af det, som bör instängas, ödeläggas endast för stängslen skull c).

b) Ja väl 10 och flere åhr, men reparation behöfves åhr-ligen, då creatur där och hvar nedrifva torfven, hvilken och af regn och veta kan utsköljas på somlige ställen.

c) Om här stode en stengiärdesgård i stället för torfvallen, så måste nödvändigt 6000 qvadrat alnar gå bort till giärdesgården eller muren, män så att torf och sten taga lika rum i botnen. Skadan skulle bestå i torfven, som åtgår till höjden, men som hela dena giärdesgård ej af grunden behöfves hwart fierde åhr förnyas, utan allenast lappas och underhållas där och hvar, så är uträckningen oricktig. Torfskiärningen på detta sätt är ej heller så farlig, som den utmåhlas; efter några åhrs förlopp har man gräs på samma ställen, och matjorden, som i sig sielf å denna ort, hvarest slik dikestorf brukas, är nog diup, tillvuxen, så att man stragst kan se, hvarest torfven är skuren, med mindre man tagit alt för diupt flere gånger på et ställe alt som det sig vallat.

290. [Käflinge]. Tång blandades ibland leret, af hwilket huset bygdes, och i brist deraf togs halm a).

a) Halm brukas mäst, men där bonden ej har långt till stranden efter tången, sparas halmen.

290—291. Stenar i åkrarne ses här sällan, om icke på något ställe kan ligga någon stor sten . . . En otrefwen bonde hade et par sådana stora stenar i sin åker, men gjorde sig icke den mödan at bryta och bårtföra dem. Grannen borar, språnger, bårtför och nyttjar dessa stenar, blifwer derföre lagförd af ägande bonden såsom den där gripit til en annans egendom, fast den ägande hade årligen sjelf mistning, så länge de låge i åkren a).

a) Icke så underligt. Sten på slätten, derest den är nog tunsådder, achtas för min egendom som alt annat. Om iag vill spara den för mig eller mina efterkommander, så bör grannen sig den ej tillvälla, utom mitt låf.

Bi-svärmarne, som komma efter midsommaren, gör man sig här på orten föga hopp om; de mästa bien, denna tiden,

sades wara wid Torups herregård, som icke ligger långt ifrån Heckebergå med en prägtig situation, der bien skola stiga öfver 100 kupor b).

b) Torup, 5 quart öster ifrån Malmø, en vacker gård, her ceremonimästaren Stiernblad tillhörig. Sielfva borggården bygder af massive grundmur, fyra längor, på en holme i en liten insjö, hvartill man kommer in på en lång brygga. Ladugården mäst af stenvmur ligger frammanföre på fasta landet. Skogen omgifver gården på 3:ne sidor. I fordom tid är här stort arbete anlagt med dammar och vatnledningar af Sigvard Grubbe, dåvarande ägaren.

Julius 7.

292. Barsebäck. Hararne höllo sig mäst ibland porsen här på tracten, och wid de mästa herregårdar på slätten såg man windt-hundar; ty herrskapen jaga hararna med perforce-jagt, sedan säden är afslagen a).

a) Om våren äfvenledes och den tiden, som jaga är lofgifvit.

292—293. Åkerbruket förbättrades här dageligen . . . Så många här i landet paradoxa, men up i landet af de starkaste hushållare antagne sätt at uphjelpa åkern, verkstälde af herr generalmajoren Hamilton, som på alla sätt genom god oeconomie förbättrade denna egendom, mer än jag sett på något ställe tilföre a).

a) Kanskie man och icke sedt stort derefter, ty blomster och dylikt lærer smakat bättre. Det är och icke att undra. Hvar och en befliter sig om det som han har smak uti:

Beilern hänger i piens särk
och bonden i brågede stude,
skiepperen snacker om vinden stärk,
hvordan den bläs ude.

295. [Barsebäck-Landskrona]. Bond-kojer sågos endast täckte med zosterå och torf a).

a) Lärer ej varit bönder, men nog en fattig husman eller bakstufvuinånare tillhörigt.

Flyg-sand eller en fin hwit sand samlade sig på marken der som torfwen war skuren, så at, der man en gång tagit torf til

gärdesgårdar eller eldning, fick man icke mera grön torf eller gräs på et halft seculum b).

b) Nogon för lång tid tagen, därest ej flygsand åkommer, hvilken då ej heller sparar sielfva gräsvallen eller den förbij flyger, och då är väl, att landtmannen dock förut haft nogon nytta af torfven eller jorden. Men är flygsand där under, som af torfskiäring kunde uplösas och bringas till flycht, så fås säkerligen ingen torf förut å det stället.

296. Heliarpa-å skar af lands-wägen ifrån Saxås $\frac{1}{2}$ mil för än man kom til Landskrona a).

a) Dock med bro belagd, ty landsvägen går öfver åhn.

Landskrona stad låg nästan på en udde wid hafwet. Denne stad hafwer wid pass 150 borgare. Han är belägen öster om fästningen, men nu lades sten-gator ut i sielfwa hafwet, på s. w. och w. sidan, emellan hwilka quarteren skulle fyllas, byggas och staden funderas, på det skeppen skulle kunna lägga in wid skeps bryggan jämte husen, uti en säker hamn b).

b) Till ett så stort värk, arbete och depense lærer och nogon större och vigtigare orsak vara, än att skieppen skola kunna lägga in till bryggan vid husen, fast det lærer vara oförnekligt, att den skiöna hambnen gifvit anledning till desseinen.

Julius 8.

299. Qvarn-stenar lågo utan för bägge tull-portarna i stor myckenhet, at säljas så i landet som utom. De woro tagne ifrån Hör och Stranstorp wid Ringsjön a) . . . Herr major Beck-Friis äger mästa delen af detta brottet b).

a) Uti Froste härad. — b) Så vida han är ägare af de fleste hemman, lydande under Bosiö Closter, å hvilkas ägor stenbrodden finnas. Herr majoren drager dock ingen inkomst här af, utan allmogen, som bryter och hugger stenen, förseljer äfvenledes den samma.

299—300. Hven, en ö i Sundet, om 1 mils längd och $\frac{1}{2}$ mils bredd, låg midt utan för kalk-ugnen, $\frac{1}{2}$ mil ifrån landet. Denna ö är namnkunnig af det observatorium Uranienburg, som den widtberömde astronomen Tycho Brahe här fordom anlagt a).

a) Här af äro knapt rudera nu synlige, men ett säterie eller kongsgård af samma namn med långt mindre och

kostelig bygnad finnes här, hvarunder åboerne eller bönderne på Hven göra hofverie. Öen består af en kyrkiosocken.

Husbyggnaden här i Skåne på slätten sker merendels på det sätt: Först timras hela huset, så mycket som är af trä, och hugges til på marken, at sedermera på en gång upresas. Sylterne, som äro merendels af ek, kallas fotträ och äro fyrkantiga b). Härpå uprättas stolpar, äfwen fyrkantiga, 10 quarter ifrån hwarandra, så at hwart wägg-rum blifwer 3 alnar. Här ofwanpå läggas läjden c).

b) Uppå slätten kring Malmø, Ystad och Cimbrishamn, det är på wester och öster slätt efter landets tahlesätt, brukas inga fotträ på bondehus, men stolparna sättjas på lagom stor sten, kallas syllesten, så att hvar stolpe har sin sten. — c) Eljest öfverträ.

301 . . . Stafrar eller störrar, tjocka som smala armar, klufna af bok-wed eller al, fördela wäggrummen perpendiculairt, öfwan-til inborrade i läjden och löshultet och nedantil fästade med en ränna uti fot-trädet a) . . . Ugnen muras undertiden af tegel, men ock ibland af bara ler och halm . . . Sedan ärillen eller bottnen af ugnen är lagd helt jämn och fast, upføres ugnen utanför huset af lerbruket utan sten b), då manfolken med stora träswärd hugga bruket wäl tilsamman samt lägga halm emellan hwar flod och med swärdens arbetande få ugnen helt fast, hwilken straxt eldas och brännes hård c) . . . Läckten ligga horizontalt utan på sparrarna, hwilka med dem fastspikas, och äro flata tälgde, merendels af tall; de äro köpte tolftewis af gyngarne d), där de wäxa.

a) Der som inga fotträ äro, sättas wäggstafverna och på sten. — b) På få ställen, men obränd ler, slagit i murstens form, kallas råsten, brukas mycket så till ugn som skorsten hoos allmogen. — c) Detta lærer skiedt, då kappan pålägges: det är då ugnen täckes med tiokt ler. — d) Äfwen från Norra häradsboar.

302 . . . Halmtaket lägges ofwanpå rafwelen eller läcktet, då halmen utlägges hela stigen öfwer 3 wägg-rum a), uti et lag i sänder och jämkas nedan til eller slås jämt med et bräde, som har handtag och är inunder räfladt b). Här ofwanpå läggas raften, som är et långt hasselspö, hwilken på halmen bindes med widjor, som trädas igenom halmen innom läcktet eller rafwelen och bindas hårdt tilsammans, at halmen sitter helt fast c) . . . Öfwerst på rygg-åsen lägges lös halm, och derpå torf af 6 alnars

längd eller ock tång; men då måste korssträd eller ryttare d) läggas öfver tången. Gafveln under taket är merendels i Skåne af ris e) som är tagit af gråwide.

a) Ordinairt lägges icke mera än öfver 2:ne väggrum i sänder, som kallas et stig. 3 väggrum innehåller 1 $\frac{1}{2}$ stig. — b) Kallas ¹⁾. — c) Raften ligger under sielfva halmen, så väl som räfvelen, hvilka 2:ne bindas i kors öfver hvarandra, men detta spö, som auctor omtalar, hvarmed halmen fastbindes, kallas täckevännare. — d) Kallas vårträd, som i skogsbygden brukas öfver alt, men på slätten, hvarest är svårt efter skogsvaror, brukas i det stället torf; dock finnas och vårträd på sine ställen hoos de förmögnare, ty de tynga icke så taket och sparrevärket som torfven. — e) Ofta af ler nederst och bräder eller ris öfverst öfver hanebielken.

Släpa är en fyrkantig sparre, tjock som en fullkomlig arm, af en god famns längd, hvilken har i bägge ändar en repskabel. Härwid spännas 2 hästar; men i stället för skaklarne emellan hästarne är et rep med twänne ändar, som spännas emellan hästarne och hålles i ena handen af den som körer, och tömarne i den andra. När nu höet är hopsträngadt på marken, ställer pigan eller poiken sig på släpan, at köra ihop höet med släpan, hwilket samlas frammanför karlen, och drages tilhopa, til dess han stiger af: då blifwer höet liggande, och han begynner likaledes köra på en annan sträng, til dess han fått tilsamman et fullkomligt lass f).

f) Detta går ann på stora släta ängar, men fins där sten och tufvor till myckenhet, så är detta instrument onyttigt.

Hö-tjufva är en jern-gaffel med långt träskaft, medelst hwilken säden upstickes, då sädes-laget blifwer högt g).

g) Brukas och till att upsticka höö på lassen, i lador och annorstädes.

303. Wallåkra-bäck war en liten ström, som gick ifrån Knutstorp hela 3 milen a).

a) Knutstorp är ett säteri uti Onsiö härad och Kågre socken med stort gods och härlig samt vidlyftig skog, grefvinnan Regina Cronhielm tillhörig. Här på gården är Tyko Brahe född, då des förälldrar rådde om godset. En måhl-

¹⁾ Namnet ej utsatt.

ning står uti Kågre kyrkas sacristiga, som visar des föräldrar, honom och syskon etc. med nogon inscription.

305. [Bälteberga]. Ria war här anlagd, men fants mindre nyttig på denna ort, ty rian torkar och röker halmen, hwarigenom han blifwer mindre nyttig för boskapen, som här hela winern fodras med halm utom dragarne, som endast om vårtiden få litet hö a).

a) Man har glömt berätta auctor, att korna och få höö samt stalloxar, fåren äfvenledes, sedan de lammat om våren, men ungnöten få hålla till godo med halmen, så väl som dragoxarne, till dess våren kommer.

I sig sielf är och rian för slättboen för kostsam, så i anseende till bygnaden som veden, som går åt till sielfva torkningen.

Julius 10.

310. Tomarp, öfwerste-boställe a), som nu innehades af herr generalen Düring, låg wäl och hade en ganska stor betesmark b).

a) Vid norra skånska cavalleriet. Borggård och ladugård mäst af grundmurade hus. — b) Tomarp har nog god betesmark, men med den stora, som här omtahlas, lærer förstås Qvidinge hed, hvaruti många och stora byar hafver dehl, hvilken går intill Tommarps vångar.

Julius 12.

313. Gunnarstorp, en gård, som hölt 2:ne hästar, herr capitain Berch tilhörig. Stenhuset war bygd på alla 4 sidor kring om en fyrkantig gård af en Johan Wildt a) år 1635 b).

a) Lärer säkerligen vara förskrifvit ¹⁾. — b) Ladugården af korsvärke.

Berceau, ambulacrum tectum, angiportus vivus eller bogegång kallas sådana häckar, som formera gator, täckte på bägge sidorne såsom en mur, då de ofwantil sluta tillsammans efter bogar lika som et hwallf: af detta slaget sågs en dylik af afwenbok 100 alnar lång, 7 alnar hög och 7 alnar bred, som på 12 år blif-

¹⁾ Sc: Bille.

wit färdig och så artigt täckte sig sjelf, at han icke jämnare kunde åstundas c).

c) En dylik finnes och på Näs, h:r öfverstelieutenanten och riddaren Trolle tillhörigt, ett capitalt gods med vacker trädgård.

Julius 13.

315. Sänner a) brötes på landsidan in wid Helsingborg.

a) Brynstenar med ett ord.

Julius 14.

322. Fyren eller lyktan står på den västra högden af Kulla-udden . . . Ifrån fyren synes Helsingör i söder, Haste i wester och en obebygd ö, Torreko a) i norr.

a) Toreko är ingen obebygd ö, men ett ansenligt fiskeläger uti Biere härad på fasta landet. Men öen, som auctor sedt i norr, lærer varit Hallands Wärö, som ligger i vester ifrån Toreko.

Julius 15.

324. Kulla-sillen . . . På en fjerding af de medelmåttiga gå 4 à 5 hwal: hwar hwal är 80 sillar b).

b) På en vahl sill räknas allenast 60 sillar.

328—329. [Krapperup-Vegeholm]. Sånings-tiden . . . Icke desto mindre mognar kornet i Skåne på en och samma tid som i Upland; ty det war här år 1748 inbärgadt til den 13 augusti, för den heta sommaren skul a).

a) 1752 war och stark torka, då många i Skåne, men icke alla hade både säd och höö inbärgat den 10 aug.

331. Farhult. Myr-äng låg vid prästegården . . . Men landmannen här nedre har icke ännu lärdt det nyttigaste medlet i oeconomien at förwandla myror til äng a).

a) Att förvandla myror till torf-jord är nog så angelägit och nyttigt på denna ort, som ingen ved har på nogra mihl när till fångs eller kiöps.

Julius 16.

334. Räfwenbärga a) kyrka . . .

a) Refvelberga heter byen.

[Engelholm]. Flyg-sand är en fin, klar, hwit sand, som genereras på wissa ställen i hafwet b).

b) Att flygsanden icke i Skåne upkastas från hafwet och siöar, som auctor ofta omrörer, är tillförende contradicerat. Uti min mening styrkes iag och af baron Horlemans dagbok 1749 pag. 57 samt des bref till gref Piper 1750 pag. 167 et 168. Flygsanden kommer ifrån sielfva landet eller backar, som antingen varit med skog be vuxne, men sedan afklädde eller af alt för strängt och ofta brukade åckerfäldt, som blifwit så utmagrade, att de icke gifwit sedermera nog gräs till jordens betäckande, hvaraf flygsanden om sider fådt öfverhanden.

336. Sand-gräs . . . Desse två så märkwärdige gräsen, som wäxa där intet annat trifwes i bara sanden, kallas här på orten margräs och sand-hafre a).

a) Finnes uti flygsanden vid Kåseberga på Sandhammaren i Ingelstad härad, äfvenledes vid Ystad och Klintholmen, men ingen vet när och huru det där blifwit planteradt. Till äfventyrs har den stora skaparen så fogat, att det af sig sielf derstädes genererats och framkommit, det är utan menniskohielp och arbetes nedläggande.

Julius 17.

342. [Engelholm-Skillinge]. Tufvor betäckte nu på åtskilliga ställen betesmarken a).

a) Botnen eller grunden lærer bestå af lera och jäsjord, som är sank om höst och vår, hvarutinnan svin rotat och sedan mest orsakat desse tufvors tillväxt och jordblemms upväxande eller uppsvallande.

343. Liarne, med hwilka gräset afslogs, woro både här och annorstädes i Skåne mäst öfwerallt a) af sin egen skapnad. (Plansch).

a) Nogon liten förändring finnes dock öfwerallt i södra dehlen af Skåne på öfversta dehlen af skaften, hwarest hela kroken emellan 1 och 2 är borta.

344—345. Harf, som bruktes här på orten, war hopsatt af 2:ne delar: hwar del består af tre stockar, som äro huggne i fyrkant, och i hwardera stocken äro 8 tänder eller trä-pinnor, hwilka alla äro runda, quarters långa och löst insatte: andra harfwar sågos här hopsatte allenast af 4 stockar såsom figuren utwisar a).

a) Det sednare slaget af fyra stockar brukas i södra dehlen af Skåne. Kan, då pinnarne vid tvärstockarna uttagas, tagas sönder i 22 dehlar.

346. Skillinge en wacker sätesgård, som hölt 2 ryttare, af framledne landshöfdingen baron von Hyltén anlagd a).

a) Skillinge har varit sätesgård många 100 åhr för den nämde herrens tid, hvilket och sielfva våningsrummen, af korsvärke, mycket gamla och dåliga, vitnar, men trädgården har han anlagt och oförlikneligen förbättrat åckerbruket samt det uti vissa vångelag och beqvämligheter inrättat, så att gården, som i förra possessorers tid efter sägen knapt kunnat dem och deras hushåld brödföda, kan nu utom förtäringen föryttra nogra hundrade tunnor spannemåhl, varandes jämväl uti äng och höbohl så förbättrad, att här hålles både stuteri, hållenderie och ansenligt antahl får. Åtskilnad är således att anlägga en sätesgård eller den förbättra i ägorne.

352. Mur a) war anlagd omkring ägorne.

a) Lärer vara stengiärde, sådan som her auctor på flere ställen i Skåne sedt.

Qvarnen, en quart ifrån gården, war mycket konstigt anlagd. Här begynte landet blifwa mera skogfullt och tårpen hade fått namn af Pultava, Bender, Jassy, Bocherest b).

b) Utan tvifvell till minne af her landshöfdingens varelse under kriget å de orterne med k. Carl XII.

Julius 18.

353. Ösjö, a) beboddes af salig lagman Silfverskölds enkefru.

a) Har trä eller korsvärkshus.

Hackare-tidens minnes-märken sågos i bokskogarne emellan Ösjö och Rösjöholm, der Suecia antiqua, då hon war gentium vagina, hopkastat stenhögar, när folket nödgats hacka up alla skogar, at få säd til bröd, och äfwen at föra mull uppå sjelfwa

klipporna til at skaffa sig åker, såsom judarne fordom i Terra Sancta, in til dess diger-döden år 1350 gaf rum för skogar och fredade dem, som warat mästedels in til vår tid b).

b) Dylke boke- och ekeskogar, hvaruti finnes tätt hopsamlade högar, finnes på många flere ställen i Skåne. Nogra vill iag upräkna: På en skog emellan Broby och Marklunda; uti Giärdshärads skogar mäst öfveralt; dito i Frosta härad; dito i Onsiö härad; dito i Allbo härad, besynnerligen imellan S:te Olof och Cronevald etc.; uti Färs härad kring Löfstad och flere ställen.

354. Rösjöholm, en sätesgård a), herr landshöfdingen Silfversköld tilhörig.

a) Både man- och ladugård af trähus, bygda på svenska maneret. Gården har tillförende stått på en holme i siön, hvarest rudera ännu finnes efter murarne, som i vår tid blifvit upbrutne och murstenen bortförder till andra behof.

355. Tossie f. Tossige a) har fått namn af de 12 sjöar, som här i soknen finnas, liksom Tolfsjö kallad.

a) Borde då väl heta Tolsiö eller Tollse, om nambnet skall deriveras af toltfahlet, som på skånska heter toll.

Julius 20.

359. [Rösjöholm-Össjö]. Floden passerades, som war en af de ansenligaste i Skåne a).

a) Måste varit floden Rödan, som åtskilljer Norra och Södra Åsbo härad; öfverfarten är vid Tranarpe vad öfver en färja, men betre neder öfver broen vid Sönnarslöf.

Hö-bårdar bruktes af 2:ne slag, mindre wanlige up i landet: den ena war en skått-kärra med lätta hjul, som woro hopsatte af en gjord b).

b) Eller ring af fläckte hassellkieppar såsom tunneband.

Julius 21.

363. Tegelbruket wid Glömslöf emellan Landskrona och Helsingborg war äfwen anlagt af assessor Swab a).

a) Rya tegellbruk vid Glömslöf är gammalt och ifrån danska tiden privilegerat, således icke af assessor Svab an-

lagt, men till äfventyrs är nogot annat tegellbruk af honom inrättadt, närmare Landscrona till fästningsbyggnadens behof. Rya tegellbruk ligger i wester från Glumslöfs gästgifvaregård, tätt vid stranden.

364. Träskor brukas af allmogen öfwer hela Skåne, besynnerligen på slätten, så at man sällan ser dem med andra skor utom högtidsdagarna, hwarföre de ock nog skramla i husen. Träskorna göras mäst i Norra och Gynginge härader a).

a) Äfven så många giöras i Frosta och Färs härader samt en dehl af Giärds härad så väl som på flere ställen i landet, hvarest skog finnes. Ahl är bästa trädet der till. Lin och pihl äro goda att bruka om sommaren, men som de trädsorter draga vaten till sig, så duga de intet om vinteren. För allmogen kan ingen bättre invention vara till deras fötters conservation: de äro dymedelst alltid torra och warma.

365 . . . Et par skor säljas för 4 à 6 styfwer och kunna wara et eller ofta tu år a).

a) Alt som man dem sliter, men ordinairt kan en karl, som dageligen brukar dem, allenast hafva ett par 6 à 7 månader. Att de ej måga för hastigt upslitas, så pläga de under klacken och mitt under skoen beslås med spjkhufvuden och järnubbar.

Julius 22.

367. [Vram]. Halmtaken, som bönderna slagit i Skåne, woro öfweralt bättre och beständigare än hos oss up i landet a).

a) Ja, ingen liknelse emellan dem bägge.

368. [Vrams-Gunnarstorp]. Såningstiden . . . Hwetet sås här lika med larsmässorågen a).

a) Eljest har man och vete i Skåne, som sås om våren med kornet. Men höst- eller vintervete är det bästa.

369. Wår-råg, som såddes allmänt åt Kulla-sidan, trefs här icke, borde ej eller sås uti en god jord. Höst- eller winter-rågen gaf swartare bröd än sommar- eller larsmässo-rågen, men wår-rågen gaf det whitaste; ty är ock bondens winter-råg mindre begärlig til bröd, då den säljes a).

a) Jo allra begiärligast för menige man och flere, som icke bry sig om brödet är vitt eller svart, allenast det är

godt och födande, hvilken sidstnämde egenskap vinterrogen har större än larsmässo- eller vårrogen. Likaledes vid bränvinsbrännerie.

Bohvetet trifwes bäst på den sandiga jorden och gifwer 30:de kornet, då det lyckas b).

b) Bör vara gammall, uthvilter jord. Bohvete älskar all lös jordmån.

Julius 24.

372—373. Södra-Åsen låg inwid och norr om Vrams-Gunnarstorp a) och sträckte sig ifrån Björne-kulla åt öster, så långt man kunde se, med et högländt och skog-fullt land, här och där med några gårdar uprögd . . . Norr om denna Södra-åsen låg Tomarps betesmark, som var slät och widlöftig, sedan begynte landet blifwa mer och mer backigt, så fort och så mycket, som det tiltog åt norden, att man på slutet hade idel kala backar, klädde med ljung (Fl. 209) och bräken (Fl. 843), samt utmärglade åkrar med den fattiga wår-rågen, så at landet, som söder om Södra-ås war et Canaan, blef hårt emot Norra-åsen b) en mager och stenig Arabia.

a) Jag tror Söder ås ligger öster om Gunnarstorp, och den så kallade Tommarps hed, som eljest allment heter Qvindinge hed, äfvenledes öster om åsen, som således ligger emellan Gunnarstorp och heden. Denne åsen går långt neder i söder och breder sig alt mehr och mer, ända in uti Onsiö och Frosta härader inemot Ringsiön och så vidare i söder. Jag inbillar mig Rommelleklint vara deraf en continuation.

b) Denne Norra åsen, som auctor omtahlar, är en continuation af Hallands ås, som emot Södra åsen ligger i norr. Af desse 2:ne åsar eller skogsbergsryggar synes Södra och Norra Asboo, rectius Åsbo, härader hafva namn, fast de med orätt fådt en åsna i yngre tider till märke eller vapen, på det sättet, att framdehlen af åsnan står i det ena häradets sigill och bakdehlen uti det andras. Inventionen rätt artig och utmärker inventors quickhet, lik diuret, som han yördat.

373. [Åby]. Gärdesgårdarne blefwo nu af en annan art, nämligen af idel ek, fast krokig och mindre tjenlig til allmänt bruk; underst lågo stora ek-stäcker, deruppå woro krokuge eke-

grenar upstaplade, tjocka som låret eller armen, och dylika stödde på sidan, at det ej skulle ramla omkull. Desse gärdesgårdar in-tyga, at här war bättre förråd på ek än annor skog. En sådan gärdesgård warar länge och behöfwer inga widjor eller band, och äro mäst alla skånska gärdesgårdar så inrättade, at man wid dem inga band behöfwer b).

b) En oförsvarlig gärdesgårds bygnad och förargelig för en skogsälskare och hushållare att se, hälst hvar fambn innehåller åtminstone fyra goda las ved eller och sådant timber, som för slättboen vore dugeligit till allehanda behof, men här lägges den i gärdesgård, fast otalig sten ligger bredvid kringströdder.

374. Bälinge quart 6 efter stenig wäg a).

a) Från glasbruket, men eljest är sielfva landsvägen hård och god.

Julius 25.

Lärkesholm, öfversten wid Cronebergs regemente, herr baron Liewen tilhörig, låg 2 quart ifrån Bälinge, brede wid wägen. Gården hade för någon tid sedan afbrunnit och war nyligen upbygd och i stånd satt b).

b) Af idel trähus.

374—375. Wargar besynnerligen, så wäl som andra rof-djur, pretenderade herr öfversten sig wara mästare at utrota, och bestod konsten uti witring och död . . . Igenom desse medel war herr öfversten öfvertygad, at alla wargar kunde utrotas i Swerige inom et år . . . För denna invention begärte herren 2 daler silfvermet af hwart helt hemman i riket a).

a) Huruvida han fådt nogon vedergjällning eller ej, är mig obekant, men en tryckt beskrifning på vitringen och hela processen till vargars uttödande har han 1752 utgifvit.

378. Karp dör straxt, om han flyttes ifrån friskt watten til salt; hwarföre det icke går an at föra honom här ifrån dammarne til Stockholm, ty den fisk som således skal föras, bör efterhand och stadigt wänja sig wid salta watnet a) . . .

a) Experiencen har visat, att karp med vanliga karp-skutor har dock kunnat föras ifrån Ystads brygga till Stockholm, fast den till Ystad förut är landvägen uti tunnor förder hela mihlen.

Julius 27.

391. [Bälinge-Röinge]. Ålder och ok woro äfwen nog lika med dem, som brukas i Småland. Oket hade midt på 3 inskärningar, at den mästa tyngden kunde läggas på starkaste oxen, och omkring hornen war en gammal strumpa, at ej hufwudet måtte skafwas jämte hornen a).

a) Detta ålder är allenast inrättadt till ett par oxar eller dragare, som brukas i skogsbygden och norra dehlen af Skåne. På slätten, derest flere par dragare brukas, är det nogot annorlunda med jul och axel, hvarå det ligger framantill. Oket och annorlunda. Vid. pag. 258 med ritningen.

391—392. Vår-råg bruktes här öfweralt . . . Åkrarne dikades här icke, ej heller ser jag nödwändigheten af diken på en backig jord, der endast vår-sädet brukas; ty det förnämsta ändamålet med diken är at afhålla watnet om wintern ifrån säden a); dessutom äro desse åkrar mäst utsatte för torkan, och diken göra alltid åkern torr.

a) De afdraga äfvenledes syran och fuchtigheten, som samlar sig i jorden, som, då den är öfverflödigt, skadar all slags säd, både den som sås om våren som höstsädet.

Julius 31.

405. [Trolle-Ljungby]. Säden . . . Badstugor til sädens torkande äro tämmeligen owanlige på slätten, där mästa säden wäxer, ty weden är mycket dyr, och torfwen, som icke eller fås til skänks, gör säden rökigt; ja det skånska maltet är ofta i Stockholm i wanpris för torf-röken skul a) . . . Halländningen kommer mästadels årligen nedfarande at köpa sig spanmål, hwarigenom en stor hop afsättes; men då säden blifwer rätt mycken och års-wäxten lyckelig, faller ofta sädespriset här nedre til 2 å 3 dal. silfwermynt tunnan, hwarföre småländningar och halländingar ofta fara hit at tröska til spans, när bonden får så mycket, at säden faller i wanpris, och at hwarken hans krafter räcka til eller omkostnaden förslår til tröskningen b).

a) För torfröken skull kan ej skånst malt vara i wanpris, men för det säden altför hort torkas med rök af ved. Med torf torkas alldrig nogot malt i Skåne.

b) Halländingar komma alla åhr till Skåne att tröska, men de mästa få tå sin tröskelön i penningar efter pundetahl, 8,

10 à 12 öre s:t pundet. Ett pund innehåller $2 \frac{2}{3}$ t:a eller 2 skiepper.

Augustus 1.

406. Wådeld hade i dag lagt i aska nedersta gården i Qvidinge och eländigt upbränt några barn och en sjudare a).

a) Häruti har auctor fådt orätt berättelse; ingen menniska omkom vid denne vådeld. Byen heter Qviinge; Qvidinge ligger i Södra Åsbo härad.

Gröt besynnerligen af bohwete och nog hårdkokt ätes med öl och brukas mycket allmänt af bönderna b) besynnerligen om aftnorna.

b) Lärer vara här uti Giöngge härad, men på slätten brukas mäst korngrynsgröt. Bohvetegröt är gillesmat.

408. Gyingarne äro af bägge könen et hyggeligt, muntert, tiltagset och wigt folk, och tyckes bondfolket här uti nästan öfvergå de andra af sin nation.

a) Norra och Södra häradsboerna gifva dem intet efter.

Gottfreds och Thyre Danebods Danevirke.

Cæsar berättar i *De bello Gallico*, att man i Germanien satte sin stolthet i att omge sig med vida, öde liggande gränsområden ¹⁾, och Pomponius Mela säger med retorisk överdrift om germanerna, att de förde krig icke för att vinna herradöme eller vidga sina besittningar, utan för att landet runt omkring dem skulle komma att ligga ouppodlat och obebott. ²⁾ Såsom exempel på dessa gränsområden, där bergen, vattendragen och skogarne spelade huvudrollen, möter hos Cæsar den urskog av omätlig storlek, Bakenis, vilken som en naturlig skiljevägg skilde sveverna från cheruskerna, ³⁾ hos Strabo den stora skogen Gabreta och den herkyniska skogen, båda i svevernas makt. ⁴⁾

De otillgängliga gränsområdena, den moderna gränsliniens föregångare, utgjorde i dessa avlägsna tider det ena folkets starkaste värn mot det andra. Man ansåg det, säger Cæsar, såsom ett intyg om styrka, att grannfolken fördrevos från sina marker och drogo sig undan, utan att någon vågade bosätta sig där i närheten; man menade sig därigenom tryggad och fri från fruktan för plötsliga överfall. ⁵⁾ Om skogen Bakenis säger han, att den lemnade skydd för infall, ⁶⁾

¹⁾ *De bello Gallico* VI, 23.

²⁾ *De situ orbis* III, 3.

³⁾ *De bello Gallico* VI, 10.

⁴⁾ *Geographica* VII, 1.

⁵⁾ *De bello Gallico* VI, 23.

⁶⁾ *De bello Gallico* VI, 10.

och Tacitus talar om floderna och skogarna, som voro reudignernas och andra folks gränsvärn.¹⁾

De förhållanden, som de romerska historieskrivarne och geograferna skildra, hade ännu i karolingisk tid och långt senare sin motsvarighet på det germanska fastlandet och i den skandinaviska Norden. Ovanskog var ännu sent i medeltiden ett allmänt namn för Svealand, landet söder om Kolmården och Tiveden eller Sunnanskog för Götaland.²⁾ Vad Danmark angår, möta tidigt i medeltiden uppgifter om de områden, som markerade nord- och sydgränsen. Adam av Bremen talar om de djupa skogar och ytterligt svårtillgängliga bergstrakter, genom vilka vägen går från Skåne till Götaland; man stannar i tvekan, säger han, antingen man genom att pröva vågspelet till sjös skall undvika faran till lands eller föredraga den senare för det förra.³⁾ Förhållandena voro desamma ännu efter två och ett halft århundrade; den påvlige nuntien Petrus Gervasii måste då — det var år 1332 — leja särskilda förare, som visade honom vägen genom skogarne och på andra okända stigar från Danmark till Sverige.⁴⁾ Av dessa trakter på Danmarks nordgräns nämnas i slutet av 1200-talet Villands härad med dess öde mark och den öde marken i Göinge härad, vilken gemenligen kallas Örcenken;⁵⁾ 1411 konungens gods i Glimåkra socken i Göinge härad, vilket kallas »konings öthken».⁶⁾ Om gränsområdet söder om Slien gå underrättelserna tillbaka ända till början av 700-talet. Beda berättar, att från den tid anglerna lemnade Angeln till den dag i dag skall deras fädernesland ligga som en öde mark mellan jydernas och sachsarnes land.⁷⁾ Femhundra år senare möter en liknande uppgift. Det talas då om de vida öde sträckor, som ligga mellan Slavien,

¹⁾ Germ., 40.

²⁾ Styffe, Skandinavien under unionstiden, 110.

³⁾ Adam IV, 7.

⁴⁾ Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger, udg. ved P. A. Munch, 117.

⁵⁾ S. R. D. VI, 310.

⁶⁾ Sv. Dipl. II, 433.

⁷⁾ Hist. eccl. gentis Anglorum I, 15.

Holstein och Danmark.¹⁾ Vesterut utgjordes dessa av de otillgängliga sumptrakterna kring Ejder och Trene; i öster utbredde sig Isarnho, danskarnes Jarnwith, från Trave ända upp till Slien och fortsattes vesterut i hedar och sumpmarker. Den skildras av Helmold såsom knappast genomträngbar; han omtalar dess vida ödslighet och de mäktiga träden i urskogen.²⁾

Av alla dessa områden, vilka skilde de olika stammarne i Norden, var intet av större betydighet än danernas gränsområde mot söder. Här gick gränsen mellan dessas, vundernas och sachsarnes land, på samma gång gränsen mellan den skandinaviska Norden och det övriga Europa.

Det omtalas på mer än ett ställe hos Tacitus, att de germanska stammarne genom vallar förstärkte de naturliga gränserna kring sina områden. Detsamma skedde också på Danmarks sydgräns. Över den smala högslätt, som i öster begränsas av Slien och dess vikar, i vester av sänkena kring Reideå, en biflod till Trene, invid nordranden av urskogen, lades det mäktiga fäste, som, med tiden vidgat genom nya anläggningar, efter upphovsmännen fick namnet Danevirke.

Den äldsta uppgift, som möter om Danevirke, läses i de frankiska annalerna och tillskriver Karl den stores mäktige motståndare, danernas konung Gottfred, det första uppförandet av virket.

År 804 hade Karl den store lagt sista hand vid sachsarnes underkuvande och på samma gång som han låtit bortföra transalbingerna till Frankland, överlemnade deras land åt de slaviska obotriterna. Vid denna tidpunkt trädde Gottfred fram: han samlade sin flotta och hela sitt rytteri och kom till Sliethorp i gränsområdet mellan sitt rike och Sachs-

¹⁾ S. R. D. V, 348.

²⁾ Chronica Slavorum I, 12. Jmfr Adam IV, 1.

land.¹⁾ Denna gång kom det väl icke till något fredsbrott, men fyra år senare visade sig Gottfred ånyo: han angrep då sina grannar, Karl den stores bundsförvanter obotriterna, förjagade deras hövding Drosuk och gjorde folket till större delen skattskyldigt. Då underrättelsen härom nådde till Aachen, sände kejsaren omedelbart sin son Karl med en stor frankisk och sachsisk här till Elbe; han gav honom order att hejda den vettvillige konungen — vaesanus rex — om han försökte att angripa sachsiskt område. Men kejsarprinsen överskred i sin iver order, slog bro över Elbe och blev på slaviskt område av bundsförvanter till Gottfred tvungen att draga sig tillbaka. Den stora striden mellan norrmannerna och det frankiska riket var därmed i själva verket börjad, och då Gottfred efter vunna segrar lade till i Sliesthorp, var han besluten att trygga sitt välde genom ett gränsvärn.²⁾

De frankiska annalerna berätta: »Gottfred dröjde några dagar i Sliesthorp och beslöt att befästa sitt rikes gräns mot Sachsland med en vall på så sätt, att denna skulle från den östra havsbukten, vilken män i dessa trakter kallar Ostarsalt, och ända till Vesterhavet ligga som ett värn framför hela norra stranden av floden Ejder; den skulle ha endast en port, genom vilken fordon och ryttare kunde passera ut och in. Han skiftade därefter arbetet mellan hövdingarne för sina trupper och återvände hem.»³⁾

¹⁾ Källställena hos Simson, *Jahrbücher des fränkischen Reiches* under Karl dem Groszen II, 303.

²⁾ För källorna se Simson, *Jahrbücher etc.* II, 385. — Den av Christian Reuter i *Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine* 1909, sp. 200, framställda uppfattningen, att Danevirke till den del det blev byggt i Karl den stores tid sannolikt var bestämt att avvärja angrepp från slaverna, icke från frankerna, är näppeligen riktig. Gottfreds politik, sådan denna framställs i de frankiska annalerna, riktade sig vid denna tid i första hand mot Karl den store, och kejsaren lät också till värn mot sin mäktige motståndares planer två år senare, 810, besätta Esesfeld vid Stör, det nuvarande Itzehoe, och där uppföra en befästning.

³⁾ M. G. SS. I. 195: *Ibi* [∴ in Sliesthorp] per aliquot dies moratus, limitem regni sui, qui Saxoniam respicit, vallo munire constituit, eo modo, ut ab orientali maris sinu, quem illi Ostarsalt dicunt, usque ad occidentalem oceanum,

De frankiska annalerna äro fattade i pennan i början av Ludvig den frommes tid, och uppgiften om Danevirkes uppförande sålunda nära samtida med händelsen. Först tre och ett halvt århundrade senare möta de älsta danska berättelserna om virket. De äro bevarade hos Sven Ågesen och Saxo och flytta Danevirkes första anläggning hundra-femtio år längre fram i tiden.

Kejsar Otto, berättar Sven Ågesen, hade, då Gorm rege-
rade över Danmark, gjort sig detta land skattskyldigt och gick i sin fräckhet ända därhän, att han sökte snärja drottning Thyre i sina garn. Sändebud avfärdades under förevändning att kräva skatt; de hade att intala henne, huru mycket mera det vore på sin plats, att hon med sin skönhet och klokhet stode i spetsen för det romerska kejsarriket och vore kejsarinna än en drottning, som betalte skatt eller i varje fall endast regerade över ett ringa rike. Det är rådligt, förkunnade de, att icke vägra att mottaga den makt, som bjudes. Thyre begärde betänketid. Hon uttänkte en sinnrik list, och då sändebuden ånyo infunno sig, förklarade hon sig redo att göra kejsaren till viljes. Men hon gjorde samtidigt uppmärksam på det vanskliga i att övergiva sin make och som en lös kvinna kasta sig i armarna på en annan; det krävdes för utförandet en stor summa, och hon begärde, att tre års skatt av landet skulle tilldelas henne. Sedan sändebuden inberättat detta till kejsaren, gav denne villigt sitt samtycke, men fordrade såsom säkerhet gisslan. Tolv förnäma ynglingar utsågos därtill och medföljde sändebuden till Sachsland.

Sedan Sven Ågesen i sin berättelse nått så vitt, fortsätter han med Danevirke. Drottningen lät utgå bud, heter det, över hela sitt rike, att allt folket skulle samlas vid Slesvig, och alla i landet bofaste med egna händer uppföra en väldig vall, som hon beslutat att i hast låta uppkasta. Unga och gamla, med ett ord alla, som icke barndom eller ålderns

totam Aegidoriae fluminis aquilonalem ripam munimentum valli praetexeret, una tantum porta dimissa, per quam carra et equites emitti et recipi potuis-
sent: diviso itaque opere inter duces copiarum, domum reversus est.

krämpor satte ur spelet, strömmade till arbetet, och Thyre kom så att bliva den som först uppförde det härliga virke, vilket sedan dess som ett gärde stängt om danerna och alltid varit det tryggaste värnet mot angrepp från tyskt håll. Under två år arbetades det därpå; då nådde underrättelsen om det ryktbara virket till kejsaren, och ånyo skickade denne sändebud till Danmark. Men drottningen förstod att förklara dem allt. Vägen till Danmark, sade hon, går genom ett smalt slättland; med den väldiga vallen hade hon nu spärat denna väg, där förr alla i hennes rike dragit fram; de som nu ville ut höllos tillbaka av en snäv port. När hon en gång uppfyllde kejsarens önskan och fogade sig efter hans vilja, skulle det stora virket sätta den krigshär ur stånd att förfölja, som danerna utan tvivel skulle uppbåda mot henne. Sändebuden återvände tillfredsställda. Drottningen fortsatte full av iver den påbörjade befästningen, och efter tre års förlopp stod det snillrikt uppförda virket med sina utanverk fullständigt färdigt. Men när därefter på kejsarens befallning en utvald här kom att hemta drottningen och slog läger vid Ejder, mötte Thyre de därifrån utskickade med orden: »Vad kejsaren kräver och begär avslår jag, vad han åtrår skyr jag. Med kraftig hand skall jag veta att frigöra de skattskyldiga danerna från trældomsoket och aldrig mera hylla eller underkasta mig eder.» Sändebuden återvände hals över huvud och dröjde icke att förkunna, hurusom de blivit förda bakom ljuset genom en kvinnas list. Och sedan tyskarne tagit livet av den gisslan de erhållit, drogo de sorgsna och sörjande till sitt land igen.¹⁾

Den berättelse Sven Ågesen lemnar om Danevirkes tillkomst har varit Saxo bekant. Men den har icke utan vidare godtagits av honom. Saxo kasserar hela den omramning, i vilken virkets uppförande införsatts hos Sven Ågesen, och skapar i stället en ny förhistoria till detsamma. I anslutning till traditionen hos Adam, av vilken den isländska litteratu-

¹⁾ M. G. SS. XXIX, 30.

ren influerats,¹⁾ låter han Sven Ågesens kejsare, kejsar Otto, företaga ett krigståg upp genom Jylland, tränga fram ända till Limfjorden och där giva sitt namn åt Oddesund. Till denna etymologisering, väl i ej oväsentlig grad en orsak till det historiskt icke konstaterbara kejsartåget, lägger Saxo en ny. Det omtalas i Olav Tryggvessons- och Jomsvikingasagorna, att kejsaren under ett tåg till Danmark skall ha kastat ett spjut i vattnet; denna historia, i vilken tydligen den heliga lansens symbolen framför andra på den tyske kejsarens makt, uppträder och som har sin parallell i Pseudo-Turpins meddelande om att Karl den store infixit in mari lanceam,²⁾ förlägges av Saxo till det om den nordiska benämningen på spjut, oddr, nära erinrande Oddesund. Hos Adam liksom i den isländska litteraturen är det emellertid icke längre mot Gorm utan mot hans son och efterträdare Harald Gormsen, som kejsar Otto riktar sig. Saxo godtager detta. Men medan man i den isländska litteraturen, i Olav Tryggvessons- och Jomsvikingasagorna, tager konsekvensen härav och låter Harald — dock i förening med Håkon jarl — vara den som uppför Danevirke,³⁾ anknyter Saxo till Sven Ågesens berättelse och får därigenom i sonens ställe in hans moder Thyre såsom virkets grundläggare. Det följer därav, att han — vad man hittills haft så svårt att förklara — tvärt emot det numera genom den mindre Jellingestenens inskrift konstaterade förhållandet måste låta Gorm vara död före Thyre.⁴⁾ Efter

¹⁾ Fms. X, 246; Jvs. AM. 291, 22, och Flat. I, 107. Jmfr Adam II, 3.

²⁾ Fms. X, 246: hann stingr í sióin; Jvs. AM. 291, 24: stingr han spiotino j sæin; Flat. I, 108: hann setti spiotit j sióinn. — För den heliga lansens se Adolf Hofmeister. Die heilige Lanze ein Abzeichen des alten Reichs (Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte 96. Heft); för Pseudo-Turpin Johannes Steenstrup, Danmarks Sydgrænse, 65.

³⁾ Fms. X, 246; Jvs. AM. 291, 24; Flat. I, 108.

⁴⁾ Paludan-Müller tillskriver i [Dansk] Historisk Tidsskrift IV: 5, 380, utan vidare den mindre Jellingestenens utsago, att Gorm gjorde minnesmärket efter Thyre, vitsord gentemot Saxos »Sagn». A. D. Jörgensen åter söker i Den nordiske kirkes grundlæggelse og første udvikling, 185, rädda Saxo under uttalande, att hans uppgift »formentlig» icke motsäges av Jellingestenen, då det är nogsamnt känt, »at der også i Sverig findes stene rejste for ('at

kriget, säger Saxo, »lät Thyre, för att därigenom skaffa fäder-neslandet ro för utländska fienders hemliga infall, lägga en vall och grav från Slesvig till Vesterhavet och ovanpå det uppkastade bålverket uppföra en stark befästning av jord.»¹⁾

Då den historiska forskningen sökt att lösa problemet om Danevirkes grundläggning, har den i likhet med Saxo lem-nat Sven Ågesens tydligen fullständigt orimliga och sägenar-tade berättelse om Thyres förhållande till kejsar Otto åsido; samtidigt har den också strukit Saxos förhistoria, men i öv-rigt godtagit de grunddrag i de båda författarnes uppgifter som äro gemensamma. Med dessa grunddrag — Thyres upp-förande av ett gränsvirke tvärs över landet vid Slesvig — har man emellertid sökt att förena även de frankiska annaler-nas uppgift om att Gottfred varit den som uppfört befästningen. Ett flertal författare, bland dem Johannes Steenstrup,²⁾ till-skriver Gottfred och Thyre vars ett av de bevarade virkena, andra såsom Carl Neergaard och Sophus Müller³⁾ låta drott-

eller 'efter') endnu levende (f. ex. Dybeck, Sveriges runurkunder nr 195)», men ändrar senare (Tillæg, 108) sin mening därhän, att »Gorms død synes efter den mindre runesten dog snarest at burde sættes efter Thyres. Sagnet om den måde, hvorpå hun meddelte ham budskabet om Knuds død, kan jo indeholde et historisk minde, selv om det ikke voldte kongens død.» En-ligt Johannes Steenstrup, Danmarks Riges Historie I, 315, »synes» Saxos tradition, vilken även återfinnes i den isländska sagalitteraturen, »bestemt at blive modsagt av den Sten, som er rejst over Dronningen», men, tillägger han förmedlande, »det er sandsynligt, at Gorm paa grund af Sygelighed eller tid-lig Affældighed har ladet sin Dronning varetage Landets Styrelse». Jmfr Nor-mannerne III, 55.

¹⁾ Saxo I, 481: Post hæc Thyra, quo patriam a clandestinis exterorum irruptionibus tutiorem præstaret, quantum a Slesvico ad occidentalem oceanum patet, vallo fossaque proscindere aggressa est, superque jacto aggere tenacissimi operis terrenum molita est munimentum. Jmfr Sven Ågesen (M. G. SS. XXIX, 31): Moenium itaque Tyra prima construxit elegantissimum, quod postmodum Danis, velut indagine inclusis, a Teotonica rabie tutissimum semper munimen extitit. — Rydårbokens uppgift om Danevirke (M. G. SS XVI, 398) vilar, såsom redan Usinger, Die dänischen Annalen und Chroniken, 74, visat, på Saxo och är historiskt utan betydelse.

²⁾ Danmarks Riges Historie I, 215, 293.

³⁾ Nordiske Fortidsminder I, 245. Jmfr 207. — Å s. 197 är den vidlyftiga Danevirkelitteraturen förtecknad.

ningen endast ansenligt förnya ett av hennes företrädare Gottfred uppfört befästningsverk. Tillvägagångssättet måste trots dessa forskares uppfattning i ena som andra fallet anses oacceptabelt, resultatet ohållbart. Två mot varandra stridande uppgifter föreligga om ett och samma faktum, uppförandet av det stora virket vid Slesvig. Den ena är nära samtida med händelsen och förekommer i ett annalverk, där dess blotta förekomst är tillräcklig för att visa Danevirkes existens i början av 800-talet. Den andra uppgiften är 350 år yngre; den har såväl hos den förste meddelaren, Sven Ågesen, som hos den av honom beroende Saxo införsatts i ett rent sägenartat sammanhang, hos båda anknyttande till den tyske kejsar Otto, och står dessutom i direkt strid med den äldsta annaluppgiften, i det den, okunnig om ett äldre Danevirke, förklarar, att Thyre är den som först uppfört det samma. Varje harmonisering är här utesluten. Gottfred eller i varje fall hans samtid har byggt Danevirke. Uppgiften om Thyre såsom dess grundläggare måste utmönstras såsom historiskt obrukbar.

Det uppstår under dessa omständigheter frågan, hur föreställningen om Thyre såsom grundläggaren uppkommit. Svaret kan endast ges med utgångspunkt från vad som historiskt kan konstateras om henne.

Vad som historiskt kan konstateras om Thyre inskränker sig till orden på den sten hennes gemål konung Gorm satte över henne i Jellinge: *kurmr kunukr karþi kubl þusi aft þurui kunu sina tanmarkar but* — Gorm konung gjorde detta kummel efter Thyre, sin husfru, Danmarks bot ¹⁾). Det framgår av denna inskrift, utom att Thyre dött före sin gemål, att denne gjort kumlet efter henne och därvid givit henne benämningen: *Tanmarkar but*. Om denna benämningens betydelse kan intet tvivel råda. Det första ordet hade vid den tid, då det ristades på stenen, redan hunnit bliva en fast beteckning för danernas land: det förekommer något

¹⁾ Wimmer I: 2, 13.

tidigare hos konung Alfred under formen Denamearc, Dene-mearc,¹⁾ hos Regino av Prüm som Denemarca.²⁾ Det andra ordet: but, är bot, frälsning. Thyre har sålunda vid stenens resande ansetts hava utfört en Danmark frälsande gärning.

Det binamn till Thyre, som tidigast läses å Jellingestenen, blev för framtiden oskiljaktligt knutet till henne. Motiveringarne till binamnet, vilka tidigast framkomma i senare hälften av det tolfte århundradet, divergera emellertid starkt. I den isländska litteraturen, i Jomsvikinga- och Olav Tryggvessonssagorna, sättes den gärning, som tillskrives Thyre, i förbindelse med hennes förmåga att utlägga drömmar. Gorm drömmer här, att han ser tre vita, därefter tre röda, sist tre svarta nöt stiga ur havet och gå upp på land, och Thyre tyder detta så, att tre gånger tre oår skola komma över Danmark. Sommar efter sommar låter hon med anledning därav insamla korn och andra livsmedel för att utdela dem till sina undersåtar; hon lyckas därigenom förebygga hungersnöden och får med anledning härav sitt binamn.³⁾ Hos Sven Ågesen och Saxo knytes gärningen till gränsen. Thyre uppför, såsom redan omtalat, Danevirke, och då danerna genom henne vunno och ökade sin frihet, tillägges hon hos Sven Ågesen benämningen Decus Datiae, vilket hos Saxo blir till Danicæ majestatis caput,⁴⁾ båda benämningarna väl närmast fria transponeringar av Tanmarkar but.⁵⁾ Men parallelt därmed förlägger Saxo också Thyres gärning till en annan gränstrakt, Danmarks gräns mot norr, Skåne, och låter henne befria detta land från svenskt välde och skattetryck. Han betonar därvid gränsmotivet starkt och förklarar, att Thyre på ena hållet drev fienden undan med sitt virke, på det andra med

¹⁾ King Alfred's Orosius, ed. by Henry Sweet I, 19.

²⁾ M. G. SS. I, 594.

³⁾ Jvs. AM. 291, 4; Flat. I, 100.

⁴⁾ M. G. SS. XXIX, 32; Saxo I, 486.

⁵⁾ Jmfr Wimmer I: 2, 14.

sina vapen och sålunda värnade lika fäderneslandets olika gränser.¹⁾

Det gemensamma för dessa olika framställningar är tydligen, att Thyres gärning är en gärning, genom vilken hon frälsar Danmark, och att denna gärning föranleder hennes binamn. Men gärningen sjelv framställes så olikartad som möjligt. Avvärjandet av en hungersnöd och byggandet av ett gränsvirke ha intet gemensamt, och detta senare och befrielsekampen i ett annat gränsland endast gränsmotivet. Denna olikhet i uppgifterna väcker misstanken, att binamnet föranlett gärningen, icke, som det angives, gärningen binamnet. Ser man närmare till, finner man också, att både berättelsen om avvärjandet av hungersnöden och gränsmotivet ligga involverade i binamnet och endast utgöra olika förtolkningar av detta. I fråga om gränsmotivet, som utnyttjats för tvenne olika landsfrälsande gärningar, av vilka den förnämsta — Danevirkes uppförande — redan måst utmönstras såsom historiskt obrukbar, träder detta redan vid en första granskning i öppen dag. »Marck lingua Danica 'terminus' est» — mark betyder på danska gräns — säger Robert av Ely, Knut Lavards biograf, en mansålder före Sven Agesen²⁾. Denna tolkning ger utgångspunkten; från den ligger vägen till gränsen öppen. Tanmark, som på stenen i Jellinge måste betyda Danmark, har tytts som danernas gräns och kombinerat med det andra ordet i Thyres binamn, but, som danernas gräns' frälsning. Vad berättelsen om Thyres avvärjande av hungersnöden angår, vilar denna på framställningen i Genesis, 41 kapitlet, där Farao drömmer om sju feta och sju magra nöt, som han ser uppstiga ur älven, och där Josef utlägger drömmen så, att på sju år med stor ymnighet skola följa sju hårda år; för att avvärja hungersnöden låter Josef då samla all spisning i Egypti land, och när de hårda åren komma, öppna de fyllda kornhusen för innevä-

¹⁾ Saxo I, 482: itaque hinc muro, inde armis hostem repellens, diversis patriæ finibus par tutelæ beneficium peperit.

²⁾ Vitae sanctorvm Danorvm ed. M. Cl. Gertz, 235.

narne. Berättelsen om Thyre och hungersnöden är sålunda, även den, historiskt obrukbar. Och även här måste uppräningen ligga i binamnet. Det danska Tanmarkar but har på Island fattats som Danmarkar bud, Danmarks bod, förrådsbod.

Uppgifterna om Thyres verksamhet vid gränsen och hennes avvärjande av hungersnöden låta sig sålunda ledas tillbaka till drottningens historiskt konstaterbara binamn: Tanmarkar but. Men därmed är icke förklaringen given, varför Thyres historia i första hand kom att knytas just till Danmarks gräns i söder, till Danevirke.

För besvarandet av detta spörsmål är det av vikt att fastställa vad inflytande gränsmotivet och dess lokalisering till Danevirke haft på framställningen av Thyre och hennes gemål Gorm.

I den isländska litteraturen, där kontakten med gränsmotivet saknas, är Gorm den avgjort dominerande av de två. Han bär tillnamnet den mäktige. Han far med sin här över allt Jylland, ödelägger alla näskonungar helt söderut till Sle, vinner sig mycket av Vendland och har många strider med sachsarne. Han har ständigt seger¹⁾. I Fagrskinna låter sagaskrivaren honom stå för Håkon jarl som så stor man i sin ätt, att han vann många konungavälden och stort rike, som icke hans fader hade haft.²⁾ Och i Harald Hårfagres saga avvisar Gyda, dottern till Erik av Hordeland, Haralds frieri med orden, att hon icke ville taga den man till konung, som icke hade större rike än några fylken; det tyckes mig underligt, säger hon, att icke den konung finnes, som vill tillegna sig Norge så, att han har envælde däröver, som konung Gorm har i Danmark eller Erik i Uppsala. Först då syntes han henne kunna kallas tjudkonung.³⁾ Vid sidan om denne mäktige gemål är det endast i Jomsvikinga- och Olav Tryggvessonssagorna, som Thyre spelar en roll. Hon framställles här som en fager kvinna, vilken utlägger dröm-

¹⁾ Hauksbók (Finnur Jónssons uppl.), 465; Fms. I, 116.

²⁾ Fagrsk. (Finnur Jónssons uppl.), 62, 67.

³⁾ Hkr. (Finnur Jónssons uppl.) I, 101.

mar bättre än någon annan; denna drömtydningskonst sätter henne i stånd att utföra sitt storverk, avvärjandet av hungersnöden. Men som regerande framställles hon icke. Den rådgivande verksamhet i denna riktning, som tillägges henne, tillhör i första hand den tid, då hon ännu levde hos sin fader, Klak-Harald jarl i Holstein.¹⁾

I dansk litteratur med dess betonande av gränsmotivet och Danevirke är framställningen en annan. Thyre är här icke längre en ättling av jarlsläkt; hon är konungens av England Edelrads dotter. Hon eger alla yttre och inre företreden: hennes klokhet är som Nestors, hennes slughet som Ulysses', hennes vishet som Salomos. Hela riket lyder hennes vink ensamt och ingenting avgöres utan hennes bifall; hon är på en gång konung och drottning. Under gestalten av en kvinna, säger Saxo, dolde hon en mans själ. Sitt stora verk, huvudmomentet i hennes liv, Danevirke, slutför hon med snillrik omtanke och seg energi. Men samtidigt som sålunda Thyres storhet växer, krymper Gorms samman. Hos Sven Ågesen är han Gorm Löghæ, en slapp och veklig regent, som endast hänger sig åt nöjen och utsvävningar. Han hade, säger Saxo, ord om sig att ha en reslig gestalt, men hans inre svarade endast föga till hans yttre. Mätt av att herska ansåg han nog att behålla vad som redan var vunnit och bekymrade sig icke om att vinna något nytt. Under inflytande från Adam, vilken i sin ordning utgår från en tolkning av Gorm som »Wrm», den lede ormen, svartmålas han ytterligare av Saxo och blir till en förföljare av de kristne, vilken slutligen går så långt, att han jemnar kyrkan i Slesvig med jorden.²⁾

Inflytandet av gränsmotivet och av dess lokalisering till Danevirke ligger i öppen dag — Thyre, som bygger det stora gränsvirket, blir därmed i förhållande till Gorm den dominerande gestalten, Gorm den mäktige Gorm den löge. Detta inflytande är obestridligt. Men varken gränsmotivets lokali-

¹⁾ Jvs. AM. 291, 2; Flat. I, 99; Fms. I, 116.

²⁾ M. G. SS. XXIX, 30; Saxo I, 468, 482. Jmfr Adam I, 57.

sering eller dess följder ha framkommit på fri hand. De ha skapats i nära anslutning till främmande förebild.

Den med Thyre samtida angelsachsiska historien har att berätta om en av denna historias främsta kvinnogestalter: Æthelfled. Denna Æthelfled, Alfred den stores dotter, var gift med Æthelred av Mercia. Hennes storverk knyter sig till striderna med nordmännen efter faderns död, i första hand till den räcka av fästningsverk, som hon byggde på gränsen mellan danskt och angelsachsiskt område i England. I den senare traditionen, hos Henry of Huntingdon, träder Æthe[l]red i Alfreds ställe såsom fader till Æthelfled; han säges hos denne och annorstädes länge hava varit svag och bräcklig, och Æthelfled skall under tiden hava fört styrelsen över Mercia. Henry kallar henne värdig namnet av en man och tillägger: denna fru berättas hava varit i besittning av så stor makt, att hon av somliga kallades icke blott fru och drottning utan även konung. »Tu regina potens rexque trophæa parans.»¹⁾

Beröringspunkterna mellan denna angelsachsiska Æthelfled och den Thyre, som möter hos Sven Ågesen och Saxo, kunna icke vara tillfälliga — drottningen på en gång drottning och konung, en kvinna med manliga egenskaper, i skarp kontrast mot sin man, vilken är urståndsatt att regera, sjelv regerande och framför allt byggande fästningsverk på gränsen. Likheten går så långt, att Saxo gör Thyre, liksom Henry of Huntingdon Æthelfled, till dotter av den engelske Edelrad-Æthelred.

Det har sålunda konstaterats, att Thyres storverk på grund av hennes binamn förlagts till gränsen. När därefter Æthelfleds historia kontaminerades med Thyres, gav sig sydgränsen av sig sjelv; där låg landets enda och stora gränsvärn Danevirke. Thyres storverk blev, under anknyttande till sägenkretsarne om kejsar Otto den store, uppförandet av

¹⁾ Henry of Huntingdon, ed. Thomas Arnold, 157; Annals of Ireland. Three Fragments ed. John O'Donovan, 229. Jmfr Johannes Steenstrup, Normannerne III, 54.

detta. Sjelv kom hon därmed att bliva den främsta gestalten i sin samtids danska historia, medan samtidigt hennes gemål, isländarnes mäktige tjudkonung Gorm, försvann för danernas svage vällusting med samma namn.

Lauritz Weibull.

Historisk Litteratur.

December 1912.

— Till »*Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis*», den av KRISTIAN ERSLEV i förening med WILLIAM CHRISTENSEN och ANNA HUDE utgivna förteckningen på brev intill år 1450 hemmahörande i medeltidens Danmark, hava 1912 utförliga register utgivits. Sådana föreligga sedan 1910, utarbetade av K. H. KARLSSON, även till de första banden av »*Diplomatarium Suecanum*».

— Av »*Diplomatarium diocesis Lundensis. Lunds ärkestifts urkundsbok*», utgiven av LAURITZ WEIBULL, har fjärde bandet, omfattande åren 1461—1485 utkommit, och ungefär samtidigt (1910) även det fjärde bandet, omfattande åren 1471—1492, av »*Acta pontificum Danica. Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark.*» Detta senare av ALFR. KRARUP och JOHS. LINDBÆK utgivna verk innehåller för tiden efter 1420 i regel endast data och innehållsangivelser för breven rörande Lunds stift; i sin helhet äro dessa tryckta i förstnämnda urkundsbok.

— En ny källpublikation, i vilken talrika dokumenter till Skånes medeltidshistoria förekomma, »*Missiver fra Kongerne Christiern I:s och Hans's tid*», har av WILLIAM CHRISTENSEN börjat utgivas. Materialet är, såsom titeln angiver, sammanfört under en rent formel synpunkt. Verket är avsett att utgöra två band, av vilka det första kommer att innehålla missiver från konungafamiljen, det andra missiver från andra brevskrivare. Det 1912 utkomna första bandets första häfte omfattar tiden 1450—1502. Det upptager 227 brev, av vilka emellertid vida mer än hälften redan annorstädes i sin helhet och ej få av de andra mer eller mindre fragmentariskt föreligga tryckta.

— År 1860 beslöt Der Verein für Mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde att utgiva en urkundsbok för Mecklenburg, »*Mecklenburgisches Urkundenbuch*», och tre år senare

förelåg första bandet av denna, omfattande åren 786—1250. Utgivandet har sedan dess oavbrutet fortgått, och 1911 utkom det tjugotredje bandet, innehållande dokumenten från 1396—1399. En annan för Skånes historia än mera betydelsefull källpublikation, »*Die Hanserecesse*», har med tredje avdelningens åttonde band 1910 förts fram till 1524. Detta band upptages till stor del av berättelser och handlingar angående det stora mötet i Malmö 1524 mellan de svenske och danske konungarne samt hansestädernas representanter.

— I *Fornvännen* 1911 har HJALMAR LINDROTH givit en orienterande framställning av »*Göinge härads gårdnamn. Ett bebyggelsehistoriskt utkast.*» Han utgår därvid från Johannes Steenstrups grundläggande undersökningar till de danska ortnamnens och bebyggelsens historia. Av belägenheten för orterna på -lösa och -lef drager han slutsatsen, att Göingebygden koloniserats från sydost, från Hanöbukten, och får genom en sammanställning av det arkeologiska materialet från yngre stenåldern — de fasta fornlemningarne — med de äldsta ortnamnen fram, att bådas utbredningsområden temligen väl stämma överens. En bifogad karts-kiss förtydligar detta. Vad -ingenamnen angår, anser författaren icke otroligt, att de i Göinge möjligen kunna vara delvis samtida med de på -lef, och att med de platser, till vilka de förra hänföra sig, »nog all god och lättbrukad slättmark inom häradet blivit tagen i besittning». Åtminstone delvis böra enligt författaren jemte ortnamnen på -um även de på -sta(d) och -by räknas till den ursprungliga bebyggelsen på slätterna. Med dessa ortnamn anser han sig vara framme vid vikingatiden, och avslutar sin undersökning med några ord om de yngre skedena i Göingebygdens namngivnings-historia.

För de anförda beläggställena å ortnamnens äldre former begagnar författaren i regel Falkmans arbete om »*Ortnamnen i Skåne*». Arbetet är från 1877, och ett och annat av vikt för framställningen torde också vara att tillägga. Ballingslöf är icke tidigast belagt 1136, utan 1145 (Balleneslef D. S. I, 52) och visar för den närmaste tiden formerna: Ballunslef (efter 1100-talets mitt D. S. I, 51), Balluncslef (början av 1200-talet S. R. D. III, 472), Baldunghslef (1222 D. S. I, 224), Ballinslef (1241 D. S. I, 297), Baldingslef (mitten av samma århundrade S. R. D. III, 473). Det är fullt riktigt, såsom författaren efter Styffe anger, att i brev av 1502 (Sv. Riksark.) Brønnestads socken bär namnet Brøndessleff, men härpå kan intet byggas, då detta namn måste anses såsom en ren felskrivning, beroende på skri-

varens bristande kännedom om förhållandena. För Bjärlöf anför författaren såsom älsta belägg Bjerrelöf (1630) och anser ordets första sammansättningsled vara namnet Bjari; namnet skrives också 1365 Byarlöf (Rep. 2782). Göinge härads ursprungliga namn skrives icke älst Gothesbo (ej från 1085, men i en avskrift av Knut den heliges gåvobrev av detta år från 1494), utan Guthisbo (före 1123 S. R. D. III, 426, 429), Gudesbo och Gudisbo (båda efter mitten av 1100-talet S. R. D. III, 429; D. S. I, 50). Om dess senare namn anføres, att älsta skrivningen är Gytinge från 1074; denna form är emellertid icke från 1074, utan möter i en annalanteckning rörande detta år från mitten av 1500-talet (S. R. D. I, 174). Älsta formen är i stället Guthinghæreth och förekommer först vid mitten av 1200-talet (Vald. Jordeb., 42). För Brönnestad anför författaren såsom älsta beläggställe Brunstathe (1405) och igenfinner i första sammansättningsleden troligen namnet Bruni; 1307 stavades namnet också Brunæstæthæ (Test. 58⁶). Om Stoby säger författaren, att det älst skrevs Stokby, Stocby, men att uttalet med slutet o jemte äldre skrivningar med Stow-, Stou- kanske peka, trots detta Stok-, på identitet med Stojby i Varend, tidigare Stogby, Stougyby. Det torde härvid böra anmärkas, att socknen skrives Stocby c. 1160 (S. R. D. III, 451) och strax efter år 1200 (S. R. D. III, 473), Stokby 1241 (D. S. I, 297), och att Stowby först förekommer 1409 (Sv. D. II, 97).

— Om de för den skandinaviska Nordens, speciellt det lundensiska ärkebiskopsdömet historia så betydelsefulla hamburgska påvebrev från äldre tid har FRITZ CURSCHMANN 1909 publicerat en ingående undersökning: »Die älteren Papsturkunden des Erzbistums Hamburg». Medan Paul Hasse av dessa påvebrev år 1886 endast kunde erkänna två för otvivelaktigt äkta, Hacke 1898 nio, en tvivelaktig och femton oäkta, hävdar Curschmann i sitt arbete, att tio skulle vara äkta, tre interpolerade och blott tolv förfalskade. I fråga om tiden för förfalskningarna anser han sig kunna fastställa fem perioder, hänförande sig till omkring år 900, 1010, 1075, 1122 och 1133, och framhåller, att huvudmassan av dessa förfalskningar, de från 1122, tillkommit i avsikt att åt ärkebiskop Adalbero av Hamburg återvinna de under de föregående årtiondena genom upprättandet av ärkebiskopsdömet i Lund från den hamburgska kyrkoprovinsens herradöme undanryckta nordiska folken. Endast tre av de bevarade förfalskade påvebrev hänföras av Curschmann till 1133 eller tiden omedelbart före; de ha enligt honom begagnats såsom förurkunder till den konstitution för Hamburg, som

Innocentius II den 27 maj 1133 utfärdade och genom vilken han återgav ärkebiskopen av Hamburg makten såväl över Asker av Lund som de övriga biskoparne i Dacien.

Genom Curschmanns noggranna undersökning, i vilken även de omstridda bullorna, enligt vår mening likväl efter otillfredsställande principer, publicerats, har en fastare grund än hittills blivit lagd för den kritiska behandlingen av de hamburgska påvebrevet. Denna kritiska behandling har i första hand genom TANGL (Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XXXV, 627), BONWETSCH (Zeitschrift des Vereins für hamburgische Geschichte XV, 85), BRACKMANN (Göttingische gelehrte Anzeigen 1911, s. 501) och JOACHIM (Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung XXXIII, 233) förts vidare, och det torde numera vara fastslaget såväl att de interpolerade hamburgska bullorna äro flera än Curschmann antagit, som att de fem av honom angivna tidsperioderna för förfalskningarne icke äro de enda och delvis oriktigt angivits.

Vi skola i nästa häfte av denna tidskrift återkomma till de av de hamburgska påvebrevet, som egt betydelse för upp rättandet av ärkebiskopsdömet i Lund.

— I Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XXXVII, 804, har B. SCHMEIDLER 1912 publicerat »*Ein Brief Bischof Imads von Paderborn an Papst Gregor VII*». Brevet gäller, vad utgivaren icke lyckats fastställa, den tredje biskopen av Lund, Ricwald († 1089), och härrör från tiden mellan slutet av 1072 och början av 1076. Det framgår därav, att Ricwald tidigare tillhört kyrkan i Paderborn i Westfalen, men flytt därifrån till Danmark, och att han vid tiden för sitt tillträde till biskopsstolen i Lund efter Eginos död var bannlyst icke blott av sin egen biskop, utan även av de nordiska rikenas ärkebiskop i Bremen Liemar. Brevet är det andra i ordningen av dem, som Imad tillskrivit påven i ärendet.

— Annales lundenses ha år 1911 varit föremål för behandling i en källhistorisk studie av J. W. RUTH: »*Några ord om de äldsta danska medeltidsannaler, som innehålla uppgifter om tågen till Finland 1191 och 1202*» (Historiska uppsatser tillagnade M. G. Schybergson). Författaren, som söker visa, att den äldre historiekritikens utmönstring av dessa båda danska krigståg till Finland icke varit berättigad, bygger sitt resultat angående tåget 1191 på att Annales Waldemariani, Annales lundenses och möjligen även Sjöllandskrönikan i avseende å uppgiften om detta »måste kunna betraktas såsom nästan sam-

tidiga och av varandra tämligen oberoende källor». Något bärkraftigt bevis mot den tidigare fastslagna uppfattningen, att uppgiften om finlandståget 1191 likaväl som andra uppgifter från denna tid i de tre annalerna återgå till en gemensam källa har författaren icke lyckats prestera. Om urkällans tillkomsttid kan för år 1191 intet annat exakt konstateras än att den är äldre än *Annales Waldemariani*, sannolikt nedskrivna omkring 1219. Författaren, som med subjektiva utvikningar helt baserar sin uppsats på äldre undersökningar av de danska annalerna, är obekant såväl med de nyaste forskningarna rörande *Annales colbazenses'* förhållande till övriga danska annaler under äldre tid som med Waitz' avhandling om dessa i *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* XII, 25.

Av samme författare föreligger även en uppsats i *Historiallinen Arkisto* 1911, 22: 1: »*Påven Innocentius' III:s bulla 'Ex tuarum' av den 30 oktober 1209. Erhöll ärkebiskopen i Lund Andreas Sunesson detta brev som de nordiska ländernas primas och påflig legat eller endast som ärkebiskop?*» Uppsatsen är skriven på finska; den synes, så vitt man kan döma av en åtföljande kortfattad tysk resumé och av ett referat i svensk *Hist. tidskr.* 32: 72, till sitt värde vara jämfäst med föregående.

C. W—ll.

— ELLEN JØRGENSEN har i en avhandling »*Studier over danske middelalderlige Bogsamlinger*» i *Historisk Tidsskrift* VIII: 4, 1, för första gången för Danmark i dess helhet givit en samlad framställning av de danska medeltida biblioteken och därmed på flera punkter ställt en viktig sida av den medeltida danska kulturen i ny belysning. För Skånes vidkommande kompletterar avhandlingen på enstaka håll den framställning av »*Bibliotek och arkiv i Skåne under medeltiden*», som denna tidskrifts utgivare 1901 lemnat, i första hand genom de vackra fynd författarinnan gjort av evangeliarier från 1100-talet, härrörande från Lunds domkyrkas bibliotek, samt av ett par andra i Skåne hemmahörande medeltida handskrifter.

Förf. har inskränkt sig till att grunda sin undersökning på de sparsamt bevarade resterna av medeltida bibliotek samt på uppgifter om böcker i testamenten eller annorstädes. Helt har förf. däremot underlåtit att undersöka det bokmaterial, vilket de inhemska författarna begagnat vid avfattandet av sina verk och varom dessa senare bära vittne. Saxo har sålunda endast kommit till användning för sin tvivelaktiga notis, att Valdemar I läst i en psaltare, »då han en natt, full av oro, väntade på Absalon under ett av tågen till Venden»; hans verk

ådagalägger dock en kännedom om både klassisk och medeltida litteratur vida överträffande den flertalet av de stora kulturländernas författare äga, en kännedom, vilken nödvändigtvis förutsätter, att han ägt tillgång till, såsom väl får antagas, huvudsakligen i Danmark befintliga, rikt försedda bibliotek, vilkas omfattning även i vissa huvuddrag torde låta sig fastställa. På samma sätt bära Colbaz-handskriften och Annales lundenses bland annat vittnesbörd om att två norrmanniska eller sydengelska annalverk och ett exemplar av Adam av Bremen funnits i Lund; den skånska kyrkolagen visar existensen sammastädes såväl av Decretum Gratiani som åtminstone delar av de verk i kanonisk rätt, på vilka den eftergratianska rättspraxisen vilar; Ailnoths och Sven Ågesens verk åter existensen av en icke helt obetydlig klassisk och medeltida litteratur. Ett genomfört fullföljande av undersökningarne ur denna synpunkt torde vara ägnat att i icke oväsentlig grad föröka den sparsamma och tillfälliga kunskap vi äga om de medeltida danska biblioteken.

C. W—II.

— Kejsar Fredrik Barbarossas obenägenhet att i enlighet med påven Hadriani IV:s uppfordran förhjelpa ärkebiskop *Eskil av Lund* ur den fångenskap, i vilken han genom överfall av burgundiska stråtrövare under sin hemfärd från den romerska kurian 1156 eller 1157 råkat, blev så till vida av europeisk betydelse, som den gav anledning till den första sammanstötningen mellan kejsaren och påven. Orsakerna till Fredrik Barbarossas hållning har 1910—1912 varit föremål för en kontrovers mellan C. SCHAMBACH och H. SIMONSFELD i *Historische Vierteljahrsschrift* XIII, 510 och XV, 372. Schambach har gentemot Simonsfeld, *Jahrbücher des deutschen Reiches* under Friedrich I, sökt göra troligt, att Fredrik Barbarossas handlingssätt varit bestämt av Eskils uppträdande gentemot den av honom insatte danske konungen Sven Grathe, till vars fall och flykt från Danmark 1154 ärkebiskopen enligt Saxo väsentligen skall ha bidragit. Han stöder sin uppfattning därpå, att Fredrik Barbarossa beskyllt Eskil för att ha försakat en minskning av kejsarens välde (*sui regni et corone diminuationem*), samt därpå, att Eskils Romresa i tiden skulle sammanfalla med ett tyskt försök att återinsätta Sven, den fördrivne tyske vasallen, såsom konung i Danmark. Simonsfeld har häremot hävdats sin i *Jahrbücher* intagna ståndpunkt, vilken tidigare förfäktats av bl. a. Giesebrecht och Dehio, att Fredrik Barbarossas hållning varit betingad av Eskils gentemot det Hamburg-Bremiska

ärkestiftets kyrkopolitik och anspråk riktade strävan att åt det lundensiska ärkestiftet förvärva primatet över Sverige. Uppfattningen vilar på ett uttryck i ett brev av Eskil: »In tantum Danici regni honorem et Danicæ ecclesiæ exaltacionem desidero, ut gratius sit mihi pati pro ea quam regnare in ea», sammanställt med det från en Innocentius III:s bulla kända förhållandet, att påven Hadrian IV (1154—59) överlämnat primatet över Sverige åt Eskil. Schambachs hypotes är, såsom Simonsfeld visat, ohållbar; Simonsfelds egen på grund av det bristfälliga materialet osäker.

C. W—ll.

— I den publikation Aktiebolaget Skånska Handelsbanken 1912 utgav såsom festskrift vid invigningen av sin nybyggnad i Lund har intendenten G. J:SON KARLIN lemnat en redogörelse för »Grundgrävningens arkeologi». Det område, som utgrävdes, omfattade större delen av hörntomten mellan Clemens- och Stora Kyrkogatorna med huvudfasad åt den förra. I allmänhet nåddes ett djup av 335 cm. under Clemensgatans nivå samt 445 under nivån av närmaste tomt i norr, motsvarande ungefär 12 spadstick om 28 cm. På enstaka ställen gick man emellertid ännu ett stick djupare och på ett till 10 kvm. begränsat område ända till leran, 21 stick eller 6 mtr under Clemensgatan. Grävningen lemnade, fränsett de fasta fornlemningarne, vilka voro av mindre betydelse, och ett stort osteologiskt material, omkring 5740 artefakta fyndföremål. Intendenten Karlin har sammanfört dessa senare i följande grupper: Lås och nycklar; eldgöring, belysning och uppvärmning; slipstenar och brynen; redskap för mat och dryck; yrke och slöjd; handel och köpenskap; läsa och skriva; lekar och nöjen; toaletten; dräkten och smycket; bevapning; jakt och fiske; jordbruk och boskapsskötsel. Särskilt betydande äro bland dessa fyndföremål de stora, århundradens utveckling representerande samlingarna av kammar och läderarbeten, bland vilka senare en med niellerade vapensköldar smyckad dolkslida från 1300-talet.

Intendenten Karlin sätter de djupast funna fornsakerna icke senare än år 1000. Enligt andra arkeologers mening äro de icke äldre än mitten av samma århundrade. I ena som andra fallet torde dateringarne även för denna fläck inom det gamla stadsområdet i huvudsak bestyrka Knut Stjernas i denna tidskrift III, 171, framställda åsikt om Lunds ålder.

Det är att hoppas, att den början till en publicering av de viktiga grundgrävningsresultaten från Lund, som med här ifrågasvarande skrift blivit gjord, inom den närmaste framtiden

må vinna efterföljd, och att i första hand de särskilt på grund av de fasta fornlemningarne så betydande grävningarne på hörntomten mellan Vårfru-, Mårtens- och Södergatorna bliva offentliggjorda.

— AV CARL GUSTAF STYFFES historisk-geografiska arbete »Skandinavien under unionstiden», vars första upplaga utkom år 1867 och torde få anses hava stått på höjden av vad man med denna tids vetenskapliga hjälpmedel kunde åstadkomma, har år 1911, efter författarens död och i enlighet med hans testamenteriska förordnande, en ny upplaga — den tredje — utkommit. Ät de skånska landskapen är här, liksom i de föregående upplagorna, ett avsevärt utrymme upplåtet, sidorna 50—107. Vad som gäller om den första upplagan har emellertid icke någon tillämpning på den nya, i varje fall icke för de skånska landskapens vidkommande. De stora urkundspublikationer, i vilka hela brevmaterialet till och med 1450 och till betydande del även dokumenten för den följande tiden numera föreligga tryckta, äro i arbetet icke använda — endast ett försvinnande fåtal beläggställen ur dessa förekomma. Ur de vetenskapliga undersökningar, som under det sista halvseket sett dagen, hava endast några enstaka på måfå valda uppgifter hemtats. En detaljerad kritik är här utesluten; en ny, efter moderna principer reviderad upplaga skulle till oigenkänlighet omgestalta verket. I intet fall kunna dess uppgifter, icke ens ifråga om ortnamnens äldre former, utan en ingående kritik tagas för goda.

Med det förhastade utgivandet av Styffes arbete ha de som bära ansvaret för publikationen icke gjort den vördade forskarens minne någon tjänst.

— År 1906 utkom J. Lindbæks och G. Stemanns arbete om »De danske Helligaandsklostre», och först genom detta kan dessa medeltida stiftelsers historia anses ha blivit klarlagd. Medan inom Lunds ärkestift funnos heligandshus i Lund, Malmö, Landskrona, Ystad, Åhus, Vä och Falsterbo, hade endast Malmö ett under S:t Spirito in Sassia i Rom lydande heligandskloster. Detta stiftades 1480 på föranledande av Christiern I och bestod till 1529, då bröderna utdrevos och tvungos att avstå klostret med dess kyrka till staden. I förenämnda arbete har Johs. Lindbæk s. 174—187 skrivit Malmöklostrets historia, och senare i denna tidskrift IV, 222, med användande av ökat material, givit en ny skildring av densamma. Med utgångspunkt från Lindbæks och Stemanns arbete, i första hand från de många av

författarne framdragna aktstyckena, har 1912 VILHELM LORENZEN efter ett ingående studium av de bevarade byggnaderna och byggnadsresterna ytterligare ökat kännedomen om heligandsklosterna genom sitt arbete: »*De danske Helligaandsklostres Bygningshistorie*». Åt klostret i Malmö har författaren emellertid endast kunnat egna ett par sidor (60—61). Om kyrkobyggnaden, vilken utgjorde den södra flygeln i klosteranläggningen, vet man, att den egt ett klocktorn, om de egentliga klosterhusen endast, att de existerat; till den grad är materialet bristfälligt. Kyrkan nedbröts redan vintern 1537—1538, och på tomtén utlades det nuvarande Stortorget. Klosterhusen revos 1546.

— I Hansische Geschichtsblätter 1901 sammanställde Perlbach namnen på de preussiska fogdarna i Skåne intill 1530. På grundval av det rika materialet i stadsarkivet i Danzig har PAUL SIMSON i sin uppsats »*Die Danziger Vögle auf Schonen im 16. und 17. Jahrhundert*» i samma tidskrift (1911) fortsatt förteckningen till 1648 och samtidigt meddelat en serie uppgifter om förhållandena i Falsterbo under denna tid. Det hela är närmast upplagt som en vägledande registratur för arkivet i Danzig; det skulle också med en annan plan lätt ha kunnat kompletteras från andra källor, tryckta som otryckta.

— På domprosten Pehr Eklunds 65-åriga födelsedag den 2 mars 1911 överräcktes till honom ett större band »*Skrifter*», utgörande, såsom det heter i företalet, »en gärd av tacksamhet för vad han verkat i den svenska teologiska forskningens och Lunds universitets tjänst och som ett uttryck för den förbindelse, i vilken författarna känna sig stå till honom för det inflytande hans personlighet på dem utövat». Av de i bandet ingående skrifterna beröra några skånsk historia.

ARTHUR STILLE har sålunda bidragit med en krigshistorisk uppsats om »*Gustaf II Adolfs lifsfara vid Vittsjö den 11 februari 1612*». Efter ett framläggande av tidigare forskares åsikter om striden och av källorna till historien om denna samt en undersökning av de lokala förhållandena kommer han till slutsatsen, att striden stått icke, såsom man tidigare ansett, ute på Vittsjön, och att isen brustit under konungen ute på den å, som förbinder Pickelsjön med denna, utan, med en sannolikhet, som står vissheten ytterst nära, att det var bland vakarna på sjelva Pickelsjöns is, som Gustaf II Adolf utsattes för den överhängande livsfaran. Författaren berör till slut de lokala traditionerna om striden. — HJALMAR HOLMQUIST har lemnat en

undersökning om »Lunds domkapitels första svenska form», ett ämne, som senare varit föremål för en framställning i denna tidskrift, och D. FEHRMAN behandlat »Lunds teologiska fakultet på 1810- och 1820-talet. Några anteckningar ur teologiska fakultetens arkiv». Uppsatsen gäller en tid i fakultetens historia, stående i trötthetens tecken och karakteriserad av namnen Eberstein, Hagberg, Hylander, Wählin, Hellman. Endast en medlem av fakulteten, Martin Eric Ahlman, låter sig påverkas av de nya strömningarne i vetenskapen och bereder genom sin stränga granskning av vederbörandes vetenskaplighet vägen för en ny tid, den tid, då en modern svensk teologi begynner, med Lund som utgångspunkt.

— En luxuriöst och smakfullt utstyrd ny upplaga av »Erik Dahlberghs dagbok (1625—1699)», utgiven av HERMAN LUNDSTRÖM, har 1912 utkommit. Den inledes med en teckning av »dagbokens» författare, enligt utgivaren en man, hos vilken »djupast, men tillika allt beherskande ligger det religiösa inslaget», och vilken framstår »såsom ädel telning av urgammal svensk stam framför allt genom sin fasta, levande gudsförtröstan, sin oskrymtade, kristna tro». Till teckningen av Dahlberg har utgivaren fogat en redogörelse för de handskrifter, som legat till grund för editionen. Någon undersökning av dessas karakter och förhållande till andra källskrifter, i första hand Dahlbergs övriga uppteckningar, har utgivaren emellertid icke företagit; han har icke kunnat ens tillnärmelsevis fastställa tidpunkten för nedskrivandet och har icke heller fullt klargjort, att vad han utgiver icke är en dagbok, utan sent gjorda och även i viktiga punkter till sitt historiska värde mycket omtvistliga självbiografiska anteckningar. För sjelva editionen har han uppställt två syften: »det ena att göra dagboken tillgänglig för varje bildad läsare, då den tvivelsutan ur många synpunkter förtjänar bliva allmänt känd, värderad och läst; det andra att iakttaga den noggrannhet, som tillgodoser vetenskapens krav». Det förra syftet har emellertid omöjliggjorts genom bokens pris (20 kronor); det senare, även om upplagan innebär framsteg gentemot den äldre, icke heller alldeles nåtts. Redan utgivarens ord i inledningen, att det understundom varit omöjligt att med visshet avgöra, om handskriften har *e* eller *a*, eller om ett sammanskrivet *sz* skall beteckna *ss* eller *sz*, äro egnade att göra läsaren något misstrogen; ett studium av sjelva texten, såvitt ett sådant utan tillgång till originalmanuskriptet är möjligt, och än mer av det vidfogade person- och ortregistret visar, att ett dylikt misstroende icke är orgrundat. Under 1643 läser man icke

utan förvåning, att Axel Bropp var kommandant i Christianspris vid Kiel (s. 17); personnamnet kan möjligen anses ega företräde för den äldre upplagans Axel Propp, men står dock fortfarande fjärran det namn den senare danske generalissimus Axel Urup (Vropp) bar. Förvåningen minskas knappast, då man under 1676 (s. 191) läser: »den 27 (junij) fek jag ordre at reesa till Malmö — och samma dag gjorde Trompdesenten i Ystedh, 2 mihl». Trompdesenten saknas i Person- och ortregistret, och det synes närmast, som om en fortifikatorisk anläggning eller något dylikt, som Dahlberg gjort, föresvävat utgivaren; såsom av den äldre upplagan också framgår, är det emellertid här fråga om amiral Tromp och hans bekanta descent i Ystad den 27 juni 1676. Registret är ett rent vetenskapligt monstrum. Redan den omständigheten, att utgivaren uppfört samtliga person- och ortnamn på alla de olika ställen, dit Dahlbergs synnerligen inkonsekventa ortografi hänvisar dem, men ingenstädes samlade, ofta samma namn utan hänvisning på vitt skilda ställen, är egnad att göra registret så gott som oanvändbart. Sålunda anträffas, för att på måfå taga några exempel bland många, Sölvesborg (Silfwiesborg, Silfwissborgh, Silfwitsborg, Silfwitzborgh, Sillfitzborg, Silvitzborg, Silwitzborg) på 7 olika ställen, dock icke på Sölvesborg, där man närmast söker det, Bayern (Baijern, Bayern, Beijern, Beyern, Bäjern) på 5, Ingaryd (Ingary, Ingaryd, Yngary, Yngaryd) på 4 under 2 olika bokstäver. Än värre är det, då exempelvis Conte de Rebnak och Chevallier Wode uppföras under C, icke under R och W, Eilert Holk, som utgivaren skriver Eilerholke, under E, icke under H, Mogens Höög enbart under M, Il promontorio de li Capri och Il Stado Della Chiesa under I. Utgivaren har till allt detta upptäckt ett flertal nya orter och personer, ibland omöjligt att avgöra vilket. Av sådana påträffas en på tre olika ställen (s. 214, 215) förekommande ort Isningen i närheten av Kristianstad (war Hans Maj:tt wedh isningen på Helige åå») och trenne till Rügen hänförda orter eller personer (s. 18) Scheffell och Dranckstyren samt Caduk (»den 24 [februarij] . . . till Bergen att tractera medh Ryaniske ständerne och adeln om scheffel och drankstyren [Ϸ: Scheffel- och Trankskatten] eller accisens introducerande, 4 mihl . . . Den 4 till Ralswijk opå Wittow, ett godz, som konungen i Danmark tillkomm och war caduk»). Registret synes emellertid vara ganska fullständigt. Det upptager orter sådana som Huis van Heer Tripp, Spinnhus, Kinderhuis, Rasphuis, Man och Oude Frouwenhuis, Gallerie von Rariteiten, Salomonis tempel och Knuts sahlen. Både Christus och jungfru Maria, den senare dock under J,

Cupido och Venus förekomma. Även Charon, som »effter poeternes dicht förer själarne till helwititt», är med.

— Av den rika litteraturen om Carl XII:s tid är det blott ett fåtal arbeten, som särskilt beröra de skånska landskapen. De flesta av dessa behandla Magnus Stenbocks fälttåg 1709—1710. I den av ERNST CARLSON författade, ehuru först 1910 efter hans död utgivna åttonde delen av »*Sveriges historia under konungarne af det pfalziska huset*» upptager skildringen av detta fälttåg ett hundratal sidor. Några nya fakta innehåller ej denna framställning, naturligt nog efter Stilles och danska generalstabens grundliga och uttömmande skildring. Aven i uppfattningen överensstämmer den på det hela taget med de nämnda arbetena. Några divergenser finnas dock. Den viktigaste torde vara, att Carlson bestrider Stilles påstående, att Stenbocks fälttågsplan redan från början skulle gått ut på att manövrera danskarna tillbaka till Helsingborg, emedan endast där en vunen seger kunde bliva av avgörande betydelse. Några motbevis anför han dock ej, under det att flera yttranden av Stenbock själv bestämt peka i den av Stille angivna riktningen. Aven i fråga om betydelsen av striden vid Hästveda har Carlson en uppfattning, som avviker från den i de båda övriga arbetena framställda. Dessa förklara enstämmigt, att striden i strategiskt avseende var ofördelaktig för svenskarna, emedan Stenbocks angreppsplan, som gick ut på att överrumpla fienden, därigenom röjdes, och anse orsaken till danskarnas återtåg ligga i kölden, som gjorde deras försvarslinje ohållbar. Carlson däremot anser striden ha påskyndat danskarnas återtåg och därigenom underlättat utförandet av Stenbocks planer. Det är ju möjligt, men säkert är, att på grund av striden misslyckades den planlagda överrumplingen, och att det var kölden, som var det egentligen avgörande för den danske överbefälhavaren Reventlows beslut om återtåg, vilket Carlson också själv medger. Övriga skiljaktigheter torde ej vara av någon större betydelse.

Direkt till 200-årsminnet av slaget vid Helsingborg anknyta sig »*Magnus Stenbock*», minneskrift utgiven av S. E. BRING, och »*Tvåhundraårsfesten i Hälsingborg den 28 februari 1910*», utgiven av M. SCHÜRER VON WALDHEIM. Den förra innehåller uppsatser utom av utgivaren av A. STILLE, E. WRANGEL och H. E. UDDGREN. Brings bidrag utgöres dels av en orienterande översikt över Danmarks ställning till det nordiska kriget 1700—1709, varigenom man sättes in i den politiska ställningen vid det skånska fälttågets början, dels av en värdefull bibliografi över skrifter såväl av som om Magnus Stenbock, Stilles av en skil-

dring av slaget vid Helsingborg i huvudsak av samma innehåll som författarens framställning i »Kriget i Skåne 1709—1710». Uddgren tecknar Magnus Stenbocks hela krigarbana. Wrangel slutligen meddelar en kortfattad redogörelse för den roll segern vid Helsingborg spelat i samtida och senare diktning och avtrycker några av de på sin tid mest spridda visorna härom. Arbetet prydes dessutom av porträtt och andra illustrationer. Den av Schürer v. Waldheim utgivna lilla skriften avser huvudsakligen att från glömskan rädda de vid tvåhundraårsfesten i Helsingborg hållna talen, men ger också en kortfattad skildring av festligheterna i deras helhet. Även detta arbete innehåller en mängd illustrationer, dels porträtt av Carl XII och Magnus Stenbock och avbildningar av fanor och standar, tillhörande de i slaget deltagande regementena, dels bilder från själva festligheterna.

P. S—n.

— De senare årens Karl XII:s forskning har i första hand rört sig om konungens person, hans fälttåg och diplomati: den inre historien har skjutits åt sidan. En ansats till utforskande av denna har emellertid i en punkt blivit gjord med den uppsats: »*Om Hallands folkmängd under Karl XII:s regering*», vilken STEN BONNESEN publicerat i Karolinska förbundets Årsbok 1911. Uppsatsen, bakom vilken ligger ett mycket betydande arbete, vilar i första hand på de halländska kyrko- och landsboksuppgifterna. Författaren tager sin utgångspunkt däri, att Hallands befolkning 1751 utgjorde 58,230 personer; då en på kyrkoböckernas förteckningar över födde och döde grundad beräkning giver vid handen, att från den 1 januari 1697 till den 31 december 1751 i runt tal 91,100 barn blivit födda och 81,700 personer avlidit inom landskapet, anser han, att folkmängden på grund av nativitetsöverskottet, 9,400 personer, om inga andra faktorer än fruktsamhet och naturlig dödlighet influerat, vid 1697 års början bör ha varit dessa 9,400 personer mindre än 55 år senare, alltså 48,830 personer. Han anför vidare, att av de faktorer, som kunna mer eller mindre ha inverkat på befolkningens storlek, in- och utvandring samt krig, de båda förstnämnda varit ytterst obetydliga och ej ens i gränssocknarne satt något spår, och anser sig ytterst på basis härav även kunna konstatera, att kriget icke haft någon större inverkan på den halländska befolkningens numerär. Nativitet och mortalitet skulle alltså varit nästan allenabestämmande. Innevånareantalet fixerar författaren närmare genom att fastställa, att de mantalsskrivne 1697 voro 22,751, vilket med användande av procenten från 1751 för de bland befolkningen mantalsskrivne, 46,5 %, gör

48,927 innevånare, en siffra, som överensstämmer med den vilken fås fram, om man på varje av de 8,057 matlag, som 1697 funnos i Halland, beräknar 6,08 personer, detta med utgångspunkt därifrån, att åren 1751—1772 något mera än 6 personer kommo på varje matlag. Författaren följer därefter på grundval av kyrkoboksuppgifterna den årliga, naturliga förändringen inom befolkningen under Karl XII:s tid, varav skulle visa sig, att den naturliga folkökningen för åren 1697—1718 uppgått till 3,300 personer. Den absoluta sätter han på grundval av de tidigare vunna siffrorna till med all sannolikhet över 3,000. »Utan slutlig förlust, ja, betydligt ökad, hade Hallands befolkning sett Karl XII:s stormiga regering ändas».

Författaren till denna uppsats torde icke hava fästat tillbörligt avseende vid det materials beskaffenhet, med vilket han arbetar. Kyrkoböckernas mortalitetsuppgifter kunna på grund av deras ofullständighet icke användas såsom skett: de i krig omkomna äro nemligen endast i ytterst sällsynta undantagsfall däri upptagna. Sitt omdöme om att in- och utflyttningen varit ytterst obetydlig och utan inverkan på befolkningens numerär, stöder författaren på de få ännu bevarade, såsom han kallar dem, in- och utflyttningslängderna för Halland. Men några verkliga längder över den legala omflyttningen under den omhandlade tidsperioden finnas icke; vad som finnes är blott några få, sporadiskt gjorda, i kyrkoböckerna införda anteckningar om en eller annan in- och utflyttad — statistiskt sett ett fullständigt obrukbart material. Författaren har också själv i en not lemnat ett talande bevis mot sin egen uppfattning av dessa s. k. längders värde: han anför däri, att endast under åren 1701—1710 194 halländingar tagit borgerskap i Köbenhavn. Detta faktum är så mycket tyngre vägande, som borgerskap meddelades endast det mindre antalet inflyttade, och den angivna utflyttningen är begränsad till endast en enda ort utanför Sverige. Den av författaren anförda siffran på de mantalskrivne 1697 synes visserligen säker, men befolkningens antal detta år kan icke konstateras med användande av det procenttal, vilket framgår genom en jämförelse mellan antalet 1751 mantalsskrivne och detta sistnämnda års befolkningssiffra för Halland. Beräkningsgrunden är väl tidigare använd av Axelsson i hans »Bidrag till kännedomen om Sveriges tillstånd på Karl XII:s tid» (s. 370), men mot metodens förmåga att ge exakt resultat talar avgjort, att 1751 procenten till den grad vexlade på olika orter, att medan exempelvis i Uppsala län hela 52 procent av befolkningen voro mantalsskrivna, detta i Göteborgs och Bohus län endast var fallet med 29. På ett tidsavstånd av

över 50 år bör en ganska stor ändring även ha kunnat inträda i ett och samma landskap. Matlagsberäkningen lider även av svaghet. Över 6 personer på matlaget 1751—1772 berättigar icke till samma antal på matlaget 1697; endast en ringa förändring i siffran förändrar starkt det därav framkomna befolkningstalet.

Under dessa omständigheter lär det icke kunna sägas, att författaren lyckats varken bevisa, att den absoluta ökningen av befolkningen i Halland under Karl XII:s tid med all sannolikhet överstigit 3,000 personer, eller att i all allmänlighet fastslå, att denna befolkning utan slutlig förlust, ja, betydligt ökad sett Karl XII:s stormiga regering ändas.

— På grundval av forskningar i Landskrona och Helsingborgs äldre arkivalier, numera förvarade i Landsarkivet i Lund, har J. E. NILSSON 1912 utgivit en skildring av »*Riksdagsmannavalen i Landskrona och Helsingborg under frihetstiden. Bidrag till ständsrepresentationens historia*». Skildringen ger en karakteristisk bild av tidens åskådningssätt, enligt vilket herredagsmannen var på en gång representant och ombud för valkretsen, liksom också av själva valproceduren, där fri praxis omvexlade med formliga lagbestämmelser. Huvudvikten är helt naturligt lagd på skildringen av förhållandena vid valen i Landskrona, den förnämsta av de båda orterna, vars representant från 1751 med undantag blott för riksdagen 1765—1766 var Arvid Schauw, en av hattpartiets mest framskjutne ledamöter inom borgarståndet.

— »*Svenskt stadsliv under 1700-talet*» är titeln på en av WILLIAM ANDERSSON 1912 utgiven bok, innehållande väl genomarbetade och livfullt tecknade tidsbilder från Karlskrona. Författaren beherskar väl sitt svårbehandlade och svårtillgängliga material, vilket han, då rådhusarkivet från större delen av 1700-talet är förstört, måst sammanplocka från vitt skilda håll.

— Några av de föredrag, som hölls vid hembygdskurserna i Simrishamn 1909, hava 1912 utkommit av trycket, bland dem i utvidgad form ett av ENOCH INGERS, innehållande »*Drag ur Simrishamns historia*». Föredraget är byggt på forskningar i åtskilliga arkiv och lemnar nya bidrag till belysning av stadens historia.

— Den 20—22 oktober 1911 skedde invigningen av en större nybyggnad inom Akademiska föreningen i Lund, och

samtidigt högtidlighölls genom utgivandet av en »Festskrift» åttiöårsminnet av dess stiftelse. Huvuddelen av denna festskrift upptages av »*Akademiska föreningens historia*»; till denna på ingående studier grundade översiktliga och innehållsrika framställning, författad av P. K. SVENSSON, sluta sig följande: »*Ur Sociala Avdelningens krönika 1830—1851*» av BERT MÖLLER; »*Det sociala studentlivet inom Akademiska Föreningen efter 1851*» av GUSTAF CLEMENSSON; »*Några data ur Lunds studentkårs historia*» av AXEL LINDQVIST. En särskild avdelning är egnad åt studentföreningarna och författad av J. TH. LUNDBLADH, EBBE TUNELD och BENGT LIDFORSS. Festskriften avslutas med »*Bidrag till en bibliografi över Akademiska föreningen och livet därinom*» av BERT MÖLLER.

— Bland de i de sista årgångarna av »*Danmarks Adels Aarbog*» ingående stamtavlorna, alla härrörande från A. THISET och utmärkande sig för samma gedigenhet, rikedom och noggrannhet i uppgifterna som sina föregångare, märkas sådana över de till Skåne knutna släkterna Podebusk, Qvitzow, Rani, Rosenkrantz och Barnekow. Bland porträtten återfinnes man flera från Börringe- och Bosjöklöster, bland dem det stora Laxmandsepi tafiet och bilden av Jokum Beck († 1682).

— På grundval av huvudsakligen otryckt material i Kristianstads rådstuvurätts arkiv har KARL ENGHOFF 1910 utgivit »*Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800*». Efter en inledande översikt över stadsförvaltningens organisation under denna tid och en därtill fogad förteckning över stadens embets- och tjänstemän följa de biografiska anteckningarna, vilka inom den personhistoriska ramen lemna även ett flertal bidrag till den kommunala förvaltningens och riksdagsmannavalens historia under frihetstiden.

— CARL SJÖSTRÖM, som alltjemt fortsätter sina biografiska och genealogiska forskningar, har till sina förut utgivna arbeten rörande studentnationerna i Lund lagt »*Vestgöta nation i Lund 1683—1910*» (1911) och »*Södermanlands nation i Lund*» (1911). Båda äro utarbetade efter samma principer som sina föregångare och torde bliva lika oumbärliga som dessa för forskaren. Under år 1912 har samme författare utgivit »*Alnarps matrikel 1862—1912*», innehållande förteckning jemte biografier över lantbruksinstitutets styrelse, lärare och elever.

— I den av GUSTAF ELGENSTIERNNA utgivna »*Svenska släktkalendern*» ingå även ett stort antal skånska släkter. Jemte stamtavlor över nu levande släktmedlemmar innehåller kalendern även kortfattade historiska uppgifter för äldre tid; väl i regel härrörande från medlemmar av respektive släkter, ställa dessa understundom härstamningen i något fördelaktig dager. Första årgången är för 1912; i den andra för 1913, däri antalet släkter ökats från 301 till 460, har den goda förändring vidtagits, att litteraturhänvisningar införts och dödsdagarna börjat anges för de släktmedlemmar, som avlidit under de senaste åren.

— Av det under Personhistoriska samfundets medverkan utgivna verket »*Svenska släkter*» av VILHELM LJUNGFORS har 1912 andra häftet utkommit. Samma exakthet och fullständighet i uppgifterna, som utmärka det första år 1908 utgivna, känneteckna även detta häfte. Av skånska släkter innehåller verket släkterna Billing och Kallenberg. Utgivarens iver att låta uppgifterna bliva så rikhaltiga som möjligt har dock föranlett honom att i detsamma inflika några upplysningar, som väl icke lämpligen höra hemma i verk av detta slag.

— Slakten Weidman, från vilken utgått de adliga släkterna Lagerheim och Weidenhielm, leder väl ej sitt ursprung från de skånska landskapen, men flera dess medlemmar hava under 1700-talet varit knutna till Skåne och Bleking. Ett på grundliga forskningar baserat och med urskillning utarbetat arbete om de tre släkterna: »*Arfwedh Larsson och Karin Utter samt deras afkomlingar. Släkterna Weidman, Lagerheim, Weidenhielm*», har 1910 utgivits av E. LAGERHEIM. — I ett mindre antal nummerade exemplar har CARL GUSTAF WEIBULL 1911 utgivit »*Slakten Weibull. Genealogiska och biografiska anteckningar*».

— SIGRID PLATEN har i Personhistorisk tidskrift 1912 under titeln: »*Ett blad ur Margareta Aschebergs lefnadshistoria*», lemnat bidrag till en teckning av denna imponerande kvinnotyp från 1700-talet och särskilt dröjt vid hennes uppsättande av regementet »*Skånska stånds- eller prestdragonerna*».

— »*Stora Amaranter-ordens öfningssamhälle i Malmö 1811—1911*» är titeln på en minnesskrift, som utgivits till 100-årsjubiléet av ordens historiograf K. A. HÄRJE. Det synnerligen smakfullt utstyrda arbetet, vars talrika porträtter valts med en känsla för det historiskt riktiga, som torde vara sällsynt, inne-

håller en utförlig framställning av övningssamhällets öden under de hundra åren och avslutas med matrikeln över dess till 3,092 uppgående medlemmar.

— EWERT WRANGEL har i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1910 lemnat en med talrika belysande illustrationer försedd studie över »Lunds domkyrkas äldsta ornamentik». Framställningen sönderfaller i en deskriptiv, en komparativ och en historisk avdelning. — I skriften »Lunds domkyrka, historik samt vägledning för besökande» har OTTO RYDBECK i populär form givit en orienterande framställning av domkyrkan.

— »Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början» är titeln på en stort anlagd framställning av dessa, som år 1909 börjat utkomma. De skånska slotten och herresätena bilda däri en särskild avdelning. Verket är typografiskt väl utstyrt och de talrika avbildningarna, vilka tydligen äro avsedda att framträda som det huvudsakliga, i allmänhet goda, i många fall utmärkta. Den rent konsthistoriska delen av texten är också i vissa avseenden, särskilt på grund av det nya stoff, på vilket framställningen bygger, av värde, men den historiska genomgående bristfällig, mångenstädes alldeles oriktig. Författarne hava icke tagit hänsyn till det rika, under de senare årtiondena publicerade urkundsmaterialet, icke heller till föreliggande bearbetningar av detsamma.

INNEHÅLL.

<i>LAURITZ WEIBULL</i> , Necrologium Lundense.....	S. 259
Midsommargäldslistan.....	» 262
Knut den heliges gåvobrev.....	» 265
Prebendelistan.....	» 271
Dödsanteckningarne för den 10 juli.....	» 276
Konungalistan.....	» 277
Memoriale fratrum.....	» 279
Ärkebiskops-, Biskops-, Kanik- och Brödraskapslistorna m. m.....	» 284
Carl Hallenborgs Anmärkningar till Carl von Linnés Skånska resa ut- givna av <i>CARL GUSTAF WEIBULL</i>	» 293
<i>LAURITZ WEIBULL</i> , Gottfreds och Thyre Danebods Danevirke.....	» 374
Historisk litteratur.....	» 389

I likhet med Historisk tidskrift för Skåneland utdelas även övriga skrifter, vilka av De Skånska landskapens historiska förening utgivas, kostnadsfritt till föreningens medlemmar. Årsavgiften är 3 kronor. Ständig medlemsavgift: en summa ej understigande 50 kronor.

De trenne äldre serierna av föreningens tidskrift kunna hos föreningens sekreterare, landsarkivarien L. Weibull, Lund, erhållas till ett pris av 22 kronor, därav serie 1 och 2 till resp. 8, serie 3 till 6 kronor. Enstaka häften (utom av årg. 1868—1869) till komplettering: 1 krona.

Av de till den av Föreningen utgivna boksamlingen hörande arbetena är för föreningens medlemmar priset å Corylanders Berättelse om Lunds Domkyrka nedsatt till 2 kronor samt å Lunds och Lundagårds minnen av Martin Weibull och å Sthen Jacobsen, Den nordiske krigs krønike, till 2: 50.
